

USAs politikk overfor Afghanistan 1979-1980

Yoran Sandanger

Hovedoppgave i historie
Universitetet i Oslo
Våren 2005

Forord

Jeg ønsker med dette forordet å takke dem som har støttet meg i prosessen med å skrive denne hovedoppgaven. Først retter jeg en takk til veileder Odd Arne Westad for at jeg fikk lov til å skrive det jeg hadde lyst til å skrive om, og at jeg fikk arbeide selvstendig. Jeg må også takke for korte men konsise kommentarer, og håper jeg tolket dem riktig.

Så vil jeg takke the National Security Archive i Washington D.C. for den hjelpen jeg fikk og det utrolig viktige arbeidet de gjør for forståelsen av moderne politisk historie. Jeg vil også takke den amerikanske ambassaden i Oslo for at jeg fikk bruke deres bibliotek når jeg trengte det. Men mest av alt vil jeg takke biblioteket ved Det Norske Nobelinstituttet for den utmerkede hjelpen de har gitt meg. Det må være det beste biblioteket i hele verden.

Viktigst av alle er mine kjære og venner som hele tiden har sagt at dette går fint. Jeg har vært i tvil, det har aldri dere. En spesiell takk til Aleksander Askeland, min søster Gunnell og særlig Guro Midsund som gang på gang leste og rettet opp mine lange setninger og rare formuleringer. Helt sist, men ikke minst, en stor takk til min kjære Ingrid, ikke bare for korrekturlesning, men også for uvurderlig støtte og oppmuntring når leveringsdagen var ubehagelig nær.

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	6
Bakgrunn for oppgaven.....	6
Spørsmål og konklusjoner.....	9
Historiografi	11
Kilder og problematikk	12
Oppgavens oppbygning.....	14
Prolog	15
Våren 1979 – USA i tvil, lokalt og internasjonalt.....	18
Avspenning, på godt og vondt.....	18
Idealisme og realisme i Washington D.C.....	20
Den afghanske motstandsbevegelsen	29
Afghanistan i USAs søkelys.....	32
Oppsummering	38
Høsten 1979 – Tampen brenner i Afghanistan.....	40
Den kalde krigen kjøligere enn på lenge	40
Mer støtte til kaotisk afghansk motstand.....	42
Afghanistan mot sammenbrudd med amerikansk hjelp.	43
Spenningskurven mot nye høyder i Afghanistan.	50
Invasjonen - overraskelse for noen, bekreftelse for andre.	54
Oppsummering	56
Sovjetisk trussel, amerikansk respons	59
Balanseendring i administrasjonen.....	59
Vurdering av den nye trusselen i Afghanistan	62
Sanksjonene.....	68
Oppsummering	73
Grunnlaget for USAs hjelp til motstanden i 1980.....	75
Den afghanske motstanden i dårlig lys	75
Motstanden som redskap for amerikansk strategi	77
Midtøsten i lys av invasjonen i Afghanistan	89
USA, Iran og Pakistan - muligheter og behov	94
Oppsummering	100
Oppsummering og konklusjon	102
Sikkerhetspolitikk som grunnleggende beveggrunn	102
Aktørenes påvirkning på hverandre og politikken	105
Ideologi som drivkraft.....	106
Carters nye kurs i 1980.....	107
Misforståelse som opphav til konflikt.....	108
Epilog	111
Kilde- og Litteraturliste	113
Primærkilder:.....	113
Sekundærkilder:	115

Innledning

Temaet for denne oppgaven er USAs politikk overfor Afghanistan fra 1979 til 1980. Mer spesifikt handler oppgaven om hvordan USA forholdt seg til den afghanske motstandsbevegelsen og Afghanistan som strategisk buffer året før og etter den sovjetiske invasjonen i desember 1979. Jeg skal fokusere på hvordan den amerikanske administrasjonen utformet politikken sin overfor Afghanistan i lys av den internasjonale utviklingen, de lokale forutsetningene rundt Afghanistan og den ideologiske drivkraften hos aktørene.

Bakgrunn for oppgaven

Dagens Afghanistan er for første gang på over 25 år i rekkevidde av en stabil og demokratisk tilværelse. Landet har vært i en tilstand av konstant militær konflikt, om enn av varierende intensitet, siden før den sovjetiske invasjonen i desember 1979. Jimmy Carter, president i USA fra 1977 til 1981, har siden han gikk ut av presidentembetet vært svært aktivt involvert i internasjonalt arbeid for fred og demokrati gjennom Carter-senteret han og hans kone Rosalynn opprettet i 1986. Han fikk Nobels Fredspris i 2003 for sitt fredsarbeid siden da, og var senest sett som valgobservatør under valget i Palestina høsten 2004. Han har også uttrykt seg klart mot den amerikanske invasjonen av Irak. Både Carter og Afghanistan har gjennomgått store forandringer siden den siste dagen i Carters presidentperiode, 20. januar 1981. Afghanistan har gått fra krig til tilnærmet fred, og Carter har gått fra å bidra til konflikt til å være en aktiv fredsarbeider.

USAs forhold til Afghanistan frem til 1979 var passivt. Siden 1973 hadde USA hatt ett mål, å forhindre overdreven sovjetisk innflytelse i Afghanistan.¹ Forholdet hadde vært avslappet siden den andre verdenskrig da USA konstaterte at Afghanistan måtte være en buffer mot Sovjetunionen i Sentral-Asia. Sovjetunionen etablerte et nært men avbalansert samarbeid med Afghanistan. I 1978 gjorde kommunistpartiet i Afghanistan kupp, og Kabul ble enda tettere knyttet til Moskva enn før. Gjennom hendelsene i Afghanistan så amerikanerne konsekvensen av en utvikling de ikke likte; Sovjetunionen hadde de siste årene hevdet seg på verdensbasis gjennom eksport av militær og økonomisk støtte, og ved å oppmuntre til og støtte revolusjoner i den tredje verden. USA følte de ikke lenger hadde kontroll over hendelsene, og at de var i ferd med å sakke akterut på grunn av sovjetiske

¹ Galster, Steve, *Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War, Afghanistan: the Making og U.S. Policy, 1973-1990*, The september 11th Sourcebooks, The National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/essay2.html>, lastet ned 11.09.2002, s. 2

triumfer og amerikanske nederlag. På grunn av Carters vektlegging av dialog og avspenning så administrasjonen at Sovjetunionen var i ferd med å utnytte amerikansk tillit og velvilje. Da USA i 1977 i tillegg ble gjort oppmerksom på at USA ikke kunne forsvare Sørvest-Asia og oljeressursene der, begynte en prosess for å styrke deres tilstedeværelse i dette området. Det gikk tregt, og da USA mistet Iran til ayatolla Khomeini i januar 1979 ble det krisestemning i Washington.

Revolusjonen i Iran gjorde Afghanistan viktigere for USA. Zbigniew Brzezinski, Carters sikkerhetsrådgiver, hadde frustrert sett Iran kollapse uten at USA hadde gjort nok for å stabilisere en så viktig alliert. Han så også at Midtøsten og Pakistan nå lå innen rekkevidde for sovjetiske ambisjoner. Det var ikke lenger noen sterk amerikansk alliert som kunne stoppe Sovjetunionen på veien mot havet og oljen. I februar 1979 ble den amerikanske ambassadøren i Kabul, Adolph Dubs, kidnappet og drept under en redningsaksjon utført av afghansk politi mot USAs anbefaling, uten at det kom noen offisiell unnskyldning i etterkant. USAs diplomatiske og økonomiske forbindelser til regimet ble kuttet. Samtidig begynte verden å høre om en broket islamsk motstandsbevegelse som kjempet mot det kommunistiske regimet i Kabul. Brzezinski og Carter undersøkte om det gikk an å hjelpe motstanden, og sommeren 1979 begynte USA og sende ikke-militær hjelp til de afghanske rebellene. Situasjonen i Afghanistan forverret seg stadig på grunn av regimets vanstyre og motstandens voldelige aksjoner. Det endte med at Sovjetunionen invaderte den 24. desember 1979.

USA reagerte sterkt med sanksjoner og tiltak for å straffe Sovjetunionen. De fryktet både en sovjetisk ekspansjon mot Pakistan og Midtøsten, og at Sovjetunionens okkupasjon skulle lykkes og bli enda en triumf. Hjelpen til motstanden ble raskt og i hemmelighet oppgradert, og etter to uker sendte USA våpen til de kjempende afghanerne via Pakistan. De organiserte også hjelp fra andre aktører, mens Pakistan distribuerte hjelpen etter sin egen vilje. Hele året gjennom benektet administrasjonen² at USA støttet motstanden, mens de hyllet de heltmodige frihetskjemperne. De stilte også strenge krav til Sovjetunionen for å oppheve sanksjonene, mens konflikten fortsatte med økt intensitet.

For å få distribuert hjelp til motstanden måtte USA kompromisse i forhold til Pakistans tvilsomme politikk³, og tilbød hjelp til alle som kunne trenge det, inkludert Iran. I tillegg etablerte Carter en doktrine for å forsvare Midtøsten og Pakistan militært mot en

² Med administrasjonen mener jeg i all hovedsak Carter, Brzezinski og Cyrus Vance i tillegg til deres underordnede. Det vil også være betydningen heretter. I april 1980 tok Edmund Muskie plassen til Vance, og gjør det også i denne sammenheng.

³ USA hadde et kjølig forhold til Pakistan på grunn av landets atomvåpenprogram, omfattende brudd på menneskerettigheter og udemokratiske samfunn. Det blir gjort bedre rede for dette i kapittel 4.

sovjetisk ekspansjon. Doktrinen var basert på det arbeidet Carter allerede hadde gjort siden 1977, og etter invasjonen ble USAs posisjon dramatisk styrket i Sørvest-Asia gjennom oppbygging av en omfattende strategisk tilstedeværelse og omlegging av amerikansk atomstrategi. Men like etter invasjonen var USA fortsatt ikke i stand til å forsvare Midtøsten og Pakistan med konvensjonelle styrker.

Carters brå vending i forhold til alle de politiske sakene han brant for, mangelen på amerikanske styrker i området, omfattende hjelp til motstanden; disse er noen av tegnene som får meg til å tro at det eksisterte et behov for å oppholde Sovjetunionen i Afghanistan med hjelp av motstanden. Det var nok av påvirkningskrefter som kunne skape dette behovet. Sovjetunionens fremfushet, Brzezinskis sterke maktposisjon i administrasjonen, opinionens krav om et sterkere USA og Carters oppfattelse av hvilken posisjon USA og Sovjetunionen hadde i verden; Carter var på defensiven og måtte stoppe Sovjetunionen i Afghanistan.

Noe av grunnlaget for at jeg skriver om dette temaet er basert på det jeg vet om Carter både før og etter 1979 og 1980, og det jeg vet om Carters politikk i denne toårsperioden. Carters intense fokus på etiske og moralske verdier tidlig i sin presidentperiode hang sammen med hans bakgrunn fra en kristen familie i Georgia, svært fokusert på rettferdighet i samfunnet rundt dem skal man tro biografene. Han var som president fokusert på konfliktløsning, dialog, humanisme, menneskerettigheter, i tillegg til å arbeide for energikonservering, ikkespredning, reduksjon av atomvåpen og en rettferdig internasjonal politikk. Denne politikken holdt han i hevd helt frem til 1979.

Dette året var han fortsatt opptatt av noen av disse idealene, men i løpet av året og særlig ved årsskiftet til 1980 var forholdet til Sovjetunionen blitt svært dårlig, symbolisert ved den sovjetiske invasjonen i Afghanistan. Det som skjedde da var at Carter vendte seg 180 grader vekk fra de idealene han hadde lovet å berike USA med. Han hadde gitt opp energikonservering og ga etter på ikkespredning, avtalen om reduksjon av atomvåpen ble lagt på hyllen. Han ignorerte alvorlige brudd på menneskerettigheter i Pakistan, avsluttet dialogen med Moskva og forsynte en håpløs konflikt i Afghanistan med våpen og penger, uten en gang å sørge for at pengene kom frem til dem som trengte dem. Han holdt tilbake på forhandlingene for å løse konflikten og var med å etablere et direktiv som gjorde atomkrig mer sannsynlig under en konflikt. Noe av dette er kanskje satt på spissen, og det er ingen tvil om at det var to parter i forholdet mellom USA og Sovjetunionen. Likevel var dette talende for at prinsippene til Carter ga tapt.

Etter at Carter gikk av som president gikk det noen år før han fikk etablert fredssenteret sitt, og etter det har han jobbet aktivt med konfliktløsning i hele verden. Han sier

det selv i en artikkel, at vi ofte overser ”the enormity of the human right violations that occur in wartime.”⁴ Krigen i Afghanistan har vedvart helt til våre dager, og jeg antyder ikke at Carter startet den, eller at han nødvendigvis kunne ha stoppet den, men det som slår meg er den forandringen Carter gjennomgikk mellom 1979 og 1980. Han gikk fra å være svært etisk bevisst, til å foreta, etter hans egen målestokk, uetiske politiske handlinger. Og da han gikk av ble han igjen etisk bevisst og en forkjemper for fred. Det kan være at Carter har flere personligheter, men jeg holder en finger på at Carter handlet ut av behov og frustrasjon i denne perioden, med særlig vekt på 1980. Det gjenstår å se om det stemmer.

Spørsmål og konklusjoner

Hovedproblemstillingen min er å finne bakgrunnen for amerikansk politikk overfor Afghanistan i 1979 og 1980. Med amerikansk politikk mener jeg motivasjonen bak administrasjonens handlinger. Jeg mener ikke Afghanistan som stat og USAs forhold til styresmaktene der, men Afghanistan som en del av Sovjetunionens sikkerhetssfære og som en buffer mellom Sovjetunionen og amerikanske interesser i Sørvest-Asia. På grunn av det skillet som markeres av invasjonen i Afghanistan i desember 1979 fordeler jeg oppgaven på de to årene. Siden jeg konsentrerer meg om Afghanistan som buffer og ikke som stat fokuserer jeg nesten eksklusivt på USAs forhold til motstanden og Afghanistans strategiske viktighet, ettersom det var det som kom til å få betydning for USA.

Drivkraften bak oppgaven er spørsmålet om hjelpen til motstanden var basert på amerikanske sikkerhetsbehov, om den var basert på en kynisk vurdering av hvilke fordeler USA kunne få ut av en konflikt, eller om den var basert på en naiv idé om at motstanden trengte hjelp for å kjempe en rettferdig krig mot Sovjetunionen. Jeg ønsker også å vurdere hvordan Presiden Jimmy Carter, Sikkerhetsrådgiver Zbigniew Brzezinski og utenriksminister Cyrus Vance ideologiske ståsted påvirket den amerikanske politikken, og hvilken betydning aktørenes ideologi har som et verktøy for å forstå denne politikken. I sammenheng med dette ønsker jeg å se hvordan situasjonen i Afghanistan i sin helhet påvirket Carter i 1980, om han følte seg tvunget til å legge fra seg idealismen, om han selv fant ut at idealisme ikke fungerte, eller ble han påvirket av de sterke realpolitiske bevegelsene i USA.

Jeg oppsummerer her kort hovedkonklusjonene mine. Hjelpen til motstanden var første året basert på Brzezinskis ideologiske ståsted. Han konstaterte at Sovjetunionen var i ferd med å ekspandere mot amerikanske interesseområder, og besluttet at det ville være nyttig

⁴ Carter, Jimmy, *Human Rights: The Real Cost of War*, Security Dialogue © 1992, Vol. 23(4): 21-24

å hjelpe den afghanske motstanden. Carter på sin side var tilbakeholden på grunn av forholdet til Sovjetunionen, og ville hjelpe så lenge hjelpen var harmløs, noe den ble. Brzezinski hadde altså et motiv, Carter hadde ikke noe motiv. Vance var skeptisk. Det andre året var Carter på linje med Brzezinski, og de ga hjelp til motstanden for å hindre normalisering av situasjonen i Afghanistan og ekspansjon mot amerikanske interesseområder. USA ville stoppe Sovjetunionen både for å unngå en verdensomspennende konflikt og for å ta et standpunkt overfor Sovjetunionen og dermed nekte dem en suksess i den tredje verden. Det var dermed et sikkerhetspolitisk behov for hjelpen. Men det er tydelig at denne oppfatningen av et sikkerhetspolitisk trussel var basert på mer enn en nøktern vurdering av Sovjetunionens muligheter og ambisjoner.

Ideologi er et viktig verktøy for å forstå hvordan USA opererte i forhold til Sovjetunionen. Som vi har sett hadde USA et genuint behov for å støtte motstanden i Afghanistan, men behovet var basert på en ideologisk oppfatning av situasjonen som medførte at mange muligheter og farer ble ignorert, noen ganger med vilje og noen ganger på grunn av manglende kunnskap. Konfliktnivået ble høyere enn nødvendig og truslene ble overdrevet, noe som igjen ledet til mer spenning. Dette taler for at det i alle tilfeller, både når ideologien fordrer til konflikt mot Sovjetunionen og når den fordrer til et ubetinget forhold til for eksempel Pakistan, er viktig med en nøktern balansegang og omfattende mengder informasjon som kan bidra til å avmytologisere ideene og forestillingene som ideologiene ofte er basert på.

Ideologisk sett var Carter, Brzezinski og Vance ikke på samme sted, selv om Carter hadde likheter med begge to. På grunn av tilsynelatende amerikansk svakhet ble Vance etter hvert ignorert fordi han var innstilt på å godta sovjetiske sikkerhetsinteresser. Brzezinski fikk mer innflytelse fordi han tilsynelatende hadde rett i sine antagelser om Sovjetunionen, og hadde støtte fra både politiske miljøer og befolkningen. Carter som ideologisk sett hadde vært nærmest Vance ble etter hvert mer knyttet til Brzezinski, og førte en tilsvarende politikk. Carter ble påvirket av situasjonen i den grad at han la vekk sine tidligere prinsipper. Prinsippene hadde ikke fungert politisk, og det var et nederlag for målsetningen Carter hadde da han gikk inn i administrasjonen. Situasjonen tilsa at han var nødt til å bryte med prinsippene sine i en periode for å gjenreise amerikansk makt. Men det var ikke bare ytre påvirkninger som drev ham. En tendens til å ikke ønske å forstå Sovjetunionens interesser markerte at Carter ikke hadde rom for å akseptere noe annet enn en defensiv og kuert Sovjetunion.

Historiografi

Jeg skal her gi et kort innblikk i hva andre forskere antyder om USAs politikk overfor Afghanistan i 1979 og 1980. Her har jeg lagt vekt på hva de sier om mitt tema, det betyr altså at jeg utelater mye av det de sier om for eksempel Sovjetunionens motiver. Jeg kommer også til å referere aktivt til disse i teksten, slik at deres synspunkt blir mer detaljerte. Raymond Garthoff er anerkjent for sine svært omfattende verk om amerikansk politikk fra Nixon til slutten av den kalde krigen. I *Détente and Confrontation* gjengir han svært godt situasjonen i Afghanistan og dens effekt på USA. Han legger stor vekt på at USA, ved å ignorere informasjon og klare tegn misforsto sovjetiske intensjoner, og at de etter invasjonen handlet slik at situasjonen ble verre enn det den burde ha vært. Han mener det er et problem at USA ikke forsøkte å forstå hvorfor Sovjetunionen invaderte.⁵

Henry S. Bradsher er en fremstående spesialist på Afghanistan, og har en svært detaljert forståelse av det som skjedde der. I *Afghan Communism and Soviet Intervention* legger han vekt på at USA var for vage før invasjonen, og at de etter invasjonen gjorde mye skade fordi de hadde for liten innsikt i situasjonen. Blant annet var forholdet til Pakistan et stort feiltak, og USA forhindret initiativ for å løse konflikten.⁶ Diego Cordovez og Selig S. Harrison var begge aktivt involvert i problematikken overfor Afghanistan. I *Out of Afghanistan* mener de at USA handlet uforsvarlig men fryktet en ekspansjon mot amerikanske interesseområder. Etter invasjonen blokkerte USA samtaler med Moskva og avviste alle forhandlingsforslag som useriøse. USAs håndtering av hjelpeoperasjonen bidro også til en splittet og ueffektiv motstand, samtidig som USA lot seg lure av Pakistan.⁷

Gabriella Grasselli hevder i sin bok, *British and American Responses to the Soviet Invasion of Afghanistan*, at USA var klar over at det fantes en trussel mot Afghanistan, men at det etter invasjonen ble lagt veldig stor vekt på den objektive trusselen, altså at det ikke var enighet om intensjon, men at Sovjetunionen måtte motarbeides uansett. I tillegg bidro det nasjonale sikkerhetsrådets dominans til at krisen ble gjort mer alvorlig enn det den egentlig var, med de negative konsekvensene det hadde.⁸ Robert Gates som selv jobbet i CIA i denne perioden og blir mer en kilde enn en forsker. På samme måte vil jeg bruke selvbiografiene til

⁵ Garthoff, Raymond L. *Détente and Confrontation, American-Soviet relations from Nixon to Reagan*, revised edition, The Brookings Institution, Washington, D.C., 1994, heretter Garthoff, D&G.

⁶ Bradsher, Henry S. *Afghan Communism and Soviet intervention*, Oxford University Press, 1999, heretter Bradsher 1999.

⁷ Cordovez, Diego og Harrison, Selig, *Out of Afghanistan: The Inside Story of the Soviet Withdrawal*, Oxford, 1995, Oxford University Press, heretter Cordovez og Harrison.

⁸ Grasselli, Gabriella, *British and American Responses to the Soviet Invasion of Afghanistan*, Dartmouth, England, 1996, heretter Grasselli.

Vance, Brzezinski og Carter som kilder heller enn som analyser, fordi de var midt oppi det og oppgaven handler delvis om dem. Det fins også en rekke artikler og bøker som omtaler spesifikke aspekt ved konflikten eller ved personene, og ikke gir et helhetsbilde på samme måten som overnevnte tekster. De vil bli referert til underveis.

Kilder og problematikk

Denne oppgaven er basert på både primærkilder og sekundærkilder, men med hovedvekt på primærkildene. Disse har mange forskjellige former, men er i stor grad publiserte. Selvbiografiene til Carter, Brzezinski og Vance er viktige for å tolke deres handlinger og deres innflytelse på hverandre. Organiserte intervju i av medlemmer i administrasjonen gir et unikt innblikk i hvordan administrasjonen fungerte. Taler og uttalelser fra særlig Carter er viktige for å se hvilken fremstilling politikken fikk overfor offentligheten. Aviser, i dette tilfellet The Washington Post, gir et lite innblikk i hvordan politikken så ut når den ble satt i søkelyset av en kritisk presse.

Jeg bruker også primærkilder som er samlet og gjort tilgjengelige for offentligheten. Viktigst av disse er samlingen *Afghanistan: The making of U.S. policy, 1973-1990*, tilgjengelig ved Det Norske Nobelinstitutt. Her har the National Security Archive (NSA) gjort en formidabel jobb. De er en forskningsorganisasjon som aktivt samler inn dokumenter for å belyse amerikansk politisk historie. Gjennom FOIA-forespørsler (Freedom of Information Act) søker de å få innsyn i dokumenter som enda ikke er offentligjorte. Her er det mulig å komme nært inn på den amerikanske etterretningen og aktørenes synspunkt til enhver tid. I tillegg har jeg brukt referater fra høringer i den amerikanske kongressen, tilgjengelige i USA, for å få et innblikk i hva som ble diskutert blant USAs politikere. En svært verdifull kilde er et prosjekt utført av Nobelinstituttet, der mange viktige aktører fra begge sider i den kalde krigen har blitt samlet for å diskutere sine erfaringer. Viktigheten av slike prosjekt kan ikke overvurderes.

Primærkildene mine er samlet inn i Washington D.C., hvor jeg fikk tilgang til The Washington Post og kongressens høringsarkiv på the Library of Congress. På National Archive and Record Administration fikk jeg tilgang på og publiserte taler av Carter og Vance. På NSA sitt kontor ved George Washington Universitet fikk jeg tilgang på dokumenter som enda ikke var ordnet, men som falt inn under mitt tema og min periode. Jeg har også brukt den amerikanske ambassaden i Oslo for å få tilgang på publisert materiale som jeg ikke visste at jeg trengte da jeg var i USA. Intervjuene har jeg fått tilgang til over internett, via Carter-

bibliotekets hjemmesider. Disse er som regel del av et muntlig historieprosjekt som systematisk intervjuer medlemmer i de enkelte administrasjonene etter at disse har gått av. Nobelinstituttet i Oslo har gitt meg tilgang på sine dokumentsamlinger.

Problematikken rundt primærkildene går ut på at temaet i oppgaven er noe u håndterlig, det dreier seg om å se bak kulissene for å forstå handlingene, og det byr på problemer. Selvbiografiene er på tross av at de er skrevet av aktørene selv ikke alltid holdbare. De er svært preget av situasjonen og følelser rundt denne. De er ikke alltid ærlige på grunn av at opplysninger er hemmelige eller fordi forfatteren kan skade seg selv eller andre ved å uttale seg. De er også verdifulle fordi de er forfatterens uttrykk, uavhengig av hva forfatteren mener, og blir i seg selv et viktig dokument. Men jeg vet ikke alltid om forfatteren har hatt intensjoner om å villede leseren for å pynte på seg selv eller rakke ned på andre. Intervjuene er preget av samme problematikk, selv om noen aktører er ærligere enn andre.

Offentlige uttalelser er problematiske fordi de gir inntrykk av å vise personens sanne jeg, men egentlig er et skalkeskjul. I seg selv er de altså ikke et vindu til personen, men igjen er de viktige som uttrykk, eller gjennom hva de ikke sier. Avisene er interessante kilder, men også journalistene tar feil i blant, noe som ikke gjør dem til sikre kilder. Sekundærlitteraturen min er for det første utvalgt for å gi et overblikk over tidsperioden og de forskjellige hendelsene rundt temaet mitt. Den er for det andre tilrettelagt for å gi meg et innblikk i hvilke syn som fins på Carters administrasjon og politikken overfor Afghanistan i denne perioden, slik jeg har beskrevet over, og vil beskrive senere.

I tillegg til at kildene kan være problematiske i forhold til forskning stilles det spørsmål i oppgaven som må veies opp med noen betraktninger. Det er viktig å hele tiden ha i bakhodet at jeg ved å fokusere på en side i en konflikt kan ende opp med å glemme at det fantes en annen side også. For eksempel er det viktig å huske at det var Sovjetunionen som tok beslutningen om å invadere Afghanistan i desember 1979, og Sovjetunionen bærer ene og alene ansvaret for dette alvorlige bruddet på internasjonal rett og den påfølgende brutale krigen. I denne oppgaven kommer fokuset til å være på amerikanske handlinger, til dels med et kritisk blikk, noe som kan gi inntrykk av at USA har skylden for Sovjetunionens beslutninger.

Det er ingen tvil om at oppgaven min preges av mitt eget moralske ståsted. Jeg har den innstillingen at krig, enten den er ført av en stat eller av en stedfortreder for en stat, i dette tilfellet den afghanske motstanden, er en unødvendig løsning. Da må vi selvfølgelig ikke glemme at det var Sovjetunionen som invaderte og fortsatte undertrykkelsen kommunistregimet i Kabul sto for siden 1978. Afghanerne hadde etter min mening en legitim

rett til å forsvare seg selv og bestemme sin egen skjebne. Jeg konstaterer at USA likevel brukte denne konflikten og afghanernes legitime frustrasjon til å sikre sine egne interesser, og min skepsis til en slik form for krig kommer til uttrykk gjennom teksten.

I forhold til tolkningen av historien viser oppgaven at jeg er fokusert på hvordan enkeltpersoner og deres ideologier påvirker en stormakt som USA. Det er ingen tvil om at det er saken her. Likevel er det viktig å huske at enkeltpersoner ikke eksisterer i et vakuum, og det gjør heller ikke ideologiene. Disse er påvirket av ytre faktorer som historiesyn, særlig i Brzezinskis tilfelle, opinion, inntrykk av motstanderen osv. Jeg skal ikke gå inn på en debatt om ideologi, men gjør oppmerksom på at jeg ikke hevder at statsmenn er hevet over flyktige bevegelser i det nedre politiske liv og dogmer eller misforståelser. Jeg mener bare at det er et fint tema for en annen oppgave.

Oppgavens oppbygning

Oppgaven fungerer på tre forskjellige plan. På det internasjonale planet prøver jeg å vise hvordan forholdet mellom Sovjetunionen, USA og verden, særlig Sørvest-Asia, påvirket administrasjonen i forhold til Afghanistan. På det lokale planet prøver jeg å vise hvem det var USA hadde å gjøre med i Afghanistan og hvordan lokale interesser, som de pakistanske, fikk innflytelse på administrasjonens beslutninger. På det personlige planet går jeg nært inn på de enkelte aktørene, begrenset til Carter, Brzezinski og Vance, for å tolke hvordan deres syn på verden, deres ideologi og deres konflikter innvirket på den politikken som etter hvert ble den gjeldende.

Etter dette innledningskapittelet vil jeg i kapittel 2 vise hvordan grunnlaget for Carters politikk var basert på hvordan USA så på sin og Sovjetunionens plass i verden like før 1979. Jeg vil også redegjøre for hvordan administrasjonen så ut til å fungere og hvordan Carter forholdt seg til sine to viktigste rådgivere, Brzezinski og Vance. Så vil jeg gjøre rede for situasjonen i Afghanistan i første halvdel av 1979, ved å beskrive den afghanske motstanden og hvordan administrasjonen i USA forholdt seg til den økende spenningen. I kapittel 3 vil jeg gjøre rede for andre halvdel av 1979, først med fokus på motstanden, deretter på administrasjonens grunnlag for å støtte den afghanske motstanden. Her vil jeg også undersøke nærmere hvordan administrasjonen, etterretningen og utenriksdepartementet vurderte faren for en sovjetisk invasjon, og hvordan de håndterte denne faren. Til slutt vil jeg kort beskrive invasjonen og administrasjonens overraskelse.

I kapittel 4 som omhandler 1980 vil jeg gjøre rede for USAs umiddelbare reaksjon på invasjonen, endringen av balanseforholdet i administrasjonen, vurderingen av den sovjetiske trusselen og USAs offisielle tiltak for å straffe Moskva. I kapittel 5 fortsetter jeg med en beskrivelse av den afghanske motstanden i 1980. Så skal jeg fokusere på hvordan USA forholdt seg til situasjonen i Afghanistan, med fokus på hjelpeoperasjonen til motstanden, forhandlingsforsøk og den retoriske presentasjonen av dette i USA. Deretter går jeg inn på hvordan USAs svake posisjon i Midtøsten kan ha påvirket USAs beslutninger, og til sist hvordan USA fikk et forhold til Pakistan og hva det medførte. I kapittel 6 vil jeg oppsummere drøftingen og konkludere med hva jeg har funnet.

Prolog

Grunnlaget for den ustabile tilstanden i Afghanistan i 1979 er rotfestet i Afghanistans moderne historie. Det er en kombinasjon av moderniseringsprosesser og nærheten til Sovjetunionen. Modernisering har vært et viktig mål for nesten alle lederne i Afghanistan etter 1920. De har som oftest sittet i Kabul og skrevet ut lover som sjeldent beveget seg ut over bygrensene og inn i det svært tradisjonelle samfunnet. Sovjetunionens nære forhold til Afghanistan kan spores tilbake til 1955 da Afghanistan, etter gjentatte ganger å ha blitt avvist av USA av strategiske grunner, opprettet en samarbeidsavtale med giganten i nord. Forholdet mellom Sovjetunionen og Afghanistan forsterket seg jevnlig over tid, på tross av at styresmaktene i Afghanistan ikke alltid hadde de samme ideologiske målene som Sovjetunionen. Hjelpen de fikk var både militær og økonomisk og bidro til å bygge opp afghansk infrastruktur. Hjelpen var til dels svært omfattende, men Afghanistan betalte også tilbake en del gjennom naturgasser, noe landet har enorme mengder av.

Den akselererende moderniseringen var dirigert ovenfra uten å være demokratisk. I årene etter 1950 begynte det så smått å oppstå reaksjoner i det tradisjonelle afghanske samfunnet. Denne delen av samfunnet hadde som sagt ikke vært særlig påvirket av moderniseringen tidligere. Økende religiøs bevissthet resulterte i dannelsen av en uorganisert bevegelse med røtter i konservative islamske miljøer, inspirert av andre større bevegelser som Muslim Brotherhood,⁹ som reagerte mot alle typer påvirkning fra maktsentrum. Motstanden vokste seg sterkere parallelt med at den politiske makten ble mer autoritær og mer innstilt på å projisere reformene sine i retning av det tradisjonelle samfunnet.

⁹ Muslim Brotherhood er en islamsk bevegelse som oppsto i 1928 i Kairo, Egypt. Den er blant annet fokusert på å opprettholde islam som respons på den økende innflytelsen fra Vesten.

Effekten av at styresmaktene i Afghanistan ikke alltid var på linje med Sovjetunionen var utviklingen av en undergrunnsbevegelse, People's Democratic Party of Afghanistan (PDPA.) PDPA oppsto ikke av sovjetisk initiativ, men knyttet etter opprettelsen 1. januar 1965 nære bånd til sin ideologiske formynder. Samtidig utdannet Sovjetunionen mange offiserer i det afghanske militæret som en del av forbindelsen til Afghanistan, og disse var ikke helt uberørt av sin kommunistiske utdannelse. Etter å ha holdt seg lavt i terrenget fikk kommunistene en rolle i kuppet som satte den mer moderate politikeren Daoud i maktposisjon som president i 1973.

På tross av dette følte Daoud at kommunistenes intensjoner ikke passet med hans egne, og han fjernet etter kort tid alle kommunistene som hadde tatt del i kuppet, enten ved å sette dem i fengsel eller ved å sende dem i eksil. Men dette var ikke nok til å fjerne dem fra det politiske kartet. Sovjetunionen som forsiktig fulgte med i bakgrunnen, prøvde i 1975 å samle den splittede kommunistbevegelsen. I tillegg til å være svært liten var den nemlig splittet i to rivaliserende fraksjoner, Khalq (Massene) og Parcham (Banneret).

Under økende politisk diktatur ble det nødvendig for de mest uttalte islamske opposisjonelle å gå i eksil for å slippe unna fengsel og trakassering. Mange flyktet over grensen til Pakistan, hvor byene Peshawar og Qetta skulle bli hovedstedene til den eksterne Afghanske motstanden, også betegnet som mujahediin, hellige soldater. I 1973 ble det første motstandspartiet, Jameaat-i-islami, dannet i Peshawar av en tadsjik ved navn Burhanuddin Rabbani.¹⁰ I 1975 ble Hezb-i-islami dannet samme sted av Gulbuddin Hekmatyar. Både Hekmatyar og Rabbani hadde som mål å forandre Afghanistan med Iran som modell.¹¹ De fikk like etterpå støtte fra Pakistan, som hadde sin egen agenda.¹²

Samlingen av kommunistene som Sovjetunionen hadde etablert varte bare en kort stund. Da Daoud i desperasjon arresterte alle lederne med tilknytning til kommunismen i forbindelse med en demonstrasjon i april 1978, tok kommunistene saken i egne hender

¹⁰ Tadsjik er en betegnelse for etnisk tilhørighet i Afghanistan. Tadsjikene representerer en del av den afghanske befolkningen, men er ikke i majoritet.

¹¹ The Washington Post, 11.03.79

¹² MacEachin, Douglas, *Predicting the Soviet Invasion of Afghanistan: The Intelligence Community's Record*, Center for the Study of Intelligence, CIA, Washington, April 2002, s. 4, heretter MacEachin. Pakistan hadde en spesiell interesse i den afghanske motstanden. Et område kalt Pasjtunistan var delt av den afghansk-pakistanske grensen. 40 % av Afghanistans befolkning var pasjtunsk av opprinnelse, og det hadde alltid eksistert en ide om et stor-Afghanistan som ville involvere den pakistanske delen av Pasjtunistan. Dermed hadde Pakistan knyttet seg til islamister som ikke støttet denne ideen, men konsentrerte seg om en islamsk republikk med nære bånd til Pakistan, for å motarbeide slike tendenser blant den pasjtunske befolkningen. Dette var grunnlaget for at Pakistan tidlig på 70-tallet tok imot de islamske partiene som ikke fikk fungere i Afghanistan. Ettersom uroen i Afghanistan økte ble det viktig for Pakistan å ha en finger med i spillet i tilfelle regimeskifte, slik at forkjemperne for et stor-Afghanistan ikke fikk makten. Dermed etablerte de seg som den eneste kanalen til motstanden, via etterretningsorganisasjonen ISI.

gjennom Saur-revolusjonen.¹³ I løpet av et døgn tok kommunistene i militæret kontroll over Kabul og myrdet Daoud og hans familie. Etter noen dager med forvirring oppsto det nye styret med Taraki (Khalq) som president og Karmal (Parcham) som visepresident. Regimet erklærte seg ikke kommunistisk på det tidspunktet, av frykt for å støte fra seg USA som den siste tiden hadde trappet opp sine diplomatiske kontakter med Afghanistan.

Etter kort tid ved makten begynte igjen interne stridigheter å slite på samarbeidet, og den største delen av partiet, Khalq, rensket ut Parcham-tilhengere med brutale midler. Taraki satt fortsatt ved makten, med sin partifelle Amin som høyre hånd. Parcham-tilhengere, inkludert Karmal, ble sendt vekk som ambassadører, mens de mindre funksjonærene ble fengslet eller henrettet. Deretter gikk partiet løs på de man ikke stolte på i hæren, samt teknokrater, kongefamilien, de som var utdannet i vesten og islamske ledere. Reformere ble satt i verk innenfor landbruk, likestilling og økonomi. Det tradisjonelle samfunnet reagerte svært negativt.

Allerede en uke etter Saur-revolusjonen begynte lokale uroligheter så smått å blusse opp i protest, og utviklingen fulgte fra da av en illevarslende bane. Små væpnede opposisjonelle grupper og de store gruppene i Pakistan satte seg i bevegelse og foretok små uorganiserte angrep på regimet i Kabul og deres underordnede i distriktene. Det var nok til at det ble lagt merke til. Den 5. desember 1978 inngikk Afghanistan en skjebnesvanger avtale med Sovjetunionen. Den innebar at Afghanistan i en truet situasjon kunne påkalle Sovjetunionen til å sende inn tropper som hjelp. På terskelen til 1979 var det fortsatt relativt rolig i Afghanistan, men under overflaten ulmet det.

¹³ Kuppet kalles for Saur-revolusjonen fordi saur er navnet på den måneden som tilsvarer april på den arabiske kalenderen.

1

Våren 1979 – USA i tvil, lokalt og internasjonalt

Før administrasjonen fikk et forhold til den afghanske motstanden i midten av 1979 så USA en urovekkende utvikling på flere plan. Økende sovjetisk aktivitet i den tredje verden ga USA inntrykk av å miste grepet om interesseområdene sine. Situasjonen i administrasjonen var urolig, idealistene kjempet mot realpolitikerne som uttrykket et stadig mer kritisk syn på Sovjetunionen når Carter trengte i samarbeidet med Sovjetunionen. I området rundt Afghanistan var situasjonen for amerikanske interesser utrygg. Dette gjorde etter hvert Afghanistan til en liten brikke i et større internasjonalt spill. Det var forskjellige ideologier i administrasjonen, synet på amerikansk sikkerhet og sovjetisk usikkerhet som skulle bli avgjørende for hvordan USA forholdt seg til den afghanske motstandsbevegelsen. Jeg skal først gjøre rede for forholdet mellom superstatene og avspenningen, deretter fokusere på personene i administrasjonen. Til slutt retter jeg søkelyset mot Afghanistan og dets betydning for USA.

Avspenning, på godt og vondt

Da Carter ble valgt til president i november 1976 hersket avspenningen i forholdet mellom superstatene. Den ble etablert under Nixon og Kissinger på begynnelsen av 1970-tallet og var basert på en kombinasjon av samarbeid og konkurranse på like premisser. Grunnideen var amerikansk, og ønsket var å involvere Sovjetunionen i verden. Avspenningen fordelte ansvaret for sikkerheten, slik at verden kunne unngå episoder som Cuba-krisen i 1962. Dermed ville det bli færre konflikter og mer samarbeid. SALT-forhandlingene¹⁴ som startet under Nixon-administrasjonen viktig for avspenningen. Et begrep innenfor avspenningen og SALT-forhandlingene er “linkage” (linking), det å forbinde samarbeid med konkurranse.

Fordi Sovjetunionen var svært interessert i SALT-avtalen kunne USA presse dem ved å fremme at hvis Sovjetunionen gjorde noe positivt for USA i en konkurransesituasjon, i Nixons tilfelle Vietnam, så ville USA samarbeide om SALT. Hvis Sovjetunionen konkurrerte

¹⁴ Strategic Arms Limitation Treaty, samtaler om reduksjon i amerikanske og sovjetiske atomvåpen, undertegnet i 1972.

for mye ville USA være tilbakeholdne på samarbeidet.¹⁵ At USA kunne linke samarbeid og sovjetisk oppførsel mener jeg viser at de forhandlet fra en styrkeposisjon, ettersom de faktisk kunne kreve noe av Sovjetunionen, noe Sovjetunionen ikke kunne av USA. Grunnprinsippene om samarbeid og konkurranse var tydeligvis basert på amerikanske premisser, og likheten som avspenningen angivelig var fundert på eksisterte bare på overflaten. Forholdet var i utgangspunktet i ubalanse, ettersom USA gang på gang så ut til å konstatere at de hadde flere og viktigere interesser å ta hensyn til enn Sovjetunionen.

At USA ville lede Sovjetunionen med press så ikke ut til å plage Moskva. En rekke nederlag hadde preget Sovjetunionen på 1970-tallet. De mistet en viktig alliert i 1972 da Egypt skiftet allianse etter et sovjetiskstøttet statskupp i Sudan.¹⁶ Sovjetunionen ble holdt utenfor fredsprosessen mellom Israel og Egypt etter oktoberkrigen, og USA økte i 1974 og 75 innflytelsen sin i Syria og Jordan. Statskuppet mot Allende i Chile den 11. september 1973, delvis sponset av CIA, var et kraftig nederlag for sosialismen i Sør-Amerika. Markeringen av USAs normalisering av forholdet til Kina den 15. desember 1978 forsterket den sovjetiske følelsen av å være omringet, samtidig som USA valgte å overse et kinesisk angrep på en sovjetisk alliert, Vietnam.¹⁷

Gjennom avspenningen ble Sovjetunionen anerkjent som en fullverdig superstat, noe som bedret Sovjetunionens posisjon blant deres allierte og i verden.¹⁸ Sovjetunionen hadde behov for en viss anerkjennelse fra Vesten for å få tilgang på markeder og teknologi på grunn av en økende økonomisk krise.¹⁹ Forståelsen av å være en voksende maktfaktor i verden ble bekreftet av USAs deltagelse i avspenning og samtaler om SALT og SALT II.²⁰ Forhandlingsviljen kunne tolkes som et tegn på at USA var presset av Sovjetunionens fremgang, og at de to dermed gikk til forhandlingsbordet som likemenn.

Anerkjennelsen bidro også til at den sovjetiske ledelsen aktivt søkte å fremskynde kommunismens ekspansjon gjennom å engasjere seg direkte eller indirekte i konflikter som kunne føre til økt sovjetisk innflytelse på bekostning av USA. Dette viste seg i Afrika, hvor Sovjetunionen bidro med militær og økonomisk hjelp til flere land i området. I Angola støttet

¹⁵ Hanhimäki, Jussi (ed.) and Westad, Odd Arne, (ed.), *The Cold War: A History in Documents and Eyewitness Accounts*, Oxford 2003, s. 482

¹⁶ Garthoff, D&C, s. 355

¹⁷ Westad, Odd Arne (ed.), *The Fall of Détente: Soviet-American Relations during the Carter Years*, Nobel Symposium 95, Scandinavian University Press, Oslo 1997, s. 22, heretter Westad, Gates, Robert M., *From the Shadows: The Ultimate Insiders Story of Five Presidents and how they won the Cold War*, New York, Simon and Schuster, 1996, s. 121, heretter Gates

¹⁸ Hanhimäki and Westad, s. 482

¹⁹ Hanhimäki and Westad, s. 481

²⁰ Westad, s. 11

de MPLA,²¹ som ved hjelp av cubanske tropper vant over grupper finansiert av USA i februar 1976. Og etter et angrep fra det USA-støttede Somalia ba Etiopia om sovjetisk hjelp og fikk det i store mengder, hvilket nesten førte til at USA troppet opp med en hangarskipgruppe som moralsk støtte til Somalia. Sovjetunionen fikk også knyttet tette bånd til Sør-Yemen og Nord-Yemen etter at de ble uavhengige i 1968.²² Sett i forbindelse med ideologien som drev den sovjetiske ledelsen var det en plikt å drive den sosialistiske revolusjonen videre.²³

Idealisme og realisme i Washington D.C.

Det hevdes at avspenningen begynte å smuldre opp allerede i 1975 på grunn av sovjetisk dristighet og amerikansk svakhet. Carter-administrasjonen var likevel innstilt på at den skulle gjelde fortsatt. SALT II, oppfølgeren til SALT, kunne samtlige administrasjonsmedlemmer samlet seg rundt, og den fungerte som et symbol på avspenningen. Det var likevel ikke bare enighet i administrasjonen, for ikke alle så like lyst på forholdet til Sovjetunionen. Siden han ble president hadde Carter vært innstilt på å øke tilliten til USA i verdenssamfunnet, særlig siden Vietnam-krigen og CIAs eventyr i blant annet Chile ikke var glemt. Han gikk inn i politikken med et humanistisk og demokratisk utgangspunkt, med ønske om å gjøre disse idealene gjeldende hos både partnere og motstandere.²⁴ Slik han sier selv: "People wanted someone who wasn't going to tell another lie, who was not going to mislead the public and who was going to try to reestablish, in my judgment, ethics and morality in international affairs. That's what I offered, and that's what I tried to carry out."²⁵

Carters politikk innebar en mindre aggressiv utenrikspolitikk og mer dialog. Han ønsket seg vekk fra den bipolare strukturen for internasjonal handling og over til en global struktur. Ifølge Morris ville han også vekk fra oppdemmingen.²⁶ Denne innstillingen som hos Westad blir tolket som et ærlig forsøk på forsoning har også blitt kritisert av Gates, tidligere visedirektør i CIA, som er mer pessimistisk. Han hevder at USA led av et "Vietnam-syndrom", altså frykten for å låse seg fast i en ny uholdbar utenrikspolitisk situasjon.²⁷ Dette var nok det samme som Brzezinski snakket om da han hevdet at de moderate i

²¹ Popular Movement for the Liberation of Angola.

²² Saviets, s. 84 i Westad

²³ Westad s. 11

²⁴ Grasselli, s. 32

²⁵ Carter Presidency Project, Final Edited Transcript, *Interview with Jimmy Carter*, November 29, 1982, Plains, Georgia, © 2003 The Miller Center Foundation, Carter, s. 66, heretter Carter nov. 1982

²⁶ Morris, Kenneth E., *Jimmy Carter, American Moralist*, The University of Georgia Press, Athens, Georgia, 1996, s. 263, heretter Morris

²⁷ Westad, s. 11, Gates, s. 77

administrasjonen, i forbindelse med amerikanske tiltak overfor Sovjetunionen i Etiopia, ”seem to me to be badly bitten by the Vietnam bug.”²⁸

Carter var inneforstått med at det fantes en trussel mot USAs oljeressurser. Energikrisen var ”a clear and present danger to our Nation.”²⁹ Carter hadde lagt vekt på nettopp energisituasjonen fordi amerikansk utenrikspolitikk ofte ble styrt av avhengigheten av en energikilde plassert i det svært ustabile Midtøsten. Han bekrefter at energipolitikken dominerte mye av hans oppmerksomhet: ”I put more time on energy by far than any other issue that I adressed while I was President, domestic or foreign.”³⁰ Avhengigheten forsøkte han å få bukt med gjennom forskjellige nasjonale kampanjer, men han ble motarbeidet av både storindustri og den vanlige konsument når det gjaldt sparetiltak. I følge Morris trodde amerikanerne at energikrisen var en konspirasjon fra oljeselskapene for å økte prisene.³¹

Maktforholdet i administrasjonen og de forskjellige ideologiene bidrar til å forstå hvordan utenrikspolitikken ble formet. Brzezinski representerte den originale avspenningen som Nixon sto for. Han mente forholdet til Sovjetunionen bare var konkurranse, fordi Sovjetunionen hadde gjort det slik siden 1975.³² Han sa selv at forholdet til Sovjetunionen var basert på ”competition and cooperation”, men at det var ”doomed by history to an inherently contradictory relationship.” Samarbeidet var i hans øyne ene og alene ”the consequence of nuclear weaponry.”³³ Mens Carter og Vance så på SALT II som en tosidig avtale til beste for alle, så Brzezinski på den som et redskap til bruk mot Sovjetunionen.³⁴ Det mente han også om menneskerettigheter: ”I saw in human rights an opportunity to put the Soviet Union on the defensive.”³⁵ Brzezinski ville at USAs partnere skulle utvikle seg, men han mente også at menneskerettigheter var nyttige bare til et visst punkt.³⁶ Han formidlet dette til Carter: ”[...] in a talk with the President on August 7, 1978, I said that we are ”running the risk of having bad

²⁸ Brzezinski, Zbigniew, *Power and Principle, Memoirs of the National Security Adviser 1977-1981*, Farrar, Straus, Giroux, New York, 1983, s. 183, heretter Brzezinski

²⁹ Carter: *The Crisis of Confidence, July 15, 1979*, The Program in Presidential Rhetoric, presented by the Department of Communication at Texas A & M University, <http://www.tamu.edu/comm/pres/speeches/jccrisis.html>, lastet ned 06. januar, 2005, heretter Carter coc

³⁰ Carter nov. 1982, s. 23. Også forhandlingene mellom Egypt og Israel var ment å være en del av prosessen for å skape ro i Midtøsten og dermed stabilisere tilgangen på olje i følge Vance. Vance, Cyrus, *Hard Choices: Critical Years in America's Foreign Policy*, Simon and Schuster, New York, 1983, s. 32, heretter Vance

³¹ Morris, s. 256

³² Brzezinski, s. 147

³³ Brzezinski, s. 519

³⁴ Brzezinski, s. 50

³⁵ Brzezinski, s. 149

³⁶ Brzezinski, s. 357

relations with Brazil, Chile, and Argentina” because of the way State was implementing our human-rights policy.”³⁷

Marshall Shulman forklarte at Sovjetunionen stadig vekk snakket om klassekamp, selv under avspenningen, og at det gjorde det vanskelig å stole på dem.³⁸ På grunn av Sovjetunionens økende vilje til å hevde seg i den tredje verden var Brzezinski ikke innstilt på å gi noe gratis. Han var frustrert over hvordan utenriksdepartementet listet seg rundt Moskva for ikke å skade progresjonen som var blitt gjort på SALT II. At Sovjetunionen så ut til å mene at de to superstatene nå var likeverdige, og at Sovjetunionen endelig kunne begynne å eksportere revolusjonen for alvor plaget ham.³⁹ Brzezinski ønsket å tilbakevise at Sovjetunionen var på fremmarsj og at de hadde historien på sin side.⁴⁰

Vance var en idealist. Han hadde tro på at avspenningen var basert på både samarbeid og konkurranse på begges premisser, og han var mer innstilt på å forstå Sovjetunionens handlinger og interesser. Ikke hadde han så store forventninger til avspenningen som mange hadde heller, han mente forventningene i USA var urealistisk høye. Han var likevel enig med at det var viktig med tilbakeholdenhet, såkalt ”restraint,” for ikke å skape unødige konflikter, men han mente trusselen fra Sovjetunionen var overdrevet og misforstått. Det viktigste var at begge parter underskrev SALT II fordi det ville minske sjansen for atomkrig. Han var sterkt imot linking av lokale konflikter og menneskerettigheter til avtalen. Slik sett var han kanskje enda mer innstilt på et godt forhold til Sovjetunionen enn det Carter var.⁴¹

Carter hadde tro på at Vance og Brzezinski var de riktige personene til jobbene som henholdsvis utenriksminister og nasjonal sikkerhetsrådgiver da han utpekte dem. De anbefalte begge hverandre til stillingene og samarbeidet meget tett. Allerede tidlig hadde Carter bestemt hvilken rolle de skulle spille. Som Brzezinski sier: “Carter was *his own* Secretary of State.”⁴² Carter ble advart om at Brzezinski kunne være ambisiøs og aggressiv, men konstaterte at det ville være til hans fordel. En sterk sikkerhetsrådgiver ville være en motvekt mot utenriksministeren og bygget opp under Carters mål om at “the final decisions on basic foreign policy would be made by me in the Oval office, and not in the State Department.”⁴³

³⁷ Brzezinski, s. 128. “State” er en vanlig måte å referere til utenriksdepartementet, eller State Department.

³⁸ Nobel Symposium 95, *The Intervention in Afghanistan and the Fall of Détente*, The Norwegian Nobel Institute, Oslo 1996, Marshall Shulman, s. 135, heretter Nobel Symposium 95

³⁹ Brzezinski, s. 148

⁴⁰ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97), <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews-17/brzezinski1.html>, lastet ned 04.02.2004, heretter Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

⁴¹ Vance, s. 22, 27, 28, 31, 46

⁴² Brzezinski, s. 514

⁴³ Carter, Jimmy, *Keeping Faith: Memoirs of a President*, Collins, St. James Place, London, 1982, s. 52, heretter Carter

Carter valgte en sterk utenriksminister med vilje.⁴⁴ Brzezinski forklarer det slik: "He added that he found Cy's restraining influence useful, since as he said, both he and I were activist and needed someone like Cy to rein us in."⁴⁵ Vance og utenriksdepartementet skulle fungere som en brems på Carter og Brzezinski. Carter beskriver det slik: "I used the State Department as kind of an anchor or screen to hold us back from doing things that were ill-advised, to point out all the reasons why something wouldn't work, and to make sure that we didn't take any radical steps."⁴⁶ Samtidig var Vance innstilt på å være en sterk utenrikspolitisk aktør sammen med presidenten og ønsket ikke at andre skulle uttale seg om utenrikspolitiske saker.⁴⁷

I begynnelsen helte Carter i retning av Vance sin posisjon.⁴⁸ Han konstaterte at: "there was very rarely an incompatibility between me and Vance. We consulted. I made the decisions after listening to Vance's advice and he carried out my decisions loyally. The only exeption was when he resigned."⁴⁹ Brzezinski bekrefter at Carter i begynnelsen hadde stor respekt for Vance og de andre rådgiverne for utenrikspolitiske saker, Brown og Turner, og at han "thought extremely highly of his foreign policy appointees."⁵⁰ Brzezinski kunne være mer radikal i sine uttalelser enn det Carter ønsket, noe Carter også ga uttrykk for. Til gjengjeld belønnet The Washington Post Brzezinski for å være på linje med det resten av landet følte.⁵¹ På et tidspunkt gikk han for eksempel ut og linket Sovjetunionens handlinger i Afrika til SALT II, noe administrasjonen hadde kommet til enighet om ikke å gjøre fordi SALT II var viktigere.⁵²

Brzezinski viser til at han sto alene i mange saker: "I do not know what historical assumptions guided Carter's or Vance's approach to the subject, but I assume that their assumptions were different from mine and involved a somewhat different scheme of the world."⁵³ Hamilton Jordan, Carters stabssjef i det Hvide Hus, valgte å sette konfliktene i perspektiv:

⁴⁴ Brzezinski, s. 41

⁴⁵ Brzezinski, s. 42

⁴⁶ Carter nov. 1982, s. 39

⁴⁷ Vance, s. 35

⁴⁸ Carter Presidency Project, Final Edited Transcript, *Interview with Zbigniew Brzezinski, with Madeleine Albright, Leslie G. Denend, William Odom*, February 18, 1982, (c) 2003 The Miller Center Foundation, Brzezinski, s. 72, heretter CPP

⁴⁹ Carter nov. 1982, Carter, s. 55

⁵⁰ CPP, Brzezinski, s. 70

⁵¹ Brzezinski, s. 221

⁵² Vance, s. 88

⁵³ Brzezinski, s. 396

The perception was that Brzezinski had the Presidents ear and that he was the dominant person in foreign policy. On nine issues out of ten Vance and Brzezinski agreed. The tenth issue usually had to do with U.S.-Soviet relationships or the use of military force. Nine times out of ten when Brzezinski and Vance differed, Carter supported Vance.⁵⁴

Det var likevel noe ved Vance som gjorde Brzezinski viktigere i administrasjonen. Vance var ikke uttalt nok og var nærmest sjenert i offentlige sammenhenger. Han kunne gjerne overlate viktige uttalelser til mindre viktige aktører i departementet. Vance visste at Carter ville han skulle være mer uttalt, men han selv så det som greit å overlate formidlingen til andre.⁵⁵ Dette kombinert med at Carter ville styre utenrikspolitikken, gjorde at Carter ba Brzezinski om å være mer uttalt.⁵⁶ Vances beskjedenhet kan dermed i følge Brzezinski ha gitt ham selv mer makt utad.⁵⁷ På denne måten mener Brzezinski at han etter hvert kom til å overskygge Vance.⁵⁸

I tillegg virker det som om Brzezinski var nærmere knyttet til Carter enn det Vance var. Albright var ikke i tvil om dette: "Brzezinski really did have Carter's mind, have access to it, and appealed to him."⁵⁹ Slik Brzezinski fremstiller det hadde han selv veldig stor innflytelse på hvordan politikken ble utformet. Den ble først diskutert mellom Carter og ham for siden å bli presentert for resten av administrasjonen.⁶⁰ Han antyder at han hadde en jernhånd over hva som ble gitt til presidenten. Blant annet var det han som fikk det siste ordet på referatene som ble gjort på møtene til Vance og senere Edmund Muskie, uten at disse hadde mulighet til å se hva Brzezinski hadde kommentert.⁶¹

Det var flere elementer ved amerikansk politikk som var i ferd med tære på forholdet til Sovjetunionen. Nichols mener at Carter ikke forstod at moralisering kunne skade fremgangen i forholdet til Sovjetunionen.⁶² Moskva tok Carters engasjement for menneskerettigheter som et forsøk på linking. Nichols mener at Carter ikke tenkte linking, fordi menneskerettigheter og uro i den tredje verden var noe en valgt leder i et demokrati ikke kunne ignorere. Det var slike ting amerikanske velgere reagerte på, og det var også de som bestemte politikken.⁶³ Likevel provoserte fokuset på menneskerettigheter Moskva så mye at

⁵⁴ Carter Presidency Project, Final Edited Transcript, *Interview with Hamilton Jordan with Landon Butler, Thomas Donilon*, November 6, 1981, © 2003 The Miller Center Foundation, s. 53, heretter CPP2

⁵⁵ Vance, s. 15

⁵⁶ Brzezinski, s. 29

⁵⁷ Brzezinski, s. 37

⁵⁸ Brzezinski, s. 30

⁵⁹ CPP, Albright, s. 56

⁶⁰ CPP, Brzezinski, s. 67

⁶¹ CPP, Brzezinski, s. 73

⁶² Nichols, Thomas M., *Carter and The Soviets: The Origins of the US Return to a Strategy of Confrontation*, *Diplomacy & Statecraft*, Vol. 13, No. 2 (juni 2002), s. 21-42, heretter Nichols

⁶³ Nichols

det førte til dårlige forhold på toppnivå. Særlig Carters personlige korrespondanse med dissidenten Sakharov forpurret mye.⁶⁴ Vance var klar over en slik effekt og var mer innstilt på å ta opp slike emner i stillhet for ikke å fornærme russerne i offentlighet, noe Carter presterte å gjøre.⁶⁵

I midten av 1977 skrev Samuel Huntington, en av Brzezinskis assistenter, PRM-10 (Presidential Review Memoranda) hvor han konstaterte at Iran og Persiabukta var det mest sannsynlige konfliktområdet i USAs nære fremtid. Det ble i tillegg konstatert i et sikkerhetsrådsmøte at USA ikke hadde kapasitet til å projisere makt inn i Midtøsten.⁶⁶ USA hadde ikke baser eller lagringssteder for militært materiell bortsett fra i Saudi-Arabia, Iran og Israel, mens Sovjetunionen hadde en økende kapasitet til å støtte sine tropper.⁶⁷ PRM-10 la opp til at USA måtte styrkes militært og resulterte i Presidential Directive 18 som fremmet likevekt i forhold til Sovjetunionen i Sørvest-Asia. Brzezinski foreslo "the Rapid Deployment Force", en styrke som skulle kunne operere raskt utenfor USAs vanligste sikkerhetsområder, med særlig fokus på Midtøsten.⁶⁸ Denne planen ble signert av Carter den 24. august 1977.⁶⁹

Njølstad trekker frem Brzezinski og begrepet "Arc of Crisis" fra desember 1978. Brzezinski så en sammenhengende sovjetisk offensiv i Afrika, Midtøsten og Asia, der sovjetisk innflytelse så ut til å danne en bue, eller en "arc", fra Afrikas vestkyst til Yemen, gjennom Afghanistan og videre til Sørøst-Asia.⁷⁰ Bill Odom, som da var direktør for sovjetiske anliggender i det nasjonale sikkerhetsrådet, bekreftet Brzezinskis trusselanalyse: "It looked as if there was either an opportunistic or a well-calculated [...] Soviet strategic offensive into this region."⁷¹ Denne frykten delte de med lederne i Frankrike, Egypt, Sudan, Saudi-Arabia og Iran, om man skal tro Brzezinski.⁷²

Proessen mot en omlegging av amerikansk strategisk tenkning var i gang. Njølstad viser indirekte i sin artikkel hvor lite tillit det var til avskrekking som konsept under planleggingen av den nye amerikanske strategien. Det var tydelig at USA under planleggingen av en konvensjonell strategi tonet ned betydningen av atomtrusselen, som i seg selv burde ha vært nok til å hindre hvilken som helst utfordring. Det virker som om det ble

⁶⁴ Morris, s. 273

⁶⁵ Vance, s. 46

⁶⁶ Njølstad, Olav, *Shifting Priorities: The Persian Gulf in US Strategic Planning in the Carter Years*, Cold War History, Vol. 4, No. 3 (April 2004), s. 21-55, heretter Njølstad

⁶⁷ Njølstad

⁶⁸ Brzezinski, s. 177

⁶⁹ Westad, s. 17

⁷⁰ Westad, s. 21

⁷¹ Nobel Symposium 95, Bill Odom, s. 18

⁷² Brzezinski, s. 179

vurdert som sannsynlig at avskrekkingen skulle feile, både i NATO-områdene og ellers. Dette var også noe Brzezinski selv bekreftet.⁷³ Den nye strategien viser også at Carter, på tross av den parallelle kampanjen han ledet samtidig for å redusere oljeforbruket hjemme, godtok et slags nederlag og innså at USA var nødt til å sikre oljeverdiene militært.

Odom kan fortelle at Brzezinski og ham selv mente USA til da hadde ført en politikk som hadde svekket dem strategisk. Blant annet ved å redusere våpensalg til Pakistan og ved å innlede samtaler med Sovjetunionen om styrkeforholdet i det Indiahavet, når USA likevel hadde fordelen der. Det kunne se ut som om USA var i ferd med å gi hele området til Sovjetunionen uten motstand, noe USAs allierte ville reagere på med frykt.⁷⁴ Særlig i forhold til Pakistan var det selvmotsigende å stoppe tilførsel av konvensjonelle våpen samtidig som man ville forhindre dem i å skaffe seg atomvåpen.⁷⁵

Brzezinski skrev i april 1978 at:

my concern for the future is *not* that the Soviet Union will emerge as the dominant world power, imposing a 'pax Sovietica.' I fear something else: that the destructive nature of Soviet efforts will increasingly make it impossible for us to give order and stability to global change and thus prevent the appearance of a more cooperative and just international system. We will become more isolated and fearful and inward-looking.⁷⁶

Her røpet Brzezinski at han så for seg en anarkistisk verdenstilstand som den største faren, og at det dreide seg om mer enn territorielle interesser. Han var likevel ikke i tvil om USAs muligheter: "I felt confident that the United States was by far the more creative and dynamic partner in the competition, and that it should be we who took the lead in shaping the character and direction of that relationship."⁷⁷ På tross av optimismen ga han uttrykk for at Sovjetunionen ville være sterkere enn USA i 1985 med det tempoet Sovjetunionens utvikling hadde.⁷⁸

Selv om han stilte seg bak den nye militaristiske linjen ønsket ikke Brzezinski et nytt stadium i den kalde krigen, men "a carefully calibrated policy of simultaneous competition and cooperation."⁷⁹ Han mente at "the Soviets could not have a free ride in some parts of the world while pursuing détente where it suited them."⁸⁰ Brzezinski la stor vekt på at utviklingen gikk på bekostning av amerikanske interesser og at hver seier var et signal til USA om at

⁷³ Njølstad

⁷⁴ Nobel Symposium 95, Bill Odom, s. 108

⁷⁵ CPP, Odom, s. 35

⁷⁶ Brzezinski, s. 318

⁷⁷ Brzezinski, s. 318

⁷⁸ Brzezinski, s. 146

⁷⁹ Brzezinski, s. 148

⁸⁰ Brzezinski, s. 147

deres egen innflytelse var vikende. Uro i den tredje verden minsket amerikansk innflytelse og førte indirekte til gevinst for Sovjetunionen.⁸¹ ”the Soviets were engaged in activities which they should know would be a sensitive concern to us”⁸² Han var ikke villig til å godta for mye konkurranse. Han ville forhandle fra en styrkeposisjon og ønsket å ta i bruk linking.

I følge Njølstad var CIA og utenriksdepartementet ikke innstilt på å ta til seg den potensielle trusselen i Sørvest-Asia.⁸³ Brzezinski hevder at de moderate ikke anerkjente mulige trussler, og sier at: “It should be remembered this was the time during which SALT was negotiated and these successful efforts [...] produced a natural reluctance [...] to concentrate on the more unpleasant aspects of the U.S.-Soviet relationship.”⁸⁴ Vance ønsket å redusere USAs strategiske arsenal til en kapasitet for gjensidig garantert ødeleggelse, samt redusere spenningene mellom Sovjetunionen og USA med avtaler og nedrustning gjennom samtale om demilitarisering av det Indiske Hav. Han ønsket, som Carter, helst ikke å øke den amerikanske tilstedeværelsen i Midtøsten.⁸⁵

Vance hadde ingen tro på ”the Arc of Crisis” og refererte til denne tradisjonen som ”the ”grand design” school.” For ham var Sovjetunionens handlinger ren opportunistikk for å få innflytelse i lokale konflikter. De lokale konfliktene var nøkkelen til en løsning, heller enn en konflikt med Moskva.⁸⁶ Brzezinski forklarte dette med at utenriksdepartementet var ”perhaps too optimistic about some aspects of the American-Soviet relationship.”⁸⁷ Gjennom normaliseringen av forholdet til Kina den 15. desember 1978 mente Brzezinski å presse Sovjetunionen til konsesjoner og tilbakeholdenhet:

Growing Soviet involvement in Afghanistan, with the potential threat to the Persian Gulf, the consolidation of the Soviet presence in South Yemen, the mounting crisis in Iran and the very active Soviet public exploitation of it against the United States all contributed to my feeling that it would be wise gradually to increase the pressure on the Soviet Union’s eastern flank.⁸⁸

Vance godtok ikke ideen om at USA kunne presse det paranoide Politbyrået til samarbeid og konstaterte at en tilnærming til Kina “is less likely to produce moderation in Soviet behaviour than strategic claustrophobia and irrationality.”⁸⁹

⁸¹ Grasselli, s. 46.

⁸² Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

⁸³ Njølstad

⁸⁴ Brzezinski, s. 426

⁸⁵ Njølstad

⁸⁶ Vance, s. 84 og 322

⁸⁷ CPP, Brzezinski, s. 69

⁸⁸ Brzezinski, s. 420

⁸⁹ Brzezinski, s. 423

Om Vance og viseutenriksminister Warren Christophers tro på kompromiss heller enn styrke sa Brzezinski at: "in a revolutionary age, such an approach more often than not tends to be exploited by the Qaddafis, Khomeinis, or even the Brezhnevs or Begins of our age."⁹⁰ Og på en litt pedantisk måte hevdet han at "Secretaries of State only too often [...] tend to confuse diplomacy with foreign policy. What they forget is that diplomacy is a technique for promoting national objectives abroad and not an end in itself."⁹¹ Brzezinski går så langt som å hevde at Vance var ansvarlig for opinionens oppfattelse av at administrasjonen ikke ville bruke egne styrker i en konflikt.⁹² Vance selv merket etter hvert at: "there is growing pressure on the part of some people to have us portray the competitive aspects of the relationship as taking clear precedence over the search for areas of cooperation."⁹³ Vance hevder at opinionen var preget av en annen type Vietnam-syndrom enn den Gates snakker om. Amerikanere hadde blitt svært bekymret for hvilken posisjon USA egentlig hadde i verden da de måtte trekke seg i ydmykelse fra Vietnam. Dette førte til at man vurderte avspenningen som en avvæpning av USA.⁹⁴ Faktisk går Vance så langt som å si at opinionens frykt for Sovjetunionens intensjoner var "self inflicted" av Brzezinski og det nasjonale sikkerhetsrådet, som gikk inn for å piske opp stemningen i media.⁹⁵

Carter hadde problemer med SALT II-avtalen allerede i 1978 av innenrikspolitiske grunner, deler av kongressen var skeptisk på grunn av hvordan avtalen var lagt opp. I følge Morris la Carter seg også ut med kongressen fordi han var arrogant.⁹⁶ Kombinasjonen av at Sovjetunionen tilsynelatende var i ferd med å vinne innflytelse og at USA var på vikende front skapte frykt i opinionen og nørte opp under opposisjonen. Man fryktet at styrkeforholdet mellom Sovjetunionen og USA var i ferd med å gå i Sovjetunionens favør, og det var tegn på en mer konservativ kurs i den amerikanske politikken.⁹⁷ At det ble vedtatt en økning i det amerikanske forsvarsbudsjettet for året 1980 i januar 1979 ble ikke lagt merke til.⁹⁸ Og amerikanerne var heller ikke klar over at administrasjonen var i ferd med å legge om amerikansk strategi ganske radikalt.

Vi har sett at selv om avspenningen fortsatt gjaldt så skrantet den ganske alvorlig. Idealene som Carter hadde tatt med seg inn i administrasjonen var gode og ble støttet av

⁹⁰ Brzezinski, s. 42

⁹¹ Brzezinski, s. 535

⁹² Brzezinski, s. 516

⁹³ Brzezinski, s. 320

⁹⁴ Vance, s. 27

⁹⁵ Vance, s. 84

⁹⁶ Morris, s. 255

⁹⁷ Nobel Symposium 95, Marshall Shulman, s. 136

⁹⁸ Grasselli, s. 34.

Vance og utenriksdepartementet. Brzezinski var ikke enig og så på idealene som verktøy for å presse Sovjetunionen til mer samarbeid på amerikanske premisser. Som mange var han bekymret for at Sovjetunionen hadde fått for frie hender og at det var i ferd med å gå ut over USAs posisjon i verden. Det var ikke åpen konflikt i administrasjonen så tidlig, men Brzezinski hadde en sterk posisjon ved siden av presidenten. Vance var fortsatt den som ideologisk sto nærmest Carter, men han så ut til å bli overdøvet av Brzezinski og den negative utviklingen i forholdet til Sovjetunionen. Men han stod fortsatt rimelig høyt i kurs, forholdet til Moskva gjorde det ikke.

Den afghanske motstandsbevegelsen

Den afghanske motstanden var på ingen måte en enhetlig gruppe i begynnelsen av 1979. De var splittet i mange større grupperinger eller partier. Noen opererte inne i Afghanistan, andre samlet legitimitet i Peshawar og Quetta i Pakistan, hvor de mest profilerte partiene hadde opprettet hovedkvarter. Bortsett fra Hezb-i-Islami (Hezb) og Jameeat-i-Islami (Jameeat) hadde de fleste gruppene blitt opprettet etter det kommunistiske kuppet i april 1978.⁹⁹ De første motstandspartiene hadde i utgangspunktet lite politisk tilhørighet i det Afghanske samfunn. De nye partiene som oppsto i Peshawar og Quetta gjenspeilte seg i flertallet av flyktningene, hvor mesteparten var av pasjtunsk opprinnelse. De hadde et mer moderat utgangspunkt enn noen av de andre partiene som ofte var bygget på konservative religiøse verdier. Likevel kunne heller ikke de nye gruppene sies å representere det afghanske folk, i alle fall ikke etnisk. Av alle partiene var det bare Jameaat som hadde et etnisk spekter som kunne sies å representere mer enn den pasjtunske identiteten, ettersom lederen Rabbani var tadsjik.¹⁰⁰ Partiet var i tillegg åpent for andre etniske grupper. På tross av manglende tilhørighet hevdet likevel Jameaat og Hezb i 1979 at de representerte ledelsen av den afghanske motstanden.¹⁰¹

I Afghanistan så motstanden en utvikling som kompenserte for den ytre motstandens manglende kontaktflate. Den generelle motviljen mot de kommunistiske reformene og den omfattende trakasseringen av tradisjonelle lederskikkelser i lokalsamfunnet førte til at det dannet seg interne grupperinger som opererte uavhengig av og parallelt med de allerede

⁹⁹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, The National Security Archive, Chadwyck-Healey, Inc. Alexandria, Va. 1990, dokument: 1979/03/12 (00509) – Datoen markerer når dokumentet er ifra, med amerikansk rekkefølge, åååå/mm/dd. Nummeret i parentes er nummeret på filen i index-volumet og på microfiche.

¹⁰⁰ Afghansk folkegruppe.

¹⁰¹ The Washington Post, 11.03.79.

etablerte partiene i Peshawar. Disse gruppene var også preget av intern konflikt. Det var sterke skiller mellom forskjellige stammer og også mellom shia og sunni-baserte områder i Afghanistan. I tillegg kom forskjeller som språk og familiestruktur som gjorde samarbeidet veldig varierende.¹⁰²

Først i mars begynte man å høre om motstandens virksomhet i Afghanistan. På dette tidspunktet ble de kritisert for manglende organisasjon og ledelse. Blant annet nektet Saudi-Arabia å bidra med hjelp før afghanerne fikk dannet en samlet front. De sa selv at de hadde samme målsetning, men de færreste ønsket en union. Den 12. mars annonserte motstanden hellig krig mot kommunistregimet i Kabul og tre grupper erklærte at de hadde som mål å danne en islamsk republikk med Iran som modell.¹⁰³ Grupper fra hele Afghanistan hadde erklært at de ville delta i opprøret. De som forsøkte å samle hjelp til motstanden fikk dårlig uttelling, selv om de spurte i Egypt eller Kina.¹⁰⁴

Den 11. mars nektet Zia ul'Haq, presidenten i Pakistan, for at det ble gitt annen hjelp enn ly og mat til afghanske flyktninger.¹⁰⁵ Han erklærte at de var der på humanitært grunnlag og ikke ble trent til militære formål. De hadde til og med fått beskjed om at de ikke fikk lov til å delta på operasjoner i Afghanistan.¹⁰⁶ 25. mars gikk myndighetene igjen ut og ba afghanerne om å begrense sine utfall mot Kabul, fordi slike utfall gikk ut over Pakistans forhold til sine naboer.¹⁰⁷ Den 17. mars kom det rapporter fra Herat øst i Afghanistan, hvor motstanden hadde startet en omfattende offensiv mot regimets styrker i byen. Kilden snakket om så mange som 2.500 døde på to dager.¹⁰⁸ Den 27. mars ble det hevdet at motstandstyrker hadde hatt kontroll over byen i en uke og at nærmere 14 000, inkludert afghanske soldater og noen russere, var døde så langt. Lederen for offensiven var en mann ved navn Barat Ali. At han var en etnisk Hazara så ambassaden i Kabul som et tegn på at motstanden, som til da hadde vært hovedsakelig pasjtunsk, hadde fått et nytt format.¹⁰⁹ Hazaraene, som holder til i sentrum av Afghanistan og mot den iranske grensen, skulle bli en svært viktig del av motstanden. De mottok mest hjelp fra Iran, delvis fordi de var shiamuslimer.¹¹⁰

¹⁰²Tarzi, Shah M., *Politics of the Afghan Resistance Movement: Cleavages, Disunity, and Fragmentation*, Asian Survey, University of California Press, Vol. XXXI, No. 6, June 1991, heretter Tarzi

¹⁰³ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/03/12 (00509)

¹⁰⁴ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/05/14 (00549), 1979/05/20 (00553)

¹⁰⁵ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/03/12 (00509)

¹⁰⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/03/16 (00515)

¹⁰⁷ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/03/25 (00527)

¹⁰⁸ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/03/17 (00516)

¹⁰⁹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/03/27 (00528)

¹¹⁰ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/05/14 (00549)

Den afghanske motstanden i Peshawar ble beskrevet som en merkelig gruppe som strakk seg fra islamske fundamentalister til islamske marxister, og de hadde samarbeidsvansker fordi alle ønsket å styre.¹¹¹ De brukte energien sin på selvmordsangrep¹¹² uten konkrete planer og hadde heller ikke noe mulighet til å hjelpe sårede menn etter konfrontasjoner.¹¹³ Mesteparten av den konkrete krigføringen ble utført i Afghanistan uten ledelse fra Peshawar.¹¹⁴ I en rapport fra juni beskrev chargé d'affaires Amstuz ved ambassaden i Kabul hvordan forholdene var i Afghanistan. Han forklarte at med mindre motstanden fikk hjelp utenfra ville den ikke klare å gjøre noe med regimet. De presset tilbake opprørerne relativt enkelt og kontrollerte alle urbane sentre. Likevel utgjorde dette bare 50 % av det totale arealet.¹¹⁵ Motstanden hadde også begynt å utøve kontroll over kommunikasjonsårene ved å skremme folk som brukte dem på forskjellige brutale måter. Det ble rapportert at de prøvde å opptre høflig ved å drepe bare medlemmer av Khalq-partiet eller russere. Særlig lærere sendt ut av Khalq-partiet til distriktene var ekstra populære mål.¹¹⁶

Motstanden var av alle slag, med etnisk, kulturell eller religiøs tilhørighet. Noen var bare mot reformene til regimet, andre var ute etter handelsvarer og våpen som de kunne selge videre.¹¹⁷ Den afghanske armeen ble satt til å bestå av ca. 80 000 menn på dette tidspunktet, men hadde problemer på grunn av dårlige forsyninger og konstante angrep.¹¹⁸ Amstuz konstaterte at: "The rebels still do not look like winners, but as Afghan history has so often illustrated, things can change quickly here."¹¹⁹ Det var tydelig at motstanden enda ikke hadde markert seg, på tross av det som skjedde i Herat, ettersom ambassaden uttrykte bekymring for hva som ville skje hvis motstanden begynte å operere på afghansk jord.¹²⁰ Ambassaden ga også uttrykk den tidligere kongen Zahir ville være et samlingspunkt hvis det skulle komme til opprør blant vanlige folk, fremfor at motstandsbevegelsen med sine radikale islamister ville være det.¹²¹

Kombinert med hyppige desertasjoner og opprør i den afghanske hæren var det likevel tegn på at motstanden hadde fremgang på bekostning av regimet. Den afghanske

¹¹¹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/05/20 (00553)

¹¹² Antageligvis selvmordsangrep forstått som dårlig planlagte angrep mot en overlegen fiende, og ikke som vår forståelse av selvmordsangrep utført av fanatiske islamister for å bli martyrer.

¹¹³ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/05/20 (00553)

¹¹⁴ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/05/20 (00553)

¹¹⁵ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/06/04 (00564)

¹¹⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/06/04 (00564)

¹¹⁷ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/06/04 (00564)

¹¹⁸ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/06/04 (00564)

¹¹⁹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/06/04 (00564)

¹²⁰ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1978/06/07 (00284)

¹²¹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1978/06/07 (00284)

motstandsbevegelsen hadde vokst og viste i 1979 muskler ved å organisere større angrep og erobre byer for kortere perioder. Ettersom antallet flyktninger i Pakistan økte og man etter hvert fikk etablert et slags hjelpeapparat, viste Pakistan interesse for å kontrollere denne gryende massen av potensielle soldater. Den 27. juni rapporterte Pakistan at de hadde over 100 000 afghanske flyktninger på sin side av grensen. De rapporterte også at flyktningleirene ville bli flyttet innover i landet for å unngå hendelser på tvers av grensen til Afghanistan.¹²² Gjennom etterretningsorganisasjonen ISI (Interservices Intelligence Directorate) ble den lille hjelpen som eksisterte da kanalisert til de registrerte motstandspartiene for at de igjen kunne distribuere det videre til sine medlemmer.¹²³

Motstanden var altså ikke noen helhetlig organisasjon, de slet med interne konflikter og klare mål om hva de ønsket å oppnå. De som profilerte seg hadde ideologiske utgangspunkt som ikke korresponderte med USAs, eller var sponset av organisasjoner som ikke hadde noe med den politiske virkeligheten i Afghanistan å gjøre. En del av motstanden viste handlekraft, særlig den som hørte til inne i Afghanistan. Disse var delvis ansvarlige for Moskvas bekymring for situasjonen i Afghanistan. Til syvende og sist hadde motstanden fremdeles en lang vei å gå.

Afghanistan i USAs søkelys

Tidlig i 1979 var USA avventende i forhold til regimet i Afghanistan. Vance fryktet at landet skulle presses lengre inn i den sovjetiske omfavnelsen på grunn av amerikanske tiltak.¹²⁴ Brzezinski antydte likevel at man burde følge med på utviklingen. Han så på Saur-revolusjonen i 1978 som en ekspansjon av den sovjetiske innflytelsessfæren, selv om forbindelsen mellom kuppmakerne i Kabul og Sovjetunionen ikke kunne bevises i ettertid.¹²⁵ Før revolusjonen i Iran i januar 1979 ønsket Brzezinski et stabilt Afghanistan fordi: "[t]he Northeast frontier of Turkey, the northern frontiers of Iran and Pakistan, and the neutral buffer of Afghanistan created a formidable barrier" mot Sovjetunionen.¹²⁶ Men bufferen som Brzezinski stolte på fikk en alvorlig sprekk på grunn av den iranske revolusjonen, og dette fikk igjen konsekvenser for hvordan USA forholdt seg til regionen og Afghanistan.

¹²² Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/06/27 (00572)

¹²³ Tarzi, s. 492

¹²⁴ Gates, s. 145, Graselli, s. 54

¹²⁵ Cordovez og Harrison, s. 32

¹²⁶ Brzezinski, s. 356, Lansford, Tom, *A Bitter Harvest: US Foreign Policy and Afghanistan*, Ashgate Publishing Ltd., England, 2003, heretter Lansford

Bakgrunnen for revolusjonen i Iran var en folkebevegelse som til slutt sa seg lei av det autoritære styret til sjah Reza Pahlawi, som for øvrig var innsatt av USA.¹²⁷ Brzezinski så på Saudi-Arabia og Iran som de to søylene i forsvaret av de oljerike områdene i Midtøsten.¹²⁸ Hans engasjement for Midtøsten og de oljerike områdene synes å være den viktigste ideologiske drivkraften i prosessen med å forandre USAs strategi. Han knyttet oljen svært tett opp til USAs sikkerhet og så på oljen som drivkraften i den vestlige verden. Det var på dette grunnlaget at han var villig, som vi skal se, til å forsvare Midtøsten med atomvåpen. Han så på Iran som "the safeguarding of the American, and more generally, Western interest in the oil region of the Persian Gulf."¹²⁹

Den 18. januar 1979 skrev Brzezinski et personlig memorandum til presidenten hvor han beskrev konsekvensene av tapet av Iran: en svakere posisjon i Persiabukta, dårligere forhold til arabiske land, israelsk frykt, økende sovjetisk innflytelse, inntrykk av et impotent USA og økte oljepriser.¹³⁰ Andre land ville muligens kollapse, krig og borgerkrig ville oppstå, som Sovjetunionen ville utnytte. Han så for seg en radikal forandring i det internasjonale styrkeforholdet, slik Njølstad formulerer det. Hvis Iran kom under sovjetisk innflytelse ville det være et større nederlag enn tapet av Vietnam, og det største tapet siden begynnelsen av den kalde krigen.¹³¹

Bill Odom legger vekt på at USA med en fot i Iran hadde hatt mulighet til å påvirke maktbalansen i området, men "With the collapse of our position in Iran, [...] the only way we had of compensating and restoring the balance was to project military power into the region – or, at least have the potential to do that."¹³² Carter ønsket ikke en så stor forandring i amerikansk strategi rettet mot Persiabukta i følge Njølstad. Han var mer fokusert på SALT II, det nyetablerte forholdet mellom Kina og USA og det kommende toppmøtet i Wien. Utenriksdepartementet mente at Sovjetunionen ikke på langt nær hadde hatt så stor fremgang som det ble hevdet.¹³³ Likevel gikk de etter hvert med på at noe måtte gjøres etter tapet av Iran.¹³⁴

Vance syntes å være helt klar på at det var en fare forbundet med Iran, og at hvis Sovjetunionen blandet seg inn: "there would be a grave danger of a U.S.-Soviet

¹²⁷ Vance, s. 338-341

¹²⁸ Brzezinski, s. 357

¹²⁹ Brzezinski, s. 354

¹³⁰ Brzezinski, s. 386

¹³¹ Njølstad

¹³² Nobel Symposium 95, Bill Odom, s. 63

¹³³ Njølstad

¹³⁴ Njølstad

confrontation” og at ”our limited aims were to maintain access to Iranian oil.”¹³⁵ Brzezinski var dermed ikke alene når han fryktet for Irans skjebne, og han fikk fortsette å utrede USAs posisjon i Persiabukta. I midten av juni, under møter i PRC (Policy Review Committee) ledet av Vance og Brown var alle enige om at: ”[USA is] entitled to a lot more military presence [in the Indian Ocean] because our interests in the region are vital – that is, oil – and the Soviets are not.” Det var meningen at USA skulle ha overherredømme der, og ikke likhet i styrkeforholdet slik man tidligere hadde ment.¹³⁶

Oljen som fantes i Iran og i de nærliggende områdene var helt avgjørende for amerikanske interesser og USA var forberedt på å måtte forsvare de sørlige delene av Iran militært.¹³⁷ Man kunne ha trodd at Afghanistan på grunn av Iran ville falle ut av fokus for administrasjonen. At media fulgte en slik regel er sannsynlig. Men av strategiske grunner var både Brzezinski, direktøren i CIA, Stansfield Turner, og forsvarsminister Harold Brown enige om at Afghanistan hadde blitt viktigere etter at USAs posisjon i Iran hadde kollapset.¹³⁸ Brzezinski mente at tapet av Iran var avgjørende for den påfølgende utviklingen i området: “Had the Shah not fallen, it is unlikely that the Soviets would have moved so openly into Afghanistan, transforming that neutral buffer into an offensive wedge, bringing the Russians so much closer to their historic target of the Indian Ocean.”¹³⁹

Mordet på den amerikanske ambassadøren Adolph Dubs i Kabul den 14. februar førte til at administrasjonen økte oppmerksomheten mot Afghanistan samtidig som man tonet ned kontakten med regimet. Dubs ble kidnappet av ukjente personer, mest sannsynlig opposisjonelle. Han ble drept da afghansk politi stormet bygningen kidnapperne var forskanset i under et forsøk på å redde ham og på tross av at amerikanerne hadde bedt om forsiktighet. Mangelen på en unnskyldning og en forklaring fra offentlig hold, samt mistanke om at russere hadde vært til stede under dramaet førte til at USA kuttet den allerede svært reduserte hjelpen og kontakten til regimet.

Gjennom hele 1979 anklaget Sovjetunionen og regimet i Kabul Pakistan for å hjelpe motstandsbevegelsen. De mente det fantes en massiv operasjon sponset av fiendene til Sovjetunionen. Kina, Saudi-Arabia, Egypt, Iran og Vesten generelt var blant disse antatte bidragsyterne. I februar ble disse anklagene delvis bekreftet i amerikansk media med intervju av afghanske geriljasoldater i Pakistan, som selv erklærte at de både fikk hjelp og ble trent.

¹³⁵ Vance, s. 348

¹³⁶ CPP, Odom, s. 40

¹³⁷ Brzezinski, s. 372

¹³⁸ Landsford, s. 126

¹³⁹ Brzezinski, s. 356

Pakistans regjering nektet for dette på tross av klare tegn på Pakistansk innblanding og på tross av at store deler av den muslimske befolkningen i Pakistan støttet tiltak mot regimet i Kabul.¹⁴⁰ Det var heller ingen tvil om at afghanerne brukte pakistansk område som friområde, noe den uoversiktlige grensen gjorde både umulig å hindre og lett å unnskyldte for den pakistanske regjeringen.

Anklagene som Sovjetunionen rettet mot USA ble benektet fra offisielt hold, med rette, fordi det antageligvis ikke var noen amerikansk innblanding såpass tidlig i 1979. Brzezinski var likevel innstilt på å hjelpe motstandsbevegelsen for å gi Sovjetunionen en advarsel og for indirekte å vise USAs sympati med den islamske verden, i følge Cordovez og Harrison.¹⁴¹ Gates, tidligere visedirektør i CIA, hevder at Carter selv våren 1979 ba CIA om å gjøre rede for hvilke alternativ man hadde i forhold til Afghanistan.¹⁴² Garthoff hever at Brzezinski likevel var hovedmannen bak hjelpen, og slik Brzezinski fremstiller det selv ser det ut til å stemme.¹⁴³ Galster mener at Brzezinski informerte Carter om at Sovjetunionen hadde planer om å ta Afghanistan og kanskje hele regionen.¹⁴⁴ Dette var basert på Brzezinskis personlige syn, men det er mulig at Carter trodde Brzezinski hadde rett, hvorav forespørselen om å vurdere hva som kunne gjøres. Det betyr ikke at Brzezinski fortsatt var den viktigste pådriveren.

Visstnok gjorde Pakistan det klart i mars at de kunne hjelpe motstanden hvis USA støttet dem.¹⁴⁵ Det viser kanskje at de var klar over risikoen ved å provosere Sovjetunionen. Pakistan fikk ingen direkte respons på forespørselen og utenriksdepartementet med Vance i spissen anbefalte måtehold i tråd med frykten for å provosere Sovjetunionen. Det ble antatt at amerikansk innblanding kunne påvirke Sovjetunionens engasjement og gjøre situasjonen mer kritisk, og dette visste Brzezinski og Gates også.¹⁴⁶

Ved flere tilfeller observerte etterretningen mistenkelige troppebevegelser mot grensen til Afghanistan, inkludert uvanlige øvelser, særlig rett etter Herat-opprøret i mars 1979.¹⁴⁷ USA advarte Sovjetunionen flere ganger i løpet av året mot å blande seg inn i Afghanistans interne problemer, blant annet den 23. mars.¹⁴⁸ Den 30. mars ble det holdt et minisikkerhetsrådsmøte hvor det ble konkludert med at USA burde bidra til å motarbeide den

¹⁴⁰ The Washington Post, 03.02.79

¹⁴¹ Cordovez og Harrison, s. 32

¹⁴² Gates, s. 144

¹⁴³ Garthoff, D&C, s. 1051

¹⁴⁴ Galster, s. 6

¹⁴⁵ Gates, s. 144

¹⁴⁶ Cooley, s. 19, Gates, s. 145

¹⁴⁷ MacEachin, s. 13

¹⁴⁸ The Washington Post, 24.03.79

urovekkende utviklingen i Afghanistan, med opprøret i Herat som rasjonale.¹⁴⁹ På den ene siden kunne man trekke Sovjetunionen inn i en Vietnam-lignende situasjon. USA måtte vise at de ikke tolererte sovjetisk frilyntheit. Analyser av risikoer ved å hjelpe mujahediin ble beordret.¹⁵⁰ bak analyser og beslutninger, Brz feilinformerte Carter om trussel i området, om invasjon eller intensjoner¹⁵¹

Flere hendelser i Afghanistan vitnet om at noe var i ferd med å skje, selv om analytikerne hadde vanskelig for å trekke klare konklusjoner. Regimets vanstyre, det høye antallet arrestasjoner, flere opprør og desertasjoner, samt mange interne konflikter gjorde Moskva svært varsom på situasjonen i Afghanistan. For eksempel tiltrakk den kaotiske situasjonen seg flere profilerte personer fra Sovjetunionen, som da General Yepishev ankom Kabul med en større delegasjon i april 1979. Det var kjent at Yepsihev vanligvis reiste til kommunistregimer i trøbbel for å tilrettelegge for militær hjelp.¹⁵²

Det kunne virke som om USA var sent ute i forhold til andre aktører når det gjaldt hjelp til motstanden, hvis man skulle tro uttalelsene fra enkelte afghanere i Pakistan. Hezb hevdet allerede i april at de hadde brukt 800 000 dollar på våpen og at pengene kom fra støttespillere til partiet rundt om i verden.¹⁵³ I så fall ville eventuell amerikansk hjelp bare føye seg inn i rekken av andre pengestrømmer. Harrison hevder at Brzezinski og CIA samme måneden inngikk en avtale med ISI om treningsprogram, samt håndtering og distribuering av materiell som allerede da begynte å komme inn fra Saudi-Arabia, Kina og Egypt, og at de dermed var involvert i indirekte militær assistanse.¹⁵⁴ Brzezinski har visstnok selv bekreftet at CIA hadde konsultasjoner med ISI også før april, men det var ikke snakk om militær hjelp i følge MacEachin.¹⁵⁵

Den 6. april 1979 ble det besluttet og godkjent av presidenten i en såkalt "finding" at man skulle gi hjelp til mujahediin, men bare assistanse som ikke var militær.¹⁵⁶ Brzezinski sier det slik: "In April 1979, I pushed a decision through the SCC to be more sympathetic to those Afghans who were determined to preserve their country's independence."¹⁵⁷ Dette utsagnet er interessant i forhold til diskusjonen i det neste kapitlet. Det forutsetter at Brzezinskis hensikt med å hjelpe motstanden på våren 1979 var å bidra til landets

¹⁴⁹ Cordovez, s. 38

¹⁵⁰ Gates, s. 145

¹⁵¹ Garthoff, D&C, s. 1051

¹⁵² MacEachin, s. 14

¹⁵³ The Washington Post, 02.03.79

¹⁵⁴ Cordovez, s. 34

¹⁵⁵ MacEachin, s. 12

¹⁵⁶ Gates, s. 146

¹⁵⁷ Brzezinski, s. 427

uavhengighet. Det viser for øvrig også at Brzezinski var svært aktiv i denne prosessen. I et intervju fra 1997 sier Brzezinski at han så sent som seks måneder før invasjonen anbefalte til presidenten at USA ikke burde forholde seg passiv i forhold til den interne situasjonen i Afghanistan. På et spørsmål om hva de så foretok seg svarte Brzezinski: "We weren't passive" og unnlot å utdype svaret noe nærmere.¹⁵⁸ Det er ikke like lett å vite hvem som var hovedmotor, men Brzezinski sier at han både anbefalte presidenten og handle, og at at presidenten ba ham om å handle. USA møtte motstanden i mai 79¹⁵⁹

Den 18. juni var det toppmøte i Wien, hvor SALT II ble undertegnet av de to partene under trykket stemning. I løpet av denne konferansen leverte Carter et budskap til Brezhnev som ikke kunne misforstås som noe annet enn en advarsel mot et sovjetisk forsøk på å ekspandere: "We have certain areas of vital interest, and the Soviet Union must recognize these interests. One such area is the Persian Gulf and the Arabian Peninsula. Restraint is essential on your part not to violate our national security interests."¹⁶⁰ Denne advarslen var relatert til USAs svake posisjon i Midtøsten, uroen i Afghanistan og situasjonen i Iran. USA var helt klart svært oppmerksomme på at de lå relativt dårlig an i området.

For å forsvare Midtøsten erklærte Carter at: "our maximum strength will be used if necessary."¹⁶¹ Dette setter fokus på hvor viktig Midtøsten ble ansett og viser at både Iran og Afghanistan kom i andre rekke, som buffere mot Sovjetunionen. Som svar på anklagene mot USA fra Moskva om at amerikanerne var innblandet i de interne anliggender til Iran og Afghanistan svarte Carter: "There are many problems in Iran and Afghanistan, but the United States has not interfered in the internal affairs of those nations."¹⁶² På dette tidspunktet hadde Carter muligens sitt på det tørre med dette utsagnet, i alle fall i forhold til Afghanistan, men hadde det blitt uttalt en måned senere ville det ha vært en løgn. Carter visste at han lekte med ordene, han hadde selv nettopp godkjent den påfølgende operasjonen.

Afghanistan var altså bare en del av en større buffer i begynnelsen av 1979, men fikk en ny rolle etter at USAs posisjon i Iran kollapset. Følelsen av at USA ikke hadde noen mulighet til å demme opp sovjetiske ambisjoner var reell. På den måten fikk Afghanistan ny oppmerksomhet. Regimet i Kabul fikk gå sin gang, men motstandens økte innsats fortjente ekstra oppmerksomhet. I tillegg mottok de allerede en eller annen form for hjelp, noe som

¹⁵⁸ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

¹⁵⁹ Bradsher 99, s. 183

¹⁶⁰ Carter, s. 254

¹⁶¹ Carter, s. 254

¹⁶² Carter, s. 254

ikke gjorde USAs eventuelle bidrag noe mer alvorlig. Vance på sin side var skeptisk, selv om han også så faren USA nå sto overfor.

Oppsummering

Avspenningen var fortsatt gjeldende da Carter ble president. Som en konsekvens av vestens forhandlingsvilje så Sovjetunionen muligheten til å dra nytte av samarbeidet og de økonomiske og strategiske fordelene det innebar. Sovjetunionen hadde lidd en del nederlag på verdensbasis, men var nå i ferd med å etablere seg som en viktig alliert i den tredje verden. I USA var det en økende tendens til å se på forholdet til Sovjetunionen som bare konkurranse eller til og med konflikt, og man var urolig på grunn av sovjetisk eksport av våpen og støtte til konfliktområder. Mange godtok ikke ideen om at avspenningen var like stabil som før.

Carter sto for en ideologisk linje som gikk ut på å skape tillit og bryte med det inntrykket verden hadde av USA i 1977. Fokus på menneskerettigheter, mer dialog og SALT II sto som de viktigste målene i forholdet mellom USA, Sovjetunionen og resten av verden. Han la også stor vekt på å redusere USAs energiforbruk som gjorde landet så avhengig av situasjonen i Midtøsten og Persiabukta. Han etablerte seg som en aktiv utenrikspolitiker, Brzezinski fikk rollen som pådriver, mens Vance var anker og moderator. Vance var idealist og fokuserte på at samarbeid og konkurranse var like viktig i avspenningen og at Sovjetunionen også hadde legitime sikkerhetsinteresser. Brzezinski antydte på den andre siden at det eksisterte en viss naivitet blant dem som var innstilt på samarbeid. Han var selv en realpolitiker som trodde på press for å samhandle med Sovjetunionen og ville ikke samarbeide for enhver pris selv om han var en tilhenger av SALT II. Han ville linke samtaler og avtaler med Sovjetunionen til Sovjetunionens oppførsel i den tredje verden og menneskerettigheter og dermed presse dem til samarbeid. Verken Carter eller Vance ønsket en slik linje fordi de mente SALT II var viktigst.

Trusselvurderinger konkluderte med at USA ikke hadde militær kapasitet til å forsvare Midtøsten. Alt lå til rette for at den neste konflikten ville oppstå der. Brzezinski så for seg en samlet sovjetisk offensiv mot områdene rundt Persiabukta og fryktet at Sovjetunionen skulle spre kaos slik at USA mistet kontrollen de hadde etablert. På dette grunnlaget begynte administrasjonen fra 1977 å utforske et nytt forsvarsverk for å kunne håndtere kriser i de oljerike områdene. Bevegelser i opinionen og blant politikerne drev USA mot en mer konfrontasjonsrettet politikk ved å motarbeide Carters storsatsinger. Carters fokus på menneskerettigheter forpurret forholdet til Moskva, samtidig som han ble kritisert for å være

svak. Dette skjedde uten at amerikanerne var klar over at han økte det militære forbruket og var i ferd med å utarbeide en ny strategi for å forsvare den oljen som amerikanerne krevde så mye av. I administrasjonen økte Brzezinskis innflytelse, kanskje som svar på den økende konflikten, men også på grunn av Vances tilbakeholdenhet.

Da Iran, USAs viktigste allierte i Sørvest-Asia, brøt sammen i januar 1979, skiftet Afghanistan status, særlig i Brzezinskis øyne. Der oppsto det en motstandsbevegelse mot det kommunistiske vanstyret i Kabul. Det var en bevegelse uten samlet ledelse, organisasjon, trening eller nødvendig utstyr. Sporadiske angrep og noen større offensiver gjorde at de likevel ble lagt merke til og Sovjetunionen fulgte ekstra godt med. Carter, og i særdeleshet Brzezinski, begynte som respons på rapportene om motstandens suksess arbeidet med å finne ut om det var mulig å hjelpe motstanden. Vance var skeptisk til Brzezinskis forslag fordi hjelpen ville trekke Sovjetunionen lengre inn, men ettersom Sovjetunionen engasjerte seg mer i Afghanistan ble Vance ignorert. I april bestemte presidenten seg for å iverksette en operasjon med ikke-militær hjelp for å hjelpe motstanden. Angivelig var grunnlaget for hjelpen å støtte motstandens kamp for uavhengighet. Før hjelpen ble sendt av gårde advarte Carter Brezhnev om å blande seg inn i andre lands indre anliggender og benektet at USA selv hadde en finger med i spillet i Afghanistan samtidig som de var involvert. Som ventet ble ikke situasjonen i Afghanistan noe roligere utover sommeren.

2

Høsten 1979 – Tampen brenner i Afghanistan

Høsten 1979 kom situasjonen i Afghanistan til å forverres. Med amerikansk og annen hjelp vokste motstanden seg stadig sterkere mens kommunistene i Kabul var i ferd med å sage av grenen de satt på. Sovjetunionen økte sin tilstedeværelse i takt med amerikanske protester og advarsler. Begrunnelsen for hjelpen som ble oversendt fra USA til motstanden på begynnelsen av høsten er diffus. Brzezinski ser ut til å hatt en plan som stemmer med hans ideologi og strategiske betraktninger, mens Carter ser ut til å ha gått med på noe han ikke kan ha sett konsekvensene av. Vance på sin side må ha vært imot hjelp fordi han fryktet konsekvensen av en opphetet konflikt. Samtidig så hele etterretningsapparatet at denne opphetede konflikten var i ferd med å dra Sovjetunionen inn i Afghanistan, men de erkjente det ikke før invasjonen var et faktum første juledag 1979. Jeg vil først gå inn på hvordan forholdet mellom USA og Sovjetunionen så ut denne høsten, og siden beskrive den afghanske motstanden. Så vil jeg drøfte USAs grunnlag for hjelp til motstanden, deretter beskrive hvordan USA tolket situasjonen i Afghanistan. Til slutt går jeg inn på hvordan invasjonen påvirket USA umiddelbart etterpå.

Den kalde krigen kjøligere enn på lenge

Den amerikanske debatten rundt SALT II siste halvdel av 1979 la vekt på at USA lå dårligere an enn Sovjetunionen. USA hadde nærmest blitt lurt inn i en ufordelaktig avtale og det var ikke lenger klart om avtalen kom til å bli ratifisert i Senatet. Samtidig hadde man en følelse av at Sovjetunionen grovt utnyttet den velviljen USA hadde vist gjennom forhandlingene og avspenningen. Carter mente at ubalansen i avtalen veide til fordel for USA og var ikke innstilt på å overgi seg til skeptikerne. SALT II ville være en avgjørende kamp for hans presidentperiode og et symbol for ideologien han representerte.¹⁶³ For å tekkes de konservative senatorene til å støtte avtalen slo Carter seg inn på en hardere linje.¹⁶⁴

I begynnelsen av september 1979 brøt skandalen rundt Cuba-brigaden ut.¹⁶⁵ Denne såkalte oppdagelsen av sovjetiske tropper på Cuba hadde svært negativ effekt på SALT II.¹⁶⁶

¹⁶³ Carter, s. 214

¹⁶⁴ Westad, s. 52

¹⁶⁵ Brzezinski, s. 347

¹⁶⁶ Carter, s. 264

Lederen i The Washington Post kommenterte i desember 1979: "for the sake of SALT, Jimmy Carter will tiptoe past almost any Soviet power play."¹⁶⁷ Det oppsto et krav om at Carters forsøk på å kombinere humanisme og amerikansk sikkerhetspolitikk måtte vike for en mer pragmatisk tankegang. Både republikanerne og de demokratiske haukene bidro til dette.¹⁶⁸

Samtidig som spenningen i Afghanistan økte var USA ute etter å forbedre posisjonen sin i området etter tapet av Iran. De vurderte fra sommeren til oktober 1979 en avtale om tilgang til baser i Somalia, noe både Vance, Brown og Brzezinski gikk god for. Det ble bestemt at basen på Diego Garcia måtte oppgraderes.¹⁶⁹ Det var krisestemning da iranske studenter stormet den amerikanske ambassaden i Teheran den 4. november 1979 og tok 50 amerikanere som gisler. Angrepet på ambassaden var en respons på at USA hadde tatt imot den tidligere iranske sjahen som var svært syk, til medisinsk behandling. Gisseldramaet førte til en akselerert prosess for å finne andre baser fordi USA nå hadde svært begrensede militære muligheter til en eventuell militær aksjon i Iran.¹⁷⁰ I november ble det også lagt frem forslag til en PD som for første gang la opp til at USA ville måtte kjempe en langvarig atomkrig. De hadde nå gått bort ifra at atomkrig betydde total ødeleggelse for begge parter.¹⁷¹

Tidlig i desember sendte administrasjonen en gruppe til Kenya, Oman, Saudi-Arabia og Somalia for å lete etter passende ordninger for det amerikanske militæret.¹⁷² Njølstad påpeker at denne gruppen var tilbake før invasjonen i Afghanistan, og at et gjennomgang av behovet for økt samarbeid, kombinerte øvelser og baser var gjort før invasjonen.¹⁷³ Den 12. desember 1979 bestemte Carter å sette ut 464 tomahawkraketter og 108 Pershing II raketter i forskjellige Nato-land som en respons på Sovjetunionens utplassering av SS20-raketter i Øst-Europa.¹⁷⁴ Han bestemte også at utviklingen av bombeflyet B-2 og MX- og Trident-rakettene skulle fortsette.¹⁷⁵ Dette bildet bekrefter at avspenningen og SALT II hadde mindre tillit enn noen gang før. Begge prosessene hadde kommet til et dødpunkt hvor Politbyrået følte at USA hindret en videre utvikling. Dermed var ikke USA alene om å føle seg truet av den internasjonale situasjonen.

¹⁶⁷ The Washington Post, 26.12.79, leder

¹⁶⁸ Nobel Symposium 95, Marshall Shulman, s. 136

¹⁶⁹ Njølstad

¹⁷⁰ Njølstad

¹⁷¹ Brzezinski, s. 457

¹⁷² Njølstad

¹⁷³ Njølstad

¹⁷⁴ Cordovez, s. 47

¹⁷⁵ The Washington Post, 30.12.79

Mer støtte til kaotisk afghansk motstand.

Mens det kommunistiske regimet i Kabul var i ferd med å ta knekken på seg selv, ble motstanden mer og mer synlig, både nasjonalt og internasjonalt. En urduspråklig avis, ”Jang”, rapporterte 11. juli at to motstandsgrupper hadde sendt en henvendelse til kong Zahir om å ta kommandoen over motstandsbevegelsen, på tross av at de selv ikke hadde mye til overs for ham.¹⁷⁶ Med ham som samlingspunkt ville den afghanske motstanden kunne fjerne bandittstempelen den hadde fått det siste året. Det ville også gjøre dens tilstedeværelse i Pakistan enklere å forholde seg til enn det den var nå, i følge kommentaren fra ambassaden i Islamabad.¹⁷⁷ Den 25. juli ble det antatt at det var ca. 135 000 afghanske flyktninger i Pakistan, med en økning på 5000 per uke.¹⁷⁸

I juli var det bare byene og tettstedene som var under regimets kontroll. Det var så alvorlig at hærens garnisoner enkelte steder i landet ikke lenger hadde mulighet til å motta forsyninger over land og dermed var avhengig av lufttransport.¹⁷⁹ Den 29. juli meldte Libya at de hadde støttet den afghanske motstanden med en kvart million dollar.¹⁸⁰ At grupperingene fortsatt ikke hadde en samlende organisasjon bidro til pessimistiske analyser av motstanden. De fremhevet den kaotiske strukturen uten et klart definert lederskap, uten en samlet innsats i strid og med for lite våpen og utstyr.¹⁸¹

I september begynte det å etablere seg et skille mellom motstandsgruppene som holdt seg i Peshawar og de som aktivt kjempet i Afghanistan i følge Wali Beg, lederen for den første Hazara-gruppen i Peshawar. Hezb, ledet av Hekamtyar, så ut til å være på kant med noen av de andre partiene allerede, et forvarsel om Hezbs manglende evne til å samarbeide.¹⁸² Tarzi, tidligere diplomat ved den afghanske ambassaden i Washington og nå i kontakt med både USA og den afghanske motstanden, hevdet denne måneden at motstanden hadde mottatt mellom en og to millioner dollar, hovedsakelig fra Saudi-Arabia. Mesteparten av hjelpen hadde gått til Jameeat og Hezb, som hadde lurt dem til seg. Saudi-Arabia holdt hjelpen tilbake på grunn av manglende enhet i motstanden og ønsket å presse partiene til å samle seg. Rabbani skal ha delt opp Jameeat i mindre partier for så å sette disse sammen igjen til en union med nytt navn. Dette tok saudiaraberne som god fisk og overførte pengene. Tarzi

¹⁷⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/07/11 (00582)

¹⁷⁷ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/07/11 (00582)

¹⁷⁸ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/07/25 (00594)

¹⁷⁹ MacEachin, s. 16

¹⁸⁰ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/07/29 (00600)

¹⁸¹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/08/08 (00612)

¹⁸² Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/09/19 (00652)

konstaterte for øvrig at det motstanden trengte var ammunisjon og brensel og håpet at de ville kunne klare å kaste ut Khalq-regimet før vinteren.¹⁸³

I en rapport til Senatets utenrikskomité den 21. september ble det erklært at motstanden opererte i 23 av 25 distrikter i Afghanistan. Desertering i den afghanske hæren hadde økt i omfang og det var bare de urbane sentrene som var trygge for motstandens aksjoner. Samtidig hadde motstanden problemer fordi angrepene deres bare var korte raid, hvorpå de forsvant inn i fjellene igjen. Dette ødela muligheten for å utnytte de få seirene de oppnådde. Det var heller ingen koordinering mellom de forskjellige gruppene.¹⁸⁴ Den 6. oktober bekreftet Saudi-Arabia at de hadde gitt opp forsøket på å forene noen av partiene gjennom lovnader om økonomisk hjelp. De hadde nå bestemt at det var viktigere å gi motstanden beskjeden hjelp, slik at de kunne opprettholde ubalansen som regimet i Kabul var i og ikke risikere at motstanden ble knust eller svant hen.¹⁸⁵ Den 14. oktober erklærte lederen for Pakistan National Alliance, Maulana Mufti Mahmood, frustrasjon over at de arabiske landene ikke spredde hjelpen sin til alle motstandsgruppene, men bare hjalp Rabbanis parti Jameeat.¹⁸⁶ Dette var et klagepunkt som kom til å bli gjentatt svært mange ganger gjennom hele konflikten. Den 5. desember rapporterte utenriksdepartementet at det var nærmere 310 000 afghanske flyktninger i Pakistan.¹⁸⁷

Afghanistan mot sammenbrudd med amerikansk hjelp.

I midten av 1979 kom det frem at det kommunistiske regimet i Kabul sto og falt på Sovjetunionens støtte. Etterretningen antok at sannsynligheten ville øke for en sovjetisk invasjon hvis regimet i Kabul falt og ble erstattet med et islamsk og sovjetfiendtlig styre.¹⁸⁸ Store splittelser og konflikter i det afghanske militæret ble vurdert som farlige fordi Sovjetunionen kunne finne på å kvele det islamske opprøret selv hvis ikke regimet klarte det.¹⁸⁹ Den amerikanske ambassaden i Kabul bekreftet denne faren, men la vekt på at det ikke fantes klare bevis på en forestående invasjon.¹⁹⁰

På dette tidspunktet hadde USA vurdert mulig hjelp til den afghanske motstanden siden mars, slik vi så i forrige kapittel. Den 3. juli besluttet Carter at det skulle sendes en halv

¹⁸³ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/09/20 (00658)

¹⁸⁴ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/09/21 (00661)

¹⁸⁵ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/10/06 (00687)

¹⁸⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/10/14 (00696)

¹⁸⁷ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/12/05 (00729)

¹⁸⁸ MacEachin, s. 15

¹⁸⁹ MacEachin, s. 18

¹⁹⁰ MacEachin, s. 19

million dollar i ikke-militær hjelp til motstanden.¹⁹¹ Hjelpen ble sendt i løpet av seks uker og besto av feltsykehus, kommunikasjonsutstyr og annet nødvendig utstyr, samt støtte til propaganda.¹⁹² Vi så at det var Brzezinski som sto bak operasjonen, selv om Carter måtte godkjenne den. Motivene til Brzezinski er ikke alltid like enkle å forstå. Harrison og Cordovez sin teori om at USA ville straffe Sovjetunionen og få sympati i den islamske verden er ikke feil, men jeg antar at grunnlaget er mer kompleks enn det.¹⁹³

Det er mye som tyder på at Brzezinski mente Sovjetunionen ville ekspandere mot Sørvest-Asia, slik han varslet Carter om i mars. Ifølge Cordovez og Harrison hadde Brzezinski trodd på ekspansjon helt siden Saur-revolusjonen i 1978.¹⁹⁴ Faren hadde blitt enda større etter revolusjonen i Iran fordi USA sto så svakt i området.¹⁹⁵ Han var den i administrasjonen som var mest pågående for å advare Sovjetunionen mot å involvere seg i Afghanistan. I juli mente han de måtte gjøre offentligheten oppmerksom på at Sovjetunionen forsøkte å avsette regimet i Kabul på grunn av regimets manglende evne til å få kontroll over det islamske opprøret.¹⁹⁶ Det fantes minst to gode argumenter for at Brzezinski fryktet en slik aksjon. For det første kunne Sovjetunionens stadige anklager om at Vesten støttet motstanden tolkes som et forsøk på å skape en unnskyldning til å skifte ut regimet, særlig fordi anklagene ikke var basert på sannheten. For det andre mente Sovjetunionen at det var motstanden som undergrov regimet og gjorde situasjonen urolig. Motstanden var en viktig grunn til uro, men den amerikanske etterretningen gjorde ikke annet enn å rapportere hvor dårlig det sto til med den, og hvor liten sjanse den egentlig hadde.

Dermed tydet det på at Moskvas problem ikke var motstanden og den eksterne hjelpen, men regimets elendige måte å styre landet på. Dermed forsterket de unnskyldningen ved å overdrive trusselen mot regimet, slik at en invasjon ville være berettiget. Garthoff bekrefter at Sovjetunionen gikk inn på grunn av regimets status, dermed hadde Brzezinski til dels rett.¹⁹⁷ Han så bare ikke at ambisjonene ikke var ekspansjon, men sikkerhet. Brzezinski, som allerede fryktet ekspansjon, kan helt klart ha sett sovjetunionens innblanding som et sedvanlig tegn på Sovjetunionens uberegnelighet og kyniske ambisjoner. Derfor ville han ha oppmerksomhet rundt det. I ettertid har det kommet frem at Sovjetunionen på sommeren 1979

¹⁹¹ Gates, s. 146

¹⁹² Gates, s. 133, MacEachin, s. 17

¹⁹³ Cordovez og Harrison, s. 32

¹⁹⁴ Cordovez og Harrison, s. 32

¹⁹⁵ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

¹⁹⁶ MacEachin, s. 17

¹⁹⁷ Garthoff, D&C, s. 995

varslet USA om at de planla å skifte ut regimet.¹⁹⁸ Galster mener også at den amerikanske hjelpen var underlig fordi dokumenter viste at Sovjet forsøkte å moderere regimet.¹⁹⁹ Hvis dette i det hele tatt har blitt oppfattet av Brzezinski er det stor sjanse for at han ignorerte det på grunn av den enorme mistilliten han hadde til Sovjetunionen.

Det kan altså virke som om han tidlig hadde bestemt seg for at det var en invasjon i emning uansett. Han sier selv at han fryktet en sovjetisk invasjon mot Persiabukta.²⁰⁰ Han mente også at dette målet var basert på Sovjetunionens historiske ambisjoner.²⁰¹ Dermed fikk den amerikanske hjelpen til motstanden, selv om den var begrenset, preg av å være en hjelpende hånd til en gruppe som trengte fordi de unektelig var på vei mot en konflikt. I den forstand ville det også være viktig å styrke motstanden slik at de kunne utgjøre et problem for Sovjetunionen og dermed forhindre videre sovjetisk ekspansjon.

Spørsmålet er om ikke hjelpen ville føre til mer konflikt, eventuelt provosere frem invasjonen som Brzezinski snakket om. Gates, som i ideologi heller i retning av Brzezinski, sier at han visste at eventuell støtte til motstanden ville øke spenningen, men at spenningen allerede var veldig høy og at det ikke ville bli en avgjørende forskjell om USA ga hjelp eller ikke.²⁰² Samtidig var størrelsen på hjelpen så begrenset at det faktisk kan se ut som om Brzezinski ønsket å lage så lite bølger som mulig i Afghanistan. Det kan være at Brzezinski egentlig ønsket at hjelpen skulle være mer omfattende og inneholde våpen for å tilfredsstille behovet motstanden hadde. Vi skal senere se hva som kan ha stoppet et slikt ønske. Når Brzezinski hevdet at han ønsket å hjelpe motstanden som kjempet for uavhengighet kan vi anta at det er en eufemistisk formulering. Afghanerne ønsket helt sikkert uavhengighet, men Brzezinski visste at det ikke var det som ventet dem. I alle fall kan han ikke ha ment at feltsykehus og radioer ville bidra til uavhengighet. Alle analyser var også konsekvente på at for eksempel et islamsk regime i Afghanistan ville fremtvinge en sovjetisk invasjon. Uavhengighet var fortsatt utenfor rekkevidde slik de så det i USA.

Det fins et kynisk argument for amerikansk hjelp. I følge Cooley visste Brzezinski at USA kunne lokke Sovjetunionen inn i Afghanistan, noe Brzezinski skal ha innrømmet i et intervju.²⁰³ For eksempel kunne Afghanistan fungert som en avledning fra Iran. En invasjon i Afghanistan og den påfølgende konflikten kunne forhindre Sovjetunionen i å ta seg ned til

¹⁹⁸ Garthoff, D&C, s. 1035

¹⁹⁹ Galster, s. 6

²⁰⁰ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

²⁰¹ Brzezinski, Zbigniew, s. 427

²⁰² Gates, s. 145

²⁰³ Cooley, John K. – *Unholy Wars: Afghanistan, America and International Terrorism*. New edition, Pluto Press, London, 2000, s. 19, heretter Cooley

Persiabukta som var så viktig for Brzezinski. Han antydte også som vi har sett at tapet av Iran ville være verre enn tapet av Vietnam. Det er helt klart at en invasjon i Afghanistan ville være langt lettere å svelge enn en invasjon i Iran, særlig ettersom USA hadde forberedt seg på å forsvare Iran militært.

De negative konsekvensene av en sovjetisk invasjon ville være positive for USA, i alle fall til en viss grad. Avspenningen ville kollapse, men den var i følge Brzezinski ikke lenger holdbar fordi avspenning egentlig skulle være samarbeid men da bare var konkurranse.²⁰⁴ Annullering av SALT II ville være negativt for både USA og Sovjetunionen, men særlig for Sovjetunionen fordi de trengte den sårt. Verdensomspennende kritikk av Sovjetunionen fra allierte og ikke-allierte i en tid hvor Sovjetunionen ønsket å bli sett opp til ville være knusende. USA ville også etablere sanksjoner som ville ramme Sovjetunionen økonomisk og politisk.

Det fantes også en gevinst i å låse Sovjetunionen fast i Afghanistan siden de negative konsekvensene ville vare lengre. I tillegg kunne det være at Sovjetunionen måtte trekke seg tilbake. Det ville bety at Sovjetunionens fremgang ville bli reversert, og at Moskvas tro på kommunismens fremgang og utvikling ville bli knust. Ikke bare Sovjetunionen ville forstå det, men alle Sovjetunionens allierte. Dette var jo noe Brzezinski uttalte at han ønsket.²⁰⁵ Ideen fantes fra før i administrasjonen. Vance skriver at noen i administrasjonen, ikke nevnt ved navn, i 1977 mente det ville være fornuftig å låse Sovjetunionen og Cuba i Ogaden i Etiopia ved å gi våpen til Somalia og opprørere fra Eritrea som utførte angrep på Etiopia. At denne tanken dukket opp igjen i forhold til Afghanistan to år senere er dermed ikke overraskende. Til gjengjeld var det lite støtte til forslaget vedrørende Etiopia i administrasjonen i begynnelsen av 1978.²⁰⁶

Odom, i likhet med Brzezinski, "[considered] that the intervention had already taken place *de facto*", og han så lyst på ideen om at Sovjetunionen ville invadere Afghanistan: "My reaction, and that of others, was that, if they were going to get in there, we could cause them some trouble. That would be a very good thing to do." Siden: "I thought it was an absolutely stupid strategy for the Soviet Union to make a big investment there. So, I thought that if they were going to do it, it would be a very good thing from the U.S. viewpoint."²⁰⁷ Hvis invasjonen allerede var et faktum, gjorde det ikke noe fra eller til om Sovjetunionen invaderte. Da var hjelpen bare en sårt trengt hjelp til et allerede okkupert folk.

²⁰⁴ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

²⁰⁵ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

²⁰⁶ Vance, s. 75 og 87

²⁰⁷ Nobel Symposium 95, Bill Odom, s. 108

Samtidig var det stor risiko for at Sovjetunionen ville ta med seg store styrker og raskt håndtere den urolige situasjonen i Afghanistan. Da ville de også kunne ekspandere. Det betyr at hvis Brzezinski virkelig ønsket å trekke Sovjetunionen inn, så gamblet han. Enten måtte han vite at Sovjetunionen bare ville bruke en begrenset styrke, noe han ikke kunne vite, eller så måtte han være sikker på at motstanden på tross av de elendige forholdene kunne forstyrre Sovjetunionen så mye at de ikke klarte å etablere stabile forsyningslinjer for en videre ekspansjon. Igjen oppstår problemet med størrelsen på hjelpen og hva den kunne bidra til hvis motstanden måtte forsvare Afghanistan. Et annet alternativ er at Brzezinski faktisk var klar over at Sovjetunionen ikke hadde noen stor ambisjon om å ekspandere i Sørvest-Asia, og at han derfor kunne trekke Afghanistan inn uten fare. Et slikt synspunkt har han i så fall skjult veldig godt, for det finnes ikke spor av det i hans uttalelser eller i dokumentene. For å beskytte Iran hadde USA allerede etablert en militær plan, og det kan virke som om USA hadde advart Sovjetunionen ganske sterkt mot å foreta seg noe der, eller at Sovjetunionen allerede var klar over hva som ville skje hvis de invaderte der.

Vance har helt klart vært skeptisk til en hjelpeoperasjon, fordi han var helt sikker på at det bare ville presse Sovjetunionen til ytterpunktet og fremtvinge en invasjon. Jeg antar at han var helt imot operasjonen som Brzezinskis foreslo på grunn av konsekvensene. Slik advarslene fra administrasjonen til Sovjetunionen var utformet ønsket administrasjonen at Sovjetunionen skulle engasjere seg mindre i Afghanistan. Etterretningen la vekt på at det var den kaotiske tilstanden i Afghanistan som ville tiltrekke Sovjetunionen. Jo mer kaotisk det ble, jo mer involvert ble Sovjetunionen. Eventuell hjelp til motstanden kunne bare bety mer sovjetisk innblanding, ikke mindre. Medisinsk eller ikke-militært utstyr fra USA ville brukes til å gi motstanden større mulighet til å kjempe og senke antallet døde, altså intensivere konflikten. Jeg antar at verken Vance eller Carter ønsket mer konflikt. Vance på grunn av grunnholdningene sine, Carter delvis på grunn av grunnholdningene, men også fordi mer konflikt kunne føre til en invasjon. Invasjon ville igjen føre til et alvorlig brudd mellom USA og Sovjetunionen og dermed markere et nederlag for Carters mål, særlig ratifiseringen av SALT II.

Det kan være at grunnen til at hjelpen ble ikke-militær var påvirkningskraft fra andre i administrasjonen. Som vi har sett var Brzezinski sjefsarkitekt, og det kan være at også han ville være moderat og gi en begrenset hjelpepakke. Hvorfor Brzezinski skulle ønske å gi en så begrenset hjelpe pakke når han fryktet en invasjon er vanskelig å si. Det kan være at Cordovez og Harrison har rett, og at det bare var en gest for å få oppmerksomhet fra islamske stater og Sovjetunionen. Det er også mulig at USA allerede ga militær hjelp indirekte, slik det ble

hevdet i forrige kapittel, og at det dermed ikke var behov for et direkte program. Det andre alternativet er at han med sine radikale ideer ikke fikk gjennomslag for de mest omfattende vurderingene av den sovjetiske trusselen. Dermed kan det være at Carter og kanskje til og med Vance holdt igjen og ikke tillot militær hjelp.

Det kan også tenkes at Carter, basert på analysene fra etterretningen, regnet faren for invasjon for å være relativt liten slik at hjelp fra USA til motstanden ikke ville påvirke Sovjetunionen kraftig i den ene eller den andre retningen. Da ville hjelpen være som en naiv hjelpepakke, en solidarisk støtte til motstanden på linje med Carters politikk. Prados støtter tolkningen om at hjelpen ikke hadde noen mening, og både Bradsher og Grasselli mener at USA ikke var interessert i å gi væpnet hjelp til motstanden før invasjonen, delvis fordi de ikke delte motstandens ambisjoner.²⁰⁸ Dermed kan operasjonen ha vært gjennomtenkt av Brzezinski som egentlig ønsket mer hjelp, gjennomtenkt av Vance som var imot all hjelp, men ikke tydelig gjennomtenkt av Carter selv, hvorpå kompromisset om hjelp, men bare ikke-militær, som ble resultatet.

Det er interessant at Carter, med sitt fokus på ærlighet og sin skepsis til å støtte lokale konflikter, valgte å gå med på å bekrefte de anklagene Sovjetunionen hadde mot USA og Vesten som utenriksdepartementet sårt forsøkte å protestere mot. Til gjengjeld hevder både Gates og Brzezinski at Carter ikke var fremmed for hemmelige operasjoner mot Sovjetunionen tidligere.²⁰⁹ Det kan bety at han allerede var på linje med Brzezinski og at han mente operasjonen var legitim. Som vi har sett i forrige kapittel var det også forvirring rundt hvem som egentlig var pådriver for hjelp, og både Gates og Brzezinski har en tendens til å si at Carter var pådriver. Det er det få andre som mener. Brzezinski røper også at det var han som presset gjennom en beslutning om hjelp. Dermed får jeg et inntrykk av at de forsøker å gi Carter mer haukaktige trekk enn det han selv mente. Carter hadde ikke det samme synet på Sovjetunionens ambisjoner som Brzezinski tidligere, så dette kan være et tegn på at han var i ferd med å knytte seg til haukene. Det kan også være et tegn på at Vance hadde mindre innflytelse. Men Carter var fortsatt opptatt av SALT II, og det leder meg til å tro at han ikke ville sette forholdet på spill. Derfor godtok han moderat hjelp som ikke ville påvirke situasjonen dramatisk.

Det er et poeng å vurdere hva USA kunne ha gjort annerledes i denne situasjonen. Ettersom rapportene fra etterretningen tilsa at mer uro økte sjansen for en sovjetisk invasjon, kan vi anta at mindre uro minsket sjansen for intervensjon. For å unngå invasjon ville det

²⁰⁸ Prados, Grasselli, s. 54, Bradsher 99, s. 64

²⁰⁹ Gates, s. 142, Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

kanskje vært fornuftig å ikke gi hjelp til motstanden, samt holde tilbake andre som muligens allerede var involvert og som alle var allierte av USA, som Saudi-Arabia, Kina og Pakistan. Bortsett fra at det ville være svært vanskelig å holde disse landene tilbake fra å hjelpe motstanden, passer denne argumentasjonen bare til analysen som sier at Sovjetunionen ville invadere for å beskytte interessene sine i Afghanistan. Ingen uro i Afghanistan, ingen sovjetisk invasjon, og dermed mer ro og stabilitet i området. I tillegg må vi huske at regimet selv var grunnen til invasjon, det vil si at selv om det hadde blitt mindre motstand, så hadde regimet fortsatt skapt uro og kaos.

Argumentasjonen om mindre uro passer ikke til den analysen som Brzezinski støttet, om det historiske målet om en varmtvannshavn og kontrollen over de oljerike områdene i Midtøsten. I tillegg var ikke Brzezinski en stor tilhenger av etterretningens teorier. De kunne ikke vite om Sovjetunionen ville invadere, og Sovjetunionen var ikke til å stole på uansett. Det får vi i alle fall inntrykk av når han omtaler Sovjetunionen. I følge ham så det ut som om Sovjetunionen ville invadere uansett. I den sammenhengen kan man godt si at støtte til motstanden til dels var på sin plass for å beskytte amerikanske interesser og motstanden selv. Hjelpepakken fra USA kan ikke sies å bidra nevneverdig til dette målet.

Jeg kan oppsummere med å si at Brzezinski var ansvarlig for hjelpen til motstanden, og grunnen var at han fryktet de sovjetiske ambisjonene rettet mot Sørvest-Asia. Han mente at Sovjetunionen var i ferd med å lure seg til en invasjon i Afghanistan og at det var for lite oppmerksomhet rundt dette. Han ønsket å stålsette motstanden med hjelp, men av ulike grunner ble denne hjelpen begrenset. Enten var det fordi Brzezinski selv ville begrense utfallet av hjelpen, eller så var det fordi han ble stoppet av resten av administrasjonen som ikke trodde eller ville tro på hans teorier. Carter på sin side var avhengig av ro i forholdet til Sovjetunionen, og ønsket ikke en sovjetisk invasjon i Afghanistan. Han har antagelig vis gått med på hjelpeoperasjonen fordi den var harmløs eller fordi faren for invasjon var svært liten. Han har antageligvis blitt advart av Vance mot en slik operasjon, og kombinert med Carters egne synspunkt er det kanskje derfor hjelpen ikke inneholdt våpen. Konsekvensen av Carters manglende begrunnelse eller naivitet er at Brzezinski opererte på egenhånd med sin egen plan, hvilket vitner om at maktbalansen i administrasjonen kan ha vært skjev. I kortform kan vi si at hjelpen var fornuftig for Brzezinski, for utenriksdepartementet og Carter var den ikke det.

Spenningskurven mot nye høyder i Afghanistan.

I en tale den 2. august advarte Brzezinski, uten å nevne hvem han advarte, mot å involvere seg for mye i andre lands affærer og påtvinge dem fremmede doktriner.²¹⁰ I en rapport fra NATO denne måneden ble det konstatert at Moskva sto i et kryss, hvor alternativene enten var ”to go the ’Vietnam way’” eller å bygge ned forholdet til Afghanistan. Samtidig var det ingen tvil om hvor liten sjanse det var for det siste alternativet.²¹¹ Det ble også lagt vekt på artikkel fire i vennskapstraktaten mellom de to landene, som innebar at Sovjetunionen kunne gi militær hjelp hvis Afghanistan ba om det. Sovjetunionen omtalte stadig vekk Afghanistan som en del av det kommunistiske felleskap, noe som inkluderte landet i Brezhnev-doktrinen.²¹² Konklusjonen ble da at regimet i Afghanistan sto og falt på Sovjetunionen, og at Sovjetunionen ikke var innstilt på å miste det fotfestet de nå hadde.²¹³

I en analyse fra den amerikanske ambassaden i Kabul 16. august kom det frem at det afghanske regimets fall kunne ha positiv effekt for USA, fordi det ville tilbakevise Moskvas påstand om at revolusjon var uunngåelig. Den islamske opposisjonen ville også være tilbøyelig til å tillate en amerikansk økonomisk tilstedeværelse i Afghanistan etter et kupp. Samtidig var det tegn på at opposisjonen, eller de radikale islamistene organisert i partier, ikke ville fokusere på reformer når de kom i maktposisjon, men heller på en kraftig begrensning av kvinners rettigheter gjennom islamsk lovgivning og politisk undertrykkelse med negative konsekvenser for menneskerettighetssituasjonen i Afghanistan, i den grad det eksisterte noe slikt lenger.²¹⁴ Det betyr også at de som USA nå ønsket å hjelpe stort sett var på linje med de iranske islamistene, ikke på linje med det afghanske folket, som var langt mer moderat, og i alle fall ikke på linje med Carters etiske prinsipper. Det skal heller ikke glemmes at USA hadde problemer med anti-amerikanske islamister i både Iran og Pakistan. Brzezinski hadde også gitt uttrykk for at islamistene kom til å utgjøre et problem for USA.²¹⁵

Analysen fra Canada, Tyrkia, BRD og Storbritannia i forbindelse med et NATO-møte konstaterte at Afghanistans betydning for Sovjetunionen ikke måtte undervurderes. Særlig med tanke på hva trusselen om en islamsk stat på den sørlige grensen kunne utgjøre²¹⁶ Vance

²¹⁰ MacEachin, s. 17

²¹¹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/08/23 (00623)

²¹² Brezhnev-doktrinen gikk ut på at Sovjetunionen erklærte sin rett til å beskytte alle kommunistiske revolusjoner fra utvendig press, og oppholde revolusjonen med makt.

²¹³ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/08/08 (00612)

²¹⁴ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/06/16 (00615)

²¹⁵ Brzezinski, s. 533

²¹⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/08/08 (00612)

hevdet at: "[the Soviets] have accorded extreme importance to stability on their borders."²¹⁷ Selv om den strategiske viktigheten av Afghanistan gjorde en invasjon mulig var likevel alle klare på at det ville være siste utvei for Moskva. Den 17. august ble det rapportert at en gruppe generaler ansvarlig for planlegging av militære operasjoner hadde ankommet, ledet av General Pavlovsky, som også hadde vært involvert i Tsjekkoslovakia i 1968. Disse besøkene ble satt i forbindelse med opprør og desertasjoner i det afghanske militæret, ikke med en forestående invasjon.²¹⁸

I september ba Carter Brzezinski om å forberede en "contingency option" i tilfelle Sovjetunionen invaderte Afghanistan.²¹⁹ Det viser at Carter forberedte seg på en invasjon. Marshall Shulman forteller at rapporter begynte å strømme inn: "it was evident that something was building up for a long time, and that something was going to happen there."²²⁰ Stansfield Turner, direktøren i CIA, la frem en teori om Sovjetunionens intensjoner den 14. september. Han antok at Sovjetunionen var innstilt på å støtte regimet militært ved en gradvis oppbygging av styrker i Afghanistan, og ikke med en massiv invasjon fordi kostnadene da ville bli for store.²²¹ Dette synspunktet skulle for mange vedvare helt frem til invasjonen. Den 19. september, da trykket hadde økt betraktelig i Afghanistan, gjentok administrasjonen advarselen om å blande seg i Afghanistans interne anliggender.²²² Advarselen var ikke mer enn en påminnelse om de alvorlige konsekvensene en invasjon ville få for forholdet mellom superstatene.

Den 28. september 1979 ble Sovjetunionens alternativer i Afghanistan vurdert igjen. Kostnaden for en invasjon ble lagt svært høyt og brukt som argument for at invasjon ikke var et alternativ. Det ble likevel lagt frem forslag til mulige situasjoner som ville være uholdbare for Moskva, for eksempel et fiendtlig regime i Kabul, militær intervensjon i Afghanistan fra et annet land eller vedvarende politisk kaos. På tross av mange indikasjoner på militære forberedelser ved den afghanske grensen ble ikke disse indikasjonene tatt med i analysen. Grunnen var at etterretningen mente troppene det ble rapportert om ikke tilfredsstilte behovet for å gjennomføre en invasjon.²²³

²¹⁷ Vance, s. 346

²¹⁸ MacEachin, s. 18

²¹⁹ Brzezinski, s. 427

²²⁰ Nobel Symposium 95, Marshall Shulman, s. 116

²²¹ MacEachin, s. 20

²²² MacEachin, s. 21

²²³ MacEachin, s. 25

”No Khalqi regime could last a week here were the Soviets to withdraw their support” hevdet ambassadør Amstuz den 4. oktober 1979.²²⁴ På det tidspunktet hadde Sovjetunionen anslagsvis 2500 militære rådgivere på alle beslutningsnivå i den afghanske hæren, samt 2000 sivile rådgivere, og forsynte den afghanske hæren med enorme mengder våpen og utstyr av alle slag.²²⁵ Brzezinski sendte samme dag en melding til International Communications Agency og ba dem redegjøre for hva de planla å gjøre for å tydeliggjøre at Sovjetunionen var mer og mer engasjert i den afghanske borgerkrigen.²²⁶ Det var tydelig at han ønsket å rette oppmerksomhet mot Afghanistan, muligens for å få bekreftet faren han selv så som ble avvist av mange analytikere.

Troppebevegelsene fra Sovjetunionen til Afghanistan de siste månedene i 1979 var små, og ble den 11. desember relatert til at Sovjetunionen ønsket å øke sikkerheten for det store antallet sovjetiske rådgivere tilstede i landet, og fordi Sovjetunionen også fryktet en amerikansk intervensjon i Iran.²²⁷ Ikke alle i etterretningen var enig. Noen mente at typen tropper som ble introdusert, som for eksempel luftvern med russisk personell, tydet på at Sovjetunionen fryktet at de måtte kjempe mot det afghanske flyvåpenet og andre enheter i den afghanske hæren. Det innbar et angrep på regimet.²²⁸ På tross av den eksplosive situasjonen i Afghanistan og det sensitive forholdet til Sovjetunionen erklærte amerikanske myndigheter sympati for de såkalte ”freedom fighters” tidlig i desember.²²⁹ Den 17. desember ble det avholdt et møte i administrasjonen der de diskuterte situasjonen i Afghanistan. Det ble tatt opp at USA raskt måtte diskutere med Pakistan og Storbritannia hvordan man skulle forsyne mujahediin med mer penger, våpen, ammunisjon og kommunikasjonsutstyr. Målet var å gjøre en invasjon så dyr som mulig for Sovjetunionen.²³⁰ Det var tydelig at man i sikkerhetsrådet hadde bestemt seg for at det ikke lenger var noe spørsmål om sovjetiske planer.

Den 19. desember la Turner frem et varslingsdokument som beskrev situasjonen i Afghanistan. Fra og med den 15. desember hadde det vært omfattende bevegelser i de sovjetiske styrkene ved grensen til Afghanistan, blant annet var en motorisert bataljon på vei mot Bagram²³¹ og Kabul. Det ble bedt om en forklaring fra den sovjetiske ambassaden, som ikke ga noe svar. Hele denne perioden var det også advarsler på lavere diplomatisk nivå.

²²⁴ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/10/04 (00684)

²²⁵ MacEachin s. 14 og 23

²²⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1979/11/04 (00685)

²²⁷ MacEachin, s. 27-28

²²⁸ MacEachin, s. 28

²²⁹ Peterzell, Jay, *Reagan's Secret Wars, CNSS Report No. 108*, The Center for National Security Studies, Washington, DC, 1984, s. 13, heretter Peterzell

²³⁰ MacEachin, s. 30

²³¹ Flyplassen utenfor Kabul

Marshall Shulman sier han i alle fall fem ganger måtte advare den sovjetiske ambassaden i Washington om at reaksjonene på en invasjon kom til å bli svært alvorlige.²³² MacEachin relaterer forsiktigheten til at det sto en del på spill for USA også, som for eksempel SALT II. Å anklage Sovjetunionen for å skulle invadere Afghanistan burde derfor ikke gjøres uten forbehold.²³³

Etterretningen konkluderte at Sovjetunionen hadde bestemt seg for å opprettholde regimet med militære midler. Analytikerne var usikre på omfanget av, formålet med og tidspunktet for videre innførsel av de sovjetiske troppene og forsinket dermed distribusjon av analysen. Selv om innholdet på mange måter kunne tolkes i retning av en invasjon valgte de å ikke gå for sterkt ut, fordi de mente det uansett ikke var nok sovjetiske styrker involvert for å foreta en operasjon som involverte hele Afghanistan.²³⁴ Ryktene om en invasjon gikk likevel i media, og den 22. desember varslet direktøren for NSA (National Security Agency), Bobby Ray Inman, Brzezinski og forsvarsminister Brown om at de kunne vente en massiv invasjon innen 72 timer. Den 24. desember varslet han at det kom til å skje innen de neste 15 timene.²³⁵

Sovjetunionen og Afghanistan signerte en vennskapsavtale den 5. desember 1978 som innebar et samarbeid for å beskytte landenes territoriale integritet. Det var denne avtalen som ble lagt til grunn for innførselen av tropper fra Sovjetunionen i desember 1979.²³⁶ Grunnlaget var den angivelige innblanding til fremmede stater i Afghanistans anliggender og særlig utenlandsk støtte til den afghanske motstanden. Hvis Kabul ønsket det kunne de be om en introduksjon av sovjetiske styrker i landet til sitt eget forsvar. Dokumenter viser at de ba om hjelp fra Moskva mange ganger i løpet av 1979. Men denne siste gangen tok Sovjetunionen saken i egne hender, noe som fikk fatale konsekvenser for Amin, lederen som egentlig skulle vært ansvarlig for å be om hjelp.

Den mest åpenbare delen av den sovjetiske invasjonen begynte på julaften. Sovjetunionen etablerte en massiv luftbro som etter 72 timer talte så mange som 300 flygninger inn i Afghanistan. Den 28. desember hadde russiske soldater kontroll over Kabul, og hadde også bidratt til drapet på Amin og installert et nytt regime.²³⁷ Reaksjonen fra den amerikanske administrasjonen og etterretningen var overraskelse.²³⁸ Selv den 25. desember håndterte CIA og DIA (Defense Intelligence Agency) innførselen av tropper hovedsakelig

²³² Nobel Symposium 95, Marshall Shulman, s. 117

²³³ MacEachin, s. 46

²³⁴ MacEachin, s. 32

²³⁵ MacEachin, s. 33

²³⁶ MacEachin, s. 11

²³⁷ MacEachin, s. iii

²³⁸ MacEachin, s. iii, s. 44

som et trekk for å forsvare sovjetisk personell. Den 26. og 27. ble det antatt at troppene bare skulle brukes til små og konsentrerte operasjoner.²³⁹ Den 26. desember protesterte Vance og Christopher mot at Brzezinski skulle advare Sovjet om at SALT II og forholdet mellom superstatene sto i fare som konsekvens av innblanding i Afghanistan.²⁴⁰ Først den 28. desember sto det helt klart for alle at det her var snakk om en invasjon i ordets rette forstand.²⁴¹

Invasjonen - overraskelse for noen, bekreftelse for andre.

Etterretningsorganisasjonene vedkjenner seg at de ble overrasket over invasjonen og forklarer det med at de hadde forventet noe helt annet, ikke at de hadde for lite informasjon. De har også innrømmet at selv om informasjonen ikke entydig talte for en invasjon burde de i alle fall sett at det var svært stor sjanse for at en invasjon kom til å være resultatet.²⁴² Det var bred enighet om at Afghanistan var innenfor den sovjetiske interessesfæren og de var klar over at Amin var en svært udugelig leder som bidro til å forverre situasjonen i Afghanistan. Likevel hadde etterretningen allerede plukket ut hva de skulle se etter og så dermed ikke en operasjon som ble organisert mer eller mindre rett foran øynene deres. Det har som jeg sa tidligere også kommet frem at Sovjetunionen prøvde å advare USA om at de ville forandre på ting, men at dette ble oversett.²⁴³

De hadde forut for invasjonen antatt at Sovjetunionen ville øke den militære støtten til regimet i Afghanistan uten å sette inn tropper fordi de antok at Sovjetunionen var klar over de omfattende konsekvensene en slik aksjon ville medføre.²⁴⁴ I følge rapporten til MacEachin viser det seg at utenriksdepartementet, som mer eller mindre utelukket invasjon, beholdt den moderate styringen over situasjonen, helt frem til invasjonen.²⁴⁵ Gary Sick skylder på at faren ble undervurdert: "We underestimated the kinds of things that they might do."²⁴⁶ Det ble av noen antatt at Sovjetunionen heller ville forsøke å etablere kontakt med andre mer moderate kommunister i Afghanistan enn å invadere.²⁴⁷ Måten invasjonen ble gjort på regner han også

²³⁹ MacEachin, s. 33

²⁴⁰ Brzezinski, s. 429

²⁴¹ MacEachin, s. 45

²⁴² MacEachin, s. 45

²⁴³ Cordovez og Harrison, s. 38

²⁴⁴ Gates, s. 144

²⁴⁵ MacEachin, s. 10

²⁴⁶ Nobel Symposium 95, Gary Sick, s. 121

²⁴⁷ MacEachin, s. 14

som en omfattende overraskelse: “We did not expect a massive influx of troops; and we certainly did not expect the immediate death of Amin.”²⁴⁸

Beslutningsvegringen som dukker opp i analysene og som førte til at ingen ville gi et konkluderende svar vedrørende trusselen om en invasjon, henger sammen med flere viktige antagelser. Det fantes helt konkrete grunner til å avvise en invasjon. Omfattende negative politiske konsekvenser for Sovjetunionen, som for eksempel tapet av SALT II og mulige reaksjoner fra muslimske land var en klar grunn.²⁴⁹ Det var fare for et dårligere forhold til India, Pakistan, Iran og ikke minst Kina som ville bruke dette for alt det var verdt.²⁵⁰ Forholdet til de alliansefrie landene ville også bli betraktelig dårligere. Geografisk og taktisk sett var det vanskelige terrenget i Afghanistan ikke vurdert som en fordel, og heller ikke muligheten for en utstrakt konflikt mot de afghanske opprørerne.²⁵¹

Dermed ble en invasjon sett på som usannsynlig, selv om den ikke var utelukket.²⁵² Dette strakk seg helt til høyeste hold i utenriksdepartementet som ble ansett for å være moderat i forhold til Brzezinski og hans likesinnede. Vance bekrefter at han hadde tvil om en mulig invasjon i Afghanistan fordi han hadde trodd at Taraki og Amins nasjonalisme ville holde Sovjetunionen ute.²⁵³ USA hadde til da sett på Afghanistan som en fredet buffer som fungerte beroligende på Sovjetunionen hvis USA ikke involverte seg der, i følge Gary Sick: “[...] the United States had lost interest in Afghanistan many years before – [...] it had pretty much decided that it was in the Soviet sphere of influence.”²⁵⁴ Carter hevder også i sine memoarer at Afghanistan ikke var en prioritet i desember 1979, på tross av at han var klar over den militære oppbygningen.²⁵⁵

I slutten av januar 1980 hevdet Carter selv at administrasjonen ikke ble overrasket: “We were not caught by surprise, but there was no way to anticipate that they would actually invade Afghanistan.” Tidligere i samme setning hevder han at “We did not know ahead of time that they would have a massive invasion of Afghanistan, as they did, but we did know that they were building a capability for it.”²⁵⁶ Carter sa også i et intervju senere at: “We had been belaboring the Soviet Union about their intrusion into Afghanistan since long before I

²⁴⁸ Nobel Symposium 95, Gary Sick, s. 184

²⁴⁹ MacEachin, s. 15

²⁵⁰ MacEachin, s. 25

²⁵¹ MacEachin, s. 15

²⁵² MacEachin, s. 15

²⁵³ Landsford, s. 119

²⁵⁴ Nobel Symposium 95, Gary Sick, s. 38

²⁵⁵ Landsford, s. 126

²⁵⁶ Public Papers of the Presidents of the United States, *Jimmy Carter, 1980*, General Service Administration, National Archive and Record Services, Office of the Federal Register, 1980, Book 1, Jan. 30, s. 244, heretter PPP, 1980, Book 1

met with Brezhnev in June of '79. And I warned him about the Soviet presence in Afghanistan at Vienna.”²⁵⁷ Brzezinski følte til gjengjeld at Carters uttalelser i 1979, som for så vidt var sterke, men som ikke var fulgt opp av handling, hadde negativ effekt: ”I suspect that the Soviets were being assertive because they felt that they could have their cake and eat it too, and thus did not believe that at some point we would draw the line.”²⁵⁸ Han gir uttrykk for at invasjonen i Afghanistan kunne ha vært unngått hvis USA hadde advart Sovjetunionen sterkere på et tidligere tidspunkt, for eksempel i forhold til Afrikas Horn.²⁵⁹

Mange hevder de ikke delte overraskelsen, noen mente som vi har sett at invasjonen allerede var blitt gjennomført de facto i 1979. Brzezinski har i ettertid gitt uttrykk for at han visste at invasjonen måtte komme. Det er interessant når man vet at Sovjetunionen bestemte seg for å invadere mellom den 14. september og den 12. desember, altså en god stund etter at Brzezinski første gang antydte at Sovjetunionen ville ekspandere.²⁶⁰ Senator Goldwater mente etterretningen ikke burde ha blitt overrasket, siden han selv ikke var blitt det.²⁶¹ Samtidig er det også et spørsmål om USA hadde noen mulighet, eller ville ha hatt noen mulighet, til å komme hendelsene i forkjøpet og stoppe dem, hadde de visst mer eller forstått tegnene tidligere. Det er ikke sannsynlig, særlig når man vet hvordan prosessen foregikk på sovjetisk side.²⁶² Carter ble allerede den 26. desember kritisert for at reaksjonene fra administrasjonen lot vente på seg. Den samme dagen sendte han en personlig protest til Brezhnev. Han anklaget også Sovjetunionen for å invadere på falsk grunnlag. Ironisk nok var Carters operasjon i Afghanistan det siste halvåret nettopp en bekreftelse på Sovjetunionens grunnlag, nemlig innblanding fra fremmede stater i Afghanistan.

Oppsummering

Carter møtte økt motstand hjemme. Selv om SALT II-avtalen var undertegnet av både USA og Sovjetunionen var det tvil om den kom til å bli ratifisert i kongressen. Det fantes mye uvilje blant de konservative, fordi USA angivelig lå dårligere an enn Sovjetunionen og ga fra seg styrke gjennom avtaler. Carter mente det hele var basert på en misforståelse. Likevel var det tydelig at opinionen i USA helte mot en strengere og mer realpolitisk respons på de skiftende maktforholdene i verden. I Afghanistan og Pakistan så man en motstand som

²⁵⁷ Carter nov. 1982, Carter, s. 58

²⁵⁸ Brzezinski, s. 353

²⁵⁹ Brzezinski, s. 186

²⁶⁰ Garthoff, D&C, s. 1008

²⁶¹ Hearings before the Committee on Armed Services, United States Senate, 96th congress, second session on S. 2294, Part 5, Research and Development, testimony no. 7, 26. mars, 1980, CIS no. 80-S201-30, s. 3140, heretter Hearings before the Committee on Armed Services, 26. mars 1980

²⁶² MacEachin, s. 47

forsøkte å bli stueren. I juli kunne det se ut som om det bare var byene i Afghanistan som var i regimets fulle kontroll, men analysene var fortsatt negative vedrørende motstandens muligheter. De hadde ingen slagkraft.

Da er det interessant at regimet i Kabul i følge etterretningen ville kollapse uten støtten de fikk fra Sovjetunionen. Dette betydde likevel ikke at motstanden hadde noen større sjanse til å ta over makten, for Sovjetunionen stilte opp for de snublende lederne, selv om de ikke likte måten de drev landet fremover på. I USA ble det til stadighet lagt vekt på at det var stor fare for en invasjon, men det ble aldri konkludert med at faren var nært forestående. De omfattende negative konsekvensene ved en slik invasjon, og faren for å mislykkes i det vanskelige terrenget talte mot en slik løsning.

I løpet av sommeren ble det sendt av gårde en halv million dollar til den afghanske motstanden fra USA. Brzezinski var arkitekten bak dette, men motivasjonen hans var ikke alltid like klar. Han mente at Sovjetunionen var i ferd med å ta over Afghanistan ved å skyldes på den kaotiske tilstanden, slik at de kunne invadere med en god grunn for siden å ta over hele Sørvest-Asia. Han var overbevist om at en invasjon var forestående og hjalp motstanden på det grunnlaget. Hjelpen var likevel ganske begrenset. Enten var det fordi Brzezinski ikke ville fremprovosere en reaksjon fra Sovjetunionen, eller fordi hjelpen ble begrenset av de andre i administrasjonen som ikke hadde tro på Brzezinskis trusselvurdering. I alle tilfelle var ikke hjelpen omfattende nok til å ha noen avgjørende effekt.

Vance var antageligvis mot hjelp til motstanden fordi han mente det hadde for mange negative konsekvenser. Carter kan vi anta helte i retning av Vances posisjon. Grunnen til å anta det er Carters avhengighet av et godt forhold til Moskva og sovjetisk tilbakeholdenhet hvis han skulle ha noen sjanse for å få ratifisert SALT II. Det kan være at Carter mente hjelpen var ufarlig, og at den ikke ville ha noen negativ effekt hvis den var ikke-militær. I alle fall var hjelpepakken begrenset, den ville sannsynligvis ikke provosere, men heller ikke beskytte Afghanistan mot en sovjetisk invasjon. Den var nærmest meningsløs, men det som kan sies er at hjelpen til motstanden før invasjonen bidro mer til å støtte Brzezinskis mål enn Carters mål.

I Afghanistan ble det klart at Sovjetunionen sto foran et mulig veiskille der det ene alternativet var å gå inn, det andre å dumpe hele landet og la det seile sin egen sjø. Alle var enig om at det ikke var aktuelt for Moskva å dumpe Afghanistan. Likevel konkluderte USA med at faren for invasjon ikke var stor. I september begynte administrasjonen å forberede seg på hvordan man skulle reagere ved en invasjon. Brzezinski prøvde å få oppmerksomhet rundt Afghanistan, mens administrasjonen aktivt lette etter baser i området i tråd med oppbygningen

av en amerikansk styrke i Midtøsten. Mot slutten av året ble bevegelsene i det sørlige Sovjetunionen illevarslende. USA opprettholdt advarslene til Sovjetunionen mot å involvere seg for mye, men Moskva tok saken i egne hender og invaderte med full styrke. For mange forble invasjonen en overraskelse til siste slutt. Etterretningen hadde forventet seg noe annet og så ikke tegnene på en mulig invasjon, noe de tok selvkritikk for. Carter var usikker på om han ble overrasket eller ikke skal man tolke uttalelsene hans.

3

Sovjetisk trussel, amerikansk respons

Invasjonen markerte på mange måter et brudd i Carter-administrasjonens regjeringsperiode. Den viste at de moderate hadde utspilt sin rolle, og realpolitikkerne fikk nytt spillerom. Politikken ble mindre idealistisk, og Brzezinski fikk en viktig rolle når USA igjen måtte konfrontere Sovjetunionen. Invasjonen hadde bekreftet Brzezinskis mistanker om Sovjetunionens ambisjoner, og han var ikke alene når han så invasjonen som en direkte utfordring av USAs maktposisjon. Det var fortsatt flere stemmer i USA som mente trusselen ikke var så omfattende som Brzezinski hevdet, men krisestemningen lot dem ikke bli hørt. Konsekvensen av at Sovjetunionen foretok en så dramatisk handling var at også Carter mistet troen på dialog som det viktigste verktøyet for samhandling mellom superstatene. Han ble delvis presset til og delvis overbevist om at USA måtte sette en grense for å stoppe den urovekkende utviklingen Brzezinski hadde advart om så lenge. Resultatet var et alvorlig brudd med Sovjetunionen på alle felt, både det diplomatiske, økonomiske, kulturelle og politiske.

Balanseendring i administrasjonen

Invasjonen markerte en balanseendring i administrasjonen. Konsekvensen av at Vance og utenriksdepartementet hadde bommet på analysen av situasjonen i Afghanistan var at de som var kritiske til utenriksdepartementet og Sovjetunionens oppførsel fikk langt mer innflytelse i administrasjonen. De moderate hadde mistet legitimitet, og realpolitikkerne tok over: "this marked the end of the battle between Cy Vance and the State Department on the one hand, and Zbig Brzezinski and NSC on the other. Cy lost that battle, and Brzezinski was very much the dominant figure from that point on when it came to U.S.-Soviet relations."²⁶³ Marshall Shulman bekrefter dette: "The most important thing Afghanistan did was to strengthen the view of those who saw the relationship with the Soviet Union as inexorably one of hostility and conflict."²⁶⁴

²⁶³ Nobel Symposium 95, Gary Sick, s. 150

²⁶⁴ Nobel Symposium 95, Marshall Shulman, s. 137

Det var imidlertid ikke invasjonen alene som sto for denne endringen. Det hadde etter hvert vist seg at Carter og Vance trakk i forskjellige retninger. Brzezinski antydte at de etter hvert var misfornøyde med hverandre.²⁶⁵ I følge Brzezinski var det ikke snakk om et brudd i politikken, han mente Carter helt siden 1977 hadde vært mer realist enn idealist.²⁶⁶ Likevel hadde også han lagt merke til at det var en interessekonflikt mellom de forskjellige ståstedene i administrasjonen, men den var mest relatert til emosjonelle kvaler: "The president was thus clearly pulled in opposite directions by his advisers and perhaps even by a conflict between his reason and his emotions."²⁶⁷ Det er ingen tvil om hvem som representerte fornuften. Fra utsiden er det i alle fall tydelig at invasjonen fungerte som en akselerator på stemningsforandringen.

Brzezinski hevder at han personlig ikke hadde den innflytelsen som andre hevder: "Of course, events, their educational impact, and Carter's own underlying toughness had more to do with the increasing acceptance of the hard line from 1979 on than any persuasiveness on my part."²⁶⁸ Dette korresponderer med at Vances minkende innflytelse ikke lenger holdt igjen Carter, og det passet Brzezinski bra. I begynnelsen av 1980 følte Brzezinski at presidentens respons var: "a genuinely balanced and effective foreign policy. We remained committed to such morally desirable ends as human rights and non-proliferation, and, at the same time, we were demonstrating our willingness to use American power and to assert vital American interest."²⁶⁹

Det siste året mener Brzezinski at det var mange konflikter fordi både Vance og hans etterfølger Edward Muskie var uenig med presidentens ønsker.²⁷⁰ Muskie var langt mer uttalt enn det Vance hadde vært på tross av at han manglet erfaring i utenrikspolitiske saker. Han konstaterte raskt at det var en ubalanse i administrasjonen. Han gikk så langt som at han "began to voice publicly his discomfort over my alledged 'preeminence' and to request changes in existing arrangements", i følge Brzezinski.²⁷¹ At det tette forholdet mellom Carter og Brzezinski hadde noen dramatisk effekt på utenrikspolitikken, og at Brzezinski dermed styrte bak kulissene, blir avvist av Albright: "Zbig would not have done the things that he did if the President hadn't wanted him to."²⁷²

²⁶⁵ CPP, Brzezinski, s. 69

²⁶⁶ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

²⁶⁷ Brzezinski, s. 355

²⁶⁸ Brzezinski, s. 31

²⁶⁹ Brzezinski, s. 448

²⁷⁰ CPP, Brzezinski, s. 70

²⁷¹ Brzezinski, s. 502

²⁷² CPP, Albright, s. 28

Slik Odom så det hadde Brzezinski som sikkerhetsrådgiver i løpet av siste halvdel av 1979 og begynnelsen av 1980 tatt helt kontroll over USAs politikk i forhold til Sentral- og Sørvest-Asia. Vance og Muskie var ikke fornøyd med dette, men hadde ikke noe makt over utviklingen. Odom hevder at: "By the summer of 1980, we had brought great policy changes so fundamentally different from '78 that I was surprised we had come so far. I think everyone except Vance and later Muskie was fundamentally supportive and enthusiastic for the policy by the fall of '80."²⁷³ Den nye retningen var i følge ham helt i tråd med Carters ønsker.²⁷⁴

Carter skriver i biografien sin at han tidlig i presidentperioden visste at den samarbeidsorienterte og humanistiske politikken ikke ble tatt seriøst: "I was familiar with the widely accepted arguments that we had to choose between idealism and realism, or between morality and the exertion of power; but I rejected those claims."²⁷⁵ Han sier ikke noe om at han senere måtte gi tapt for det store presset fra Sovjetunionen og den kalde krigen. Konsekvensene av invasjonen står helt klart igjen som et symbol for overgangen fra idealisme og moral til realpolitikk og maktutøvelse. Brzezinski ga uttrykk for at invasjonen var en mulighet for USA, mens vi kan konstatere at den var et alvorlig nederlag for Vance. Det burde den ha vært for Carter også når vi ser at konsekvensen til syvende og sist ble alvorlig brudd med Carters etiske prinsipper. Symbolsk nok markerte kanskje Vances avgang som utenriksminister den 21. april 1980 at idealismen hadde gitt tapt til realpolitikken, uansett om Carter ønsket det eller ikke.²⁷⁶

Betydningen av denne forandringen i administrasjonen er at responsen på invasjonen i Afghanistan tok en retning som ikke korresponderte med de prinsippene Carter hadde da han ble president. Jeg mener det fikk utslag for hvordan de vurderte den sovjetiske trusselen etter invasjonen og hvordan de forholdt seg til motstanden og Sovjetunionen. Det hadde igjen effekt på hvordan konflikten utviklet seg. Det interessante er hvor Carter sto. Her ser vi tegn på at han hadde en realpolitiker i seg og at han kanskje var komfortabel med en slik ny retning. Alternativet er at han meldte fallitt fordi han følte at han ikke hadde noe valg overfor den nye verdenssituasjonen. I alle tilfelle sto Brzezinski ved hans side som ideologisk inspirator med mye innflytelse.

²⁷³ CPP, Odom, s. 42

²⁷⁴ CPP, Odom, s. 46

²⁷⁵ Carter, s. 143

²⁷⁶ Carter, s. 513

Vurdering av den nye trusselen i Afghanistan

Forståelsen av administrasjonens handlingsmønster er knyttet til hvilken trussel Sovjetunionen utgjorde etter invasjonen i Afghanistan. I følge Grasselli feiltolket USA fullstendig sovjetiske intensjoner, og la bare årsaker som hadde positiv effekt til grunn for å forstå invasjonen.²⁷⁷ The Washington Post konstaterte den 30. desember 1979 at Sovjetunionen lenge hadde planlagt en offensiv for å nå de varme farvannene i det arabiske hav ved å gå gjennom de sørlige delene av Pakistan. Det føyde seg inn i rekken av sovjetiske eventyr de siste årene.²⁷⁸ Brzezinski mente Sovjetunionens motiv var opportunisme, og hevdet at Sovjetunionen førte en tohodet strategi, med en offensiv mot Persiabukta via Afghanistan og en annen offensiv mot Malakkastredet via Kambodsja.²⁷⁹ Motivet var i tråd med Sovjetunionens historiske ambisjoner.

I begynnelsen ble det klart at antallet sovjetiske tropper i Afghanistan bare kunne brukes til å kontrollere helt fundamentale nøkkelpunkter som byer og flyplasser. The Washington Post mente det var snakk om nærmere 30 000 mann den 31. desember 1979.²⁸⁰ Antallet skulle stige til nærmere 85 000 i 1980, med 30 000 til langs grensen til Afghanistan i Sovjetunionen.²⁸¹ En kilde i administrasjonen begrunnet invasjonen med at Politbyrået hadde fryktet at Amin skulle gjøre som Sadat i Egypt hadde gjort tidlig på 1970-tallet og plutselig vende seg vekk fra Sovjetunionen til USA.²⁸² Invasjonen kunne også være et sikkerhetstiltak siden Afghanistan nå ble både en buffer mot kinesisk innflytelse og en lettelse av det islamske presset mot Sovjetunionens grenser.²⁸³ Journalisten antok at Sovjetunionen også fryktet den nye islamske bevegelsen som strakk seg langs den sovjetiske grensen fra Tyrkia til Pakistan. Den kunne bli en tikkende bombe for de sentralasiatiske sovjetstatene, bebodd av 50 millioner muslimer.²⁸⁴

Det var ikke alle som var innstilt på å godta slike unnskyldende forklaringer. Fred Charles Iklé, spesialist på forsvar og utenrikspolitikk, påpekte den 2. januar at de sovjetiske garantiene om at operasjonen skulle være kortvarig lignet mistenkelig på de garantiene Vesten hadde fått etter at Sovjetunionen gikk inn i Tsjekkoslovakia i 1968. Han fulgte opp med å vise til at de sovjetiske troppene fortsatt sto i Tsjekkoslovakia, 12 år senere. Han advarte mot å la

²⁷⁷ Grasselli, s. 128

²⁷⁸ The Washington Post, 30.12.79

²⁷⁹ Brzezinski, 424, Garthoff, D&C, s. 1057

²⁸⁰ The Washington Post, 31.12.79

²⁸¹ Bradsher 99, s. 197

²⁸² The Washington Post, 29.12.79

²⁸³ The Washington Post, 03.01.80

²⁸⁴ The Washington Post, 03.01.80

situasjonen i Afghanistan normalisere seg slik at landet ble glemt. Aksept ville i verste fall kunne åpne for invasjon av alle de andre landene Sovjetunionen var alliert med.²⁸⁵ Iklé satte ord på hva invasjonen kunne innebære:

Indeed, if the total Soviet control of Afghanistan resulting from this step becomes an accepted "normal" situation, the invasion will turn into a historic watershed. It will have extended the writ of the Brezhnev Doctrine beyond Eastern Europe. That is to say, the "normalization" of Afghanistan will signify worldwide acceptance of the rule that the Soviet Union can use its massive military power, outside Eastern Europe as it has done inside, to maintain Marxist regimes against popular opposition or to replace the leaders of these regimes should they be insufficiently compliant with the Kremlin's wishes.²⁸⁶

Carter var også opptatt av dette: "If the Soviets are encouraged in this invasion by eventual success, [...] the stable, strategic, and peaceful balance of the entire world will be changed."²⁸⁷ Han mente at Sovjetunionen, hvis de ikke ble stoppet, ville angripe og angripe helt til de nådde Persiabukta.²⁸⁸ Den 7. januar kom DIA med en rapport som konstaterte at Sovjetunionen hadde planer om å ekspandere. Bradsher og Cogan mener at denne rapporten ble konstruert uten beviser, og mener selv at det ikke fantes noen tegn på ekspansjon. De blir støttet av Garthoff.²⁸⁹ Mistanken om ekspansjon skulle få avgjørende betydning for hvordan USA forholdt seg til konflikten. Presidenten kalte invasjonen for "the greatest threat to peace since the Second World War" og erklærte at "our own Nation's security was directly threatened" den 8. januar.²⁹⁰ Carter var også klinkende klar på at Sovjetunionen ikke på noen som helst måte hadde rett til å involvere seg i Afghanistan, de gikk vel over grensen for "the legitimate pursuit of national interest"²⁹¹

Den 16. januar ble det lagt frem en rapport fra CIA for det nasjonale sikkerhetsrådet, som stadfestet at Afghanistan sannsynligvis ikke var en del av en større Sovjetisk ekspansjon.²⁹² I likhet med etterretningen var utenriksdepartementet mer tilbøyelig til å gjøre en moderat analyse av situasjonen. Cyrus Vance mente at motivene til Sovjetunionen fortsatt var uklare i februar.²⁹³ Kritikerne fikk likevel støtte fra flere hold. En rapport fra Rand-

²⁸⁵ The Washington Post, 02.01.80

²⁸⁶ The Washington Post, 02.01.80

²⁸⁷ PPP, 1980, Book 1, Jan. 4. s. 22

²⁸⁸ PPP, 1980, Book 1, Jan. 4, s. 24, Jan. 8, s. 41

²⁸⁹ Bradsher 99, s. 88, Cogan, Garthoff, D&C, s. 1071

²⁹⁰ PPP, 1980, Book 1, Jan. 8, s. 42

²⁹¹ Jimmy Carter, State of the Union Address 1981, January 16, 1981, Selected Speeches of Jimmy Carter, <http://jimmycarterlibrary.org/documents/speeches/su81jec.phtml>, nedlastet 28. oktober 2004, heretter Carter SUA 81

²⁹² Gates, s. 148

²⁹³ Department of State Press, Statement by Honorable Cyrus R. Vance, Secretary of State, Before the Senate Appropriations Committee, Washington D.C. February 1, 1980 (February 4, 1980, No. 30), heretter DSP 30

korporasjonen, en konservativ tenketank, hevdet i februar at Sovjetunionen, selv etter invasjonen i Afghanistan hadde 200 000 soldater som kunne settes inn i Iran på 30 dager, i motsetning til de 20 000 menn som USA hadde disponibelt i området.²⁹⁴ Det ville ta år å opprette RDF, styrken som Carter og Brzezinski hadde snakket om så lenge, med 110 000 soldater og baser i Oman, Somalia og Kenya.²⁹⁵ I mellomtiden kunne Sovjetunionen assimilere Afghanistan, ekspandere i Etiopia og bygge baser for sjø- og luftstyrker i Irak, Libya og Syria.²⁹⁶

Blant de mest pessimistiske i kongressen fungerte invasjonen som en bekreftelse på den hensynsløse sovjetiske utnyttelsen av avspenningen og USAs naivitet.²⁹⁷ Gary Sick betegner litt av stemningen:

The fact that you now had Soviet forces operating out of Afghanistan meant that people immediately began to draw a radius around various air bases in Afghanistan to show how far Soviet aircraft could operate into the Arabian Sea and the Persian Gulf. Those circles on the map were quite dramatic in terms of the area they covered.[...] the invasion of Afghanistan gave them a new capability that they had not had before.²⁹⁸

Kennan mente på sin side at grunnlaget for invasjonen var den ustabile grensen, den islamske bevegelsen og det enkel faktum at Moskva ikke ønsket antisovjetiske krefter ved makten i et viktig interesseområde. Han kommenterte at det allerede i juni 1979 hadde blitt konstatert at Moskva ville være nødt til å intervenere hvis den kritiske situasjonen fortsatte i Afghanistan.²⁹⁹ Han antydte dermed at USA burde ha vært forberedt, og kritiserer det faktum at administrasjonen nærmest reagerte med overraskelse. Han kritiserte også hvordan administrasjonen tenkte, eller ikke tenkte: "In the official American interpretation of what occurred in Afghanistan, no serious account appears to have been taken of such specific factors as geographic proximity, ethnic affinity of peoples on both sides of the border, and political instability in what is, after all, a border country of the Soviet Union."³⁰⁰ Kennan og Senator McGovern var også enige i at Sovjetunionen på ingen måte hadde styrket sin militære posisjon, som Kennan sa: "I don't see that for them to tie up seven or nine divisions in

²⁹⁴ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/02/00 (00847)

²⁹⁵ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/02/00 (00847)

²⁹⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/02/00 (00847)

²⁹⁷ Hearing before the committee on Foreign Relations, United States Senate, CIS no. 80-S381-39, testimony no. 5, 27. februar 1980, s. 119, heretter Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980

²⁹⁸ Nobel Symposium 95, Gary Sick, s. 149

²⁹⁹ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 109. Til gjengjeld trodde Kennan at dette var en operasjon som lenge hadde vært planlagt, noe man senere skulle finne ut var feil.

³⁰⁰ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 92

Afghanistan improves their strategic situation a bit.”³⁰¹ Han siterte også en tjenestemann fra utenriksdepartementet: ”Moscow is so bogged down in Afghanistan that its forces pose no threat to any of that country’s neighbors.”³⁰²

Kennan og de som tenkte som ham satte fokus på et viktig aspekt ved administrasjonens håndtering av invasjonen. Med all den informasjonen USA hadde om situasjonen i Afghanistan før invasjonen burde de ha forstått at Sovjetunionen handlet på grunnlag av sikkerhetsinteresser. I følge Garthoff ville ikke Carter og Vance vite om Sovjetunionens egentlige intensjoner.³⁰³ Brzezinski var allerede så skeptisk til Sovjetunionen at han mente han allerede hadde forstått intensjonene, og de var ikke basert på sikkerhetsinteresser. Han hevder at administrasjonen var uenige på en del punkt, for eksempel var Vance mer innstilt på en sikkerhetspolitisk forklaring, men de ble alle enige om at det fantes en objektiv trussel, og at den måtte motarbeides.³⁰⁴ Vance mente at begge landene måtte ta hensyn til hverandres interesser, men at Sovjetunionen hadde skapt en potensiell trussel mot verdens tilgang til olje.³⁰⁵ Senator Glenn snakket for administrasjonen da han i februar uttalte: ”We cannot put the best light on this and say, well, it doesn’t mean anything.”³⁰⁶

CIA mente i mars at Sovjetunionen måtte ha fullt samarbeid med en afghanske hær hvis de ville kontrollere hele landet, noe de ikke hadde enda.³⁰⁷ De hadde handlet raskt og målrettet for å få innflytelse over området rundt Afghanistan og ville utnytte nærheten til Persiabukta og Hormuz-stredet for å presse den vestlige verden.³⁰⁸ CIA antok at uavhengig av hvilke motiver Sovjetunionen hadde, så ville de opprettholde og øke tilstedeværelsen i Afghanistan. De ville også ha gjort det samme om igjen, på tross av de negative reaksjonene.³⁰⁹ Det ble samtidig påpekt at invasjonen gjorde forholdet til landene i området vanskeligere, ikke lettere, på grunn av misbruket av militær makt.³¹⁰ Andre analyser fokuserte på faren for uro i ustabile stater i nærheten av Afghanistan fordi Sovjetunionen hadde mulighet til å sette inn store styrker. Styrkene som nå sto i Afghanistan var bare en liten del av

³⁰¹ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 113

³⁰² Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 114

³⁰³ Garthoff, D&C, s. 1058, 1069

³⁰⁴ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

³⁰⁵ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/03/03 (00899), DSP 52

³⁰⁶ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 119

³⁰⁷ Soviet Intentions and Options in Southwest Asia: Near-Term Prospects, Interagency Intelligence Memorandum, 13. March 1980, Director of Central Intelligence, s. 4, heretter Soviet Intentions and Options in Southwest Asia

³⁰⁸ Soviet Intentions and Options in Southwest Asia, s. 3

³⁰⁹ Soviet Intentions and Options in Southwest Asia, s. 3

³¹⁰ Soviet Intentions and Options in Southwest Asia, s. 4

den totale sovjetiske styrken³¹¹ Altså var faren for ekspansjon til dels et spørsmål fortsatt i mars.

Henry Gaffney, direktør i International Security Agency ved forsvarsdepartementet, la vekt på at Afghanistan var en intern sovjetisk affære på grunn av sovjetiske sikkerhetsinteresser, ikke en strategisk posisjonering. Han mente også at et angrep på Pakistan ikke var særlig sannsynlig i nærmeste fremtid.³¹² Hvis Sovjetunionen ville ta Pakistan ville de utnytte uroen som allerede eksisterte i deler av landet som Baluchistan, og opprør der var ikke en fare i mars 1980.³¹³ Det ble samtidig konstatert at en omfattende oppbygning av tropper og logistikk var nødvendig for en videre invasjon i Pakistan, og at: "the force structure which the Soviets have in Afghanistan right now is there for the purpose of gaining control of the situation in Afghanistan. They have not gained control yet. They have their hands full."³¹⁴

Analytikerne mente at et ekspansjonsprosjekt mot oljefeltene via Iran ville kreve en stor innsats på tross av den kaotiske tilstanden i Iran.³¹⁵ Selv om Iran ikke hadde et stabilt lederskap var terrenget så vanskelig at den uorganiserte iranske hæren lett kunne forsinke Sovjetunionen. Det ble også poengtert at jo nærmere Sovjetunionen kom Persiabukta, jo større sjanse var det for at et tredje land ble involvert i konflikten.³¹⁶ DIA mente det ville vært mer fornuftig for Sovjetunionen å gå gjennom Irak, heller enn å gå gjennom Iran, både på grunn av infrastruktur og den aktuelle plasseringen av sovjetiske styrker i Sovjetunionen. Russerne hadde få styrker vest i Afghanistan og strukturene der kunne ikke støtte en invasjon gjennom Iran.³¹⁷ Over tid var det ikke utelukket med en slik plan, men: "There is no rail line, very limited road networks, and right now the Soviets need what they have there in terms of their force structure and their logistic stocks. They need that for their operations in Afghanistan [...]."³¹⁸

I september antok Fukuyama at Sovjetunionen invaderte på grunn av de strategiske fordelene og at de ikke ønsket å gi opp nærheten til Midtøsten og Hormuz-stredet. En tilbaketrekning ville koste mer enn å holde seg fast.³¹⁹ Han mente det likevel var klart at

³¹¹ Hearings before the Committee on Armed Services, 26. mars 1980, s. 3136, 3137

³¹² Hearings and Markup before the Subcommittee on Asian and Pacific Affairs of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, 96th Congress, 2nd. session, 06.03.80, NSA Record Number 45777/45778, Mappe: 1980, boks med uordnede dokumenter vedrørende USAs politikk overfor Afghanistan ved NSA, tilgjengelig hos forfatter, s. 17, heretter Hearings and Markup, 6. mars 1980

³¹³ Hearings before the Committee on Armed Services, 26. mars 1980, s. 3136

³¹⁴ Hearings before the Committee on Armed Services, 26. mars 1980, s. 3143

³¹⁵ Hearings before the Committee on Armed Services, 26. mars 1980, s. 3139

³¹⁶ Hearings before the Committee on Armed Services, 26. mars 1980, s. 3140

³¹⁷ Hearings before the Committee on Armed Services, 26. mars 1980, s. 3141

³¹⁸ Hearings before the Committee on Armed Services, 26. mars 1980, s. 3141

³¹⁹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

Moskva ikke ville risikere en åpen konflikt med USA over Pakistan.³²⁰ Denne måneden ble det også konstatert at antallet russiske soldater i Afghanistan ikke hadde steget merkbart siden invasjonen.³²¹ Det var tydelig at Sovjetunionen ikke hadde planlagt en opptrapping med det første, samtidig som de viste at de var villige til å holde ut.

Det vi har sett er at USA i begynnelsen fryktet et sovjetisk angrep på amerikanske interesser. I tillegg til frykten for ekspansjon var den en frykt for normalisering av situasjonen, som ville lede til enda flere sovjetiske intervensjoner fordi de så at det gikk an. Det var også en fare for at Sovjetunionen ville utøve en kvelende innflytelse på områdene rundt, også i Persiabukta. Det var tegn på at Sovjetunionen hadde gode grunner til å invadere, og administrasjonen ble kritisert for at de ignorerte det de allerede visste om situasjonen i Afghanistan. I følge enkelte forskere var ikke USA innstilt på å forstå hva som var motivet for invasjonen. Vance var i tvil, men slo seg sammen med resten av administrasjonen, kanskje fordi han følte han var i ferd med å bli stengt ute i kulden med den antisovjetiske stemningen som regjerte.

Utover året begynte det å vise seg at faren ikke var så omfattende, ettersom det var klare tegn på at Sovjetunionen ikke hadde planer om å ekspandere og ikke hadde muligheten heller, på tross av det noen kritikere sa. Ideen om at Sovjetunionen var ute etter å øve innflytelse i området ble opprettholdt selv om det ble konkludert med at de hadde svært dårlige forutsetninger for å influere etter å ha gått frem slik de gjorde i Afghanistan. Det er likevel ikke usannsynlig at de som hadde moderate vurderinger av trusselen, særlig innenfor etterretningen og utenriksdepartementet, snakket for døve ører etter å ha ruinert sin egen legitimitet gjennom å undervurdere kriser både i forhold til Iran i 1978 og Afghanistan i 1979. Carter tok en hard linje og var overbevist om at det var en alvorlig trussel. Brzezinski trodde på ekspansjonstanken, og var ikke innstilt på å vurdere Sovjetunionens sikkerhetsinteresser

Effekten administrasjonens vurdering hadde på politikken i 1980 var at trusselen muligens ble overvurdert. Sovjetunionens egne sikkerhetsinteresser ble ignorert på grunn av den stemningen som regjerte i administrasjonen. Carter og Brzezinskis krisetenkning førte som vi skal se til tiltak som kanskje siktet over mål. I tillegg ble den overdrevne trusselen brukt med overlegg som et retorisk redskap, muligens på grunn av valgkampsituasjonen og muligens på grunn av det armslaget de fikk i politikken. Dette fikk også, som vi skal se, effekt på hvordan administrasjonen resonnererte seg frem til det strategiske grunnlaget for å hjelpe motstanden.

³²⁰ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

³²¹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

Sanksjonene

Sovjetunionen provoserte hele verden ved å angripe Afghanistan med en løgn som unnskyldning. Den viktigste internasjonale markeringen av dette var resolusjonen som ble vedtatt i generalforsamlingen i FN den 14. januar, med 104 stemmer for, 18 mot og 18 avholdne.³²² Sovjetunionen var ikke nevnt med navn i resolusjonen, men den ba om at fremmede tropper måtte trekkes ut av Afghanistan. Grunnlaget for USAs reaksjon kan illustreres med hva forvarsminister Brown sa til Brzezinski: “our response must make the Soviets wonder whether the next step will be worth it.”³²³

Hanhimäki og Westad hevder at: “it was the Afghanistan invasion that killed détente.”³²⁴ Avspenningen var allerede svekket, men invasjonen markerte dråpen som fikk begeret til å renne over. Lederen i The Washington Post hevdet at administrasjonens sterke utspill og advarsler aldri ble fulgt opp av handling og at de ikke hadde blitt det siden Carter ble president. Annonseringen av reaksjonene og de konkrete tiltakene for å håndtere situasjonen i området kom alltid alt for sent.³²⁵ Til gjengjeld ble Carters oppgjør med Sovjetunionen gjennom sanksjoner et stort skritt i motsatt retning av avspenningen, tatt i betraktning at Carter hadde jobbet for avspenningen hele sin presidentperiode. Den nye retningen avsluttet et bredt samarbeid på mange punkter og utgjorde begynnelsen på en ny konfliktperiode man ikke hadde sett maken til på ti år.

Marshall Shulman knytter den sterke reaksjonen til Sovjetunionens fremgangsmåte: “it was the extreme nature of the large-scale military operation – and the clumsiness of it; the mishandling of the politics of it – that fed into the divisions of opinion in the United States and triggered an extreme response.”³²⁶ Han mente at: “if [the Soviets] had done it under the cover of an expansion of the military advisory group, for example, without a large introduction of troops, the world reaction would have been much less severe.”³²⁷ Garthoff mener reaksjonen var en konsekvens av oppsamlet frustrasjon og at Carter ville rette opp inntrykket USA hadde fått av ham.³²⁸

SALT II, avspenningens flaggskip, måtte gi tapt etter invasjonen. Det ville påvirke Sovjetunionen negativt, men det er ingen tvil om at Carter måtte legge den vekk fordi den ikke ville overleve i amerikansk politikk etter invasjonen. Selv om Brzezinski også var

³²² Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/11/22 (01085)

³²³ Westad, s. 350

³²⁴ Hanhimäki and Westad, s. 518

³²⁵ The Washington Post, 04.01.03

³²⁶ Nobel Symposium 95, Marshall Shulman, s. 187

³²⁷ Nobel Symposium 95, Marshall Shulman, s. 187

³²⁸ Garthoff, D&C, s. 1056, 1067

positivt innstilt til SALT II fikk han til slutt anerkjent at SALT-forhandlingene måtte linkes til Sovjetunionens utenrikspolitikk, noe Carter og særlig Vance helt siden begynnelsen av forhandlingene hadde forsøkt å unngå. The Washington Post argumenterte den 30. desember 1979 for at SALT I var blitt underskrevet da både Sovjetunionen og USA tilsynelatende var i dyp krise, og at den nåværende krisen dermed ikke var et godt nok argument for å hindre ratifiseringen av SALT II. Konklusjonen var likevel pessimistisk. Invasjonen hadde overbevist flertallet om at bare den største våpenmakten kunne vinne den kalde krigen. Dermed var det duket for en ny langvarig konflikt med opprustning for å ta igjen det angivelige sovjetiske forspranget, kombinert med en økt kamp om verdens ressurser.³²⁹

Da Carter ble bedt om å trekke tilbake SALT II fullstendig av to senatorer i slutten av desember, reagerte administrasjonen avvisende fordi avtalen også tjente amerikanske interesser.³³⁰ Den 3. januar ba Carter senatet om å utsette ratifiseringen av SALT II på ubestemt tid, men han var uvillig til å utsette selve debatten i senatet på tross av at personer i høyt plasserte stillinger allerede hadde avvist at senatet noensinne ville ratifisere den.³³¹ Selv om forholdet de to statene imellom var i ruiner og forhandlingene lenge hadde gått på tomgang, var ikke Carter villig til å legge fra seg avtalen og tok opp igjen tråden flere ganger i løpet av året.³³² Cyrus Vance erklærte i mars at SALT ikke var en gulrot eller en pisk men en avtale to land imellom som var viktig for begge.³³³ Det var likevel helt klart at de som hadde sett på våpenkontroll som det viktigste verktøyet for å moderere konkurransesituasjonen, ble svært svekket av invasjonen.³³⁴

Møtene for å planlegge sanksjonene mot Sovjetunionen ble holdt i løpet av en 5-dagers periode som begynte den 30. desember.³³⁵ Brzezinski hadde foreslått sanksjoner mot Sovjetunionen allerede tidlig i invasjonen, før det ble klart at den afghanske presidenten Hafizullah Amin hadde blitt avsatt av sovjetiske styrker, men ble ikke hørt på det tidspunktet.³³⁶ Det er talende at da listen over mulige sanksjoner kom på bordet var det Brzezinski av alle som ba om måtehold for ikke å ruinere fremtidige muligheter for relasjoner til Sovjetunionen og SALT II, men også fordi han var klar over at reaksjonen ville få innenrikspolitiske konsekvenser.³³⁷

³²⁹ The Washington Post, 30.12.79

³³⁰ The Washington Post, 01.01.80

³³¹ The Washington Post, 01.01.80

³³² Garthoff, D&C, s. 1055

³³³ DSP 52

³³⁴ Nobel Symposium 95, Marshall Shulman, s. 138

³³⁵ Brzezinski, s. 430

³³⁶ Garthoff, D&C, s. 1055

³³⁷ Garthoff, D&C, s. 1061

Han så for seg at det ville vært nok med å redusere salg av korn til Sovjetunionen og kanskje overføre høyteknologi til Kina, i tillegg til en stor hjelpepakke til Pakistan.³³⁸ Han var altså usedvanlig avslappet, som om han var mye mer nøktern til invasjonen enn det Carter og Vance var. Carter sa det slik: "It was interesting that on these punitive measures, the State Department advocated stronger action than the National Security Council staff, a reversal of their usual attitudes. Brzezinski was remarkably sober, concerned about future relationships with the Soviet Union."³³⁹

Den 4. januar offentliggjorde Carter sanksjonene for resten av USA. Ambassadøren i Moskva ble kalt tilbake til USA for konsultasjoner. USA bestemte å utsette planen om etablering av konsulat i Kiev og New York. Det ble vedtatt at Aeroflot bare fikk gjøre to flygninger i uken til USA, ned fra tidligere tre, og det skulle ikke lenger organiseres statlige besøk på høyere nivå enn viseminister, bortsett fra hvis USA fant det nødvendig. Det ble satt restriksjoner på visumutstedelse til sovjetiske innbyggere. Det ble vurdert å redusere antall sovjetisk diplomatisk personell i landet, og VOA³⁴⁰, Radio Free Europe og Radio Liberty skulle øke antall sendinger rettet mot sovjetstatene. Utveksling ville bli begrenset til humanitære formål og studier eller til lavprofilerte besøk. Det skulle ikke lenger være forhandlinger om generell utveksling eller utveksling av kultur.

De økonomiske sanksjonene var blant annet innstramning på sovjetiske fiskerettigheter i amerikanske farvann, stopp i utvekslingen av ny teknologi og stopp på en omfattende kornsalgsavtale, hvor 17 millioner tonn av totalt 25 ble holdt tilbake, og bare det kontraktfestede minimum på åtte millioner tonn ble sendt. Sovjetisk handel i USA ble begrenset, og samtaler om handelsavtaler og luftfart ble stoppet. Høyteknologi skulle ikke lenger overføres. Bill Odom, som lenge jobbet under Brzezinski i det nasjonale sikkerhetsrådet, var skeptisk til at USA ga vekk teknologiske fordeler på grunn av avspenningen og oppbyggingen av et bedre forhold. Han mente utveksling av høyteknologi hadde negativ effekt fordi Sovjetunionen brukte teknologien til å modernisere sine egne våpen. Hans egne forsøk på å få i stand en stopp av denne utvekslingen vant ikke frem i begynnelsen, men etter Afghanistan gikk det fort å stoppe den.³⁴¹

11. januar suspenderte USA alle eksportlisenser. Det ble også stopp i eksport av fosfater og høyteknologisk utstyr, samt utstyr som var ment å brukes i forbindelse med OL i

³³⁸ Brzezinski, s. 431

³³⁹ Carter, s. 476

³⁴⁰ Voice of America, amerikansk radiokanal som var tilgjengelig i Sovjetunionen

³⁴¹ CPP, Odom, s. 39

Moskva 1980. Sovjetunionen fikk ikke status som "Most Favored Nation,"³⁴² slik administrasjonen hadde tenkt at de skulle. For å frustrere Moskva fikk Kina flere fordeler, men ikke våpen, noe Carter mente ville bli for voldsomt.³⁴³ Carter advarte også om at det ville bli aktuelt å boikotte OL, i så fall et alvorlig prestisjetap for Sovjetunionen.³⁴⁴ Cutler legger vekt på at OL-boikotten skulle ramme Sovjetunionen fordi Moskva hadde sett for seg olympiaden som et ustillingsvindu for å vise Sovjetunionens fremgang.³⁴⁵ Det var først usikkerhet rundt beslutningen, men den 18. januar var det bestemt.³⁴⁶

De som planla sanksjonene var klar over at disse i seg selv antageligvis ikke ville påvirke Sovjetunionens tilstedeværelse i Afghanistan, men var innstilt på å gjøre invasjonen og okkupasjonen kostbar. Carter innrømmet dette selv: "We don't think that economic pressure or even condemnation by the United Nations of the Soviet Union will cause them to withdraw their troops."³⁴⁷ Han la senere vekt på at selv om sanksjonene var omfattende, så var de med hensikt ikke militære: "We must convince the Soviet Union, through peaceful means, *peaceful* means, that they cannot invade an innocent country with impunity and they must suffer the consequences of their actions."³⁴⁸

Administrasjonen mottok massiv kritikk fra flere hold på grunn av noen av sanksjonene, særlig tilbakeholdelsen av korn som til syvende og sist skadet amerikanske kornbønder mer enn Sovjetunionen. Det samme gjaldt restriksjonene på høyteknologi. Samtidig var det klart at slike sanksjoner tidligere i USAs historie hadde falt vekk etter kort tid som i forbindelse med krisene som oppsto i Ungarn i 1956 og i Tsjekkoslovakia i 1968.³⁴⁹ Vance argumenterte likevel sterkt for at sanksjonene ville ha omfattende effekt på den indre økonomiske situasjonen i Sovjetunionen.³⁵⁰ Bare få dager etter at Carter annonserte kornembargoen annonserte Argentina at de ville erstatte i alle fall deler av den mengden USA holdt tilbake.³⁵¹ Den 30. juli, etter mye arbeid for å overbevise sine allierte, hevdet Muskie at

³⁴² MFN-status var noe man hadde etablert i USA for å gi gode handelsavtaler til land som lot minoriteter som ønsket det emigrere. I Sovjetunionen var det særlig snakk om den jødiske minoritetens rettigheter.

³⁴³ Brzezinski, s. 431

³⁴⁴ Den endelige beslutningen vedrørende denne boikotten ble ikke tatt før den 20. januar, og førte til at boikotten ble mindre omfattende enn man hadde ønsket.

³⁴⁵ Cutler, Lloyd, Exit Interview, on March 2, 1981, Lloyd Cutlers office, 1666 K Street in Washington D.C., <http://jimmycarterlibrary.org/library/exitInt/exitcutl.pdf>, lastet ned 04.02.2004, s. 7, heretter Cutler

³⁴⁶ Brzezinski, s. 434

³⁴⁷ PPP, 1980, Book 1, Jan. 8, s. 42

³⁴⁸ PPP, 1980, Book 1, Feb. 13, s. 308

³⁴⁹ Department of State Press, Interview with The Honorable Cyrus Vance, Secretary of State, on the NBC-TV "Today" show with Tom Brokaw and Richard Valeriani, NYC, NY, January 11, 1980 (January 15, 1980, No. 10), NARA, heretter DSP 10

³⁵⁰ DSP 10

³⁵¹ Brzezinski, s. 431

de hadde klart å få med seg 59 andre land til å boikotte OL i Moskva.³⁵² Frankrike sendte et lag til OL og var ikke så streng mot Sovjetunionen som USA var i juni, rundt Venezia-toppmøtet.³⁵³ Likevel kunne toppmøtet sees som et tegn på at vesten sto bak USA i forhold til Afghanistan.³⁵⁴

Kravet for å heve sanksjonene var øyeblikkelig tilbaketrekning av alle sovjetiske tropper i Afghanistan.³⁵⁵ Carter ønsket også et nøytralt regime akseptert av det afghanske folket.³⁵⁶ Dette var et omfattende krav og Kennan avviste at det var en nyttig fremgangsmåte: "There was never any reason to suppose that the Soviet Government, its prestige once engaged, could be brought by open pressure of this nature to withdraw its troops from Afghanistan."³⁵⁷ Dobrynin legger vekt på at den bastante amerikanske holdningen bidro til forverringen av forholdet mellom USA og Sovjetunionen: "you put everything on this one issue – either we had to make a complete withdrawal very soon, or there would be no U.S.-Soviet relationship at all."³⁵⁸

Garthoff kommenterer at reaksjonen fra USA var så sterk at Afghanistan kunne se ut til å være en vital amerikansk interesse, noe som gjorde Sovjetunionen desto mer oppsatt på å verne sin innflytelsessfære.³⁵⁹ Vi skal se at dette går igjen i USAs respons på invasjonen. Han hevder at Carter i begynnelsen av 1980 ikke så at den nye strenge linjen han førte gjorde det svært vanskelig senere å gå tilbake til en stabil situasjon lik den som hadde eksistert under avspenningen.³⁶⁰ Det er interessant å se at Brzezinski i ettertid konstaterte at: "[...] after the Soviet invasion of Afghanistan, [President Carter] would overstate what he wanted to say quite grossly and pay a high political price for it."³⁶¹

Vi har sett at Sanksjonene markerte et omfattende brudd på forholdet mellom USA og Sovjetunionen og rev vekk et grunnlag som det hadde tatt mange år å bygge opp. For Carter og Vance var det snakk om en regelrett internasjonal krise. For Brzezinski, som var mye mer avslappet, var det snakk om å utnytte muligheten til så vidt å presse Sovjetunionen. Carter mente at invasjonen var langt mer dramatisk enn Brzezinski gjorde, men kanskje var Brzezinski klar over de negative innenrikspolitiske konsekvensene og den begrensede

³⁵² Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/07/30 (01015)

³⁵³ Carter, s. 538

³⁵⁴ Brzezinski, s. 461

³⁵⁵ PPP, 1980, Book 1, Jan. 4, s. 22

³⁵⁶ PPP, 1980, Book 1, Feb. 13, s. 309

³⁵⁷ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 93

³⁵⁸ Nobel Symposium 95, Anatolii Dobrynin, s. 220

³⁵⁹ Garthoff, D&C, s. 1075

³⁶⁰ Garthoff, D&C, s. 1077

³⁶¹ Brzezinski, s. 23

effekten de ville ha på Sovjetunionen. Følger vi hans logikk kom ikke Sovjetunionen til å trekke seg tilbake med det første likevel. Sanksjonene hadde blandet verdi. Selv om de var omfattende var det klart at de ikke ville ha noen effekt på situasjonen i Afghanistan. Det kan vitne om at USA var bevisst på at invasjonen var en sikkerhetspolitisk handling. Men tilliten til Sovjetunionen var svært dårlig, dermed var det antageligvis skepsis til sovjetiske intensjoner som var grunnen til at de ikke trodde på sanksjonenes effekt.

Oppsummering

Reaksjonen på invasjonen var sterk og preget av emosjonelle, ideologiske og strategiske elementer. Amerikansk utenrikspolitikk ble ført inn på et nytt spor i forholdet til Sovjetunionen, mer konfrontasjonsrettet enn på mange år. Internt i administrasjonen mistet idealistene makt, mens realpolitikkerne tok over som drivkraft i politikken. Carter ser ut til å ha blitt revet med på denne utviklingen, selv om det ikke er helt klart om han ønsket det eller om han følte han måtte gi opp idealismen fordi Sovjetunionen hadde vist at idealisme ikke fungerte. Brzezinski var fornøyd med forandringene og hevdet at Carter var sin egen drivkraft. Vance hadde vært på en annen kurs enn Carter og endte til slutt opp med å be om avskjed og gi plassen sin til Muskie, som videreførte en tilnærmet lik linje med tilsvarende negativt resultat.

Trusselvurderingen i administrasjonen spriket mellom det overdrevne og det svært moderate. Carter var selv oppsatt på at trusselen om ekspansjon, og særlig om normalisering av situasjonen, var svært stor. Brzezinski var opptatt av ekspansjonsfaren. De moderate var mer tilbøyelige til å se at Sovjetunionen hadde handlet dels ut av desperasjon og dels ut av egeninteresse, i det siste tilfellet med blandet resultat. Det som kom frem var at administrasjonen aktivt ignorerte informasjon de hadde som kunne bidratt til å forstå invasjonen. Det var bare Vance som holdt dørene åpne for en mulig forklaring, og selv han deltok aktivt under prosessen for å straffe Sovjetunionen med sanksjoner. Skrekkvisjonen om sovjetisk assimilering av nærmest hele Sørvest-Asia ble aldri virkelighet, den ble heller mindre sannsynlig, men frykten for hva som ville skje når Sovjetunionen fikk kontroll over Afghanistan vedvarte og var et viktig grunnlag for hvordan administrasjonen forholdt seg til konflikten og motstanden.

For å vise at USA virkelig reagerte på invasjonen og at han personlig var rasende etablerte Carter en rekke sanksjoner som ikke bare overrasket Moskva, men Brzezinski også. Reaksjonen knuste det som var igjen av avspenningen og satte forholdet mellom USA og

Sovjetunionen flere år tilbake i tid. Det vitnet om at Carter forkastet hele forholdet til Sovjetunionen fordi han var sjokkert over invasjonen. Brzezinski var langt mindre sjokkert. Sanksjonene var ment å presse Sovjetunionen ut av Afghanistan, men alle visste fra første stund at det ikke ville fungere. Hva de egentlig så for seg at sanksjonene ville lede til er usikkert, men at det gikk ut over Sovjetunionen var det ingen tvil om.

4

Grunnlaget for USAs hjelp til motstanden i 1980

Motstanden i Afghanistan fikk en ny giv etter invasjonen, men organisasjonen var fortsatt laber. Partiene i fokus var små og lite representative, de som kjempet var ofte utenfor rekkevidde av media og økonomisk eller materiell støtte. Noen grupper ville mele sin egen kake, mens andre så ut til å vente på at konflikten skulle gå over slik at de kunne ta makten i det nye Afghanistan. Vi har sett at Brzezinski og Carter et halvt år før invasjonen støttet afghanerne med ikke-militær hjelp. Nå hadde Sovjetunionen gått over den streken som hadde hindret Carter i å tillate militær hjelp. Hjelpen ble mer omfattende og inkluderte flere leverandører. Den ble holdt strengt hemmelig og mens situasjonen i Afghanistan ble mer voldelig krevde USA at Sovjetunionen skulle trekke seg tilbake. I tillegg til den lokale konflikten i Afghanistan sto det mer på spill for USA. Invasjonen utgjorde en trussel mot amerikanske interesser i Midtøsten. Det så ut som om USA ikke hadde mulighet til å forsvare området annet enn med atomvåpen. For å veie opp mot sin svinnende posisjon i området henvendte USA seg til Pakistan for en ny allianse, på godt og vondt.

Den afghanske motstanden i dårlig lys

Motstanden hadde ikke blitt mer organisert etter invasjonen, men nå fikk den internasjonal oppmerksomhet. Det var de politiske partiene i Peshawar som sto frem og hevdet de representerte alle motstandsgruppene. Disse partiene skulle senere bli eksklusive mottagere av amerikansk hjelp, mens det i Afghanistan var store motstandsgrupper som ikke fikk den oppmerksomheten de trengte og fortjente. Oppmerksomheten var likevel ikke alltid positiv. Mot slutten av året ble motstanden fremstilt som røvere og våpensmuglere like ofte som frigjøringshelter. Sovjetunionen drev samtidig en aggressiv kampanje mot sivilbefolkningen som støttet motstanden.³⁶²

En rapport fra september konstaterte det var lite motstanden kunne gjøre for å hindre russerne eller den afghanske hæren i å gjøre som de ville.³⁶³ Russerne fraktet tropper i pansrede kjøretøy for å begrense dødsfall og rapporten konstaterte at det høyeste antallet døde

³⁶² Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/08/13 (01026)

³⁶³ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

russerne i Afghanistan var blant lastebilsjåførere.³⁶⁴ Konfliktens natur førte til at motstanden den ene uken vant en omfattende territoriell seier, for så å lide et omfattende tap den neste. Grunnen var at motstanden trakk seg tilbake når de ble angrepet for så å ta tilbake området når russerne hadde forsvunnet. Rapporten konstaterte at hæren i Afghanistan hadde gått fra 120 000 til ca. 40-50 000 menn i løpet av året. Både desertering og politisk rensking bidro til dette.³⁶⁵ Antageligvis økte motstanden med tilsvarende antall soldater.

Den utdaterte riflen som hadde vært standardgeværet til den britiske hæren i India var det mest populære våpenet i motstanden. AK-47 var også populær, men både våpenet og ammunisjon var dyrt. Prisen viste at tilgangen til våpen var begrenset, en enkelt rifle kunne koste så mye som 1000 dollar.³⁶⁶ Fukuyama, som hadde skrevet rapporten, mente at selv om det eksisterte ekstern hjelp var den afghanske hæren den viktigste bidragsyteren. De fleste viktige kamphandlingene foregikk nemlig i områder som ikke var tilgjengelige for forsyninger fra Pakistan, Iran eller Kina.³⁶⁷ Bradsher mener at så mye som 80 % av våpnene kom fra desertører i begynnelsen.³⁶⁸ I følge en kilde i Pakistan kontrollerte ikke motstandspartiene i Peshawar mer enn 2000 kjempende motstandssoldater, mens det var så mange som 90 000 kjempende menn under hazara-ledere i Afghanistan.³⁶⁹ Rapporten hevdet også at oppmerksomheten mot Peshawar-partiene var et resultat av journalistenes fokus heller enn av gruppenes betydning i motstandskampen.³⁷⁰

Partiene i Peshawar var fokusert på en fremtidig politisk rolle i Afghanistan etter en eventuell sovjetisk tilbaketrekning. Flere partier var formet av ytre interesser som Pakistan eller Muslim Brotherhood som ønsket innflytelse over Afghanistans fremtid. De kanaliserte dermed våpen og penger til partiene som korresponderte best med deres egne interesser. I følge rapporten hadde Pakistan gjort lite for å forhindre partienes aktivitet i Pakistan, og betalte til og med husleien for en av gruppene. Den politiske aktiviteten sto i sterk kontrast til pakistanernes egne mangel på demokratiske rettigheter, og var opphav til frustrasjon.³⁷¹

I følge Fukuyama forhindret splittelsen mellom indre og ytre motstandsgrupper og splittelse mellom enkeltgrupper motstanden i å ha noen fremgang i Afghanistan. På grunn av splittelsen forutså han kaos hvis Sovjetunionen skulle trekke seg tilbake og overlate et maktvakuum til alle de forskjellige gruppene. Han konstaterte til slutt at: "there is little

³⁶⁴ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

³⁶⁵ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

³⁶⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

³⁶⁷ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

³⁶⁸ Bradsher 99, s. 208

³⁶⁹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

³⁷⁰ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

³⁷¹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

prospect that the Afghan resistance will be able to force the Soviets out of the country, or even to raise the cost of the occupation substantially.” Samtidig hadde Sovjetunionen problemer med å bryte status quo, og prisen for å bryte den var flere sovjetiske tap og enda råere midler for å utsulte og utbombe motstanden.³⁷²

Motstanden var ikke alltid på linje med amerikanske interesser. Hekmatyar, lederen av Hezb, var antivistlig og tok angivelig ikke imot hjelp fra USA på grunn av Camp David-avtalen.³⁷³ Partiet hans ble støttet av Muslim Brotherhood og det pakistanske Jameeat-i-Islami.³⁷⁴ Partiet hans styrte områdene de kontrollerte med jernhånd, blant annet forbød de jenter å gå på skolen. En kvinnelig lærer ble også drept fordi hun hadde undervist på tross av forbudet fra Hezb, og kvinner var ikke å se på gatene på grunn av de strenge reglene.³⁷⁵ Hekmatyar nektet å samarbeide med andre motstandsgrupper fordi han ikke fikk være øverstkommanderende, og dette holdt gruppene fra hverandre. Situasjonen var så spent at partiene ved flere tilfeller brukte energi på å drepe hverandres soldater.³⁷⁶

Inntrykket av motstanden var altså ikke alltid like godt, og dens muligheter til å ha noen merkbar effekt på situasjonen i Afghanistan var begrenset. I tillegg knyttet USA seg som vi skal se til de minst effektive og mest radikale gruppene. Det var grupper som ikke hadde noen muligheter til å velte kommunistregimet, og hvis de mot all formodning klarte det ville det enten bryte ut full borgerkrig eller USA ville risikere å sitte igjen med en nytt Iran. De som virkelig kjempet var utenfor rekkevidde av amerikansk hjelp, og hadde også problemer med å påvirke maktsituasjonen. Om det var USAs behov for konflikt eller likegyldighet til hvem som fikk hjelp som fikk dem til å overlate distribusjonen til Pakistan, vil bli diskutert senere. Konsekvensen av begge disse mulige alternativene var en krig mer ødeleggende for afghanerne enn for russerne.

Motstanden som redskap for amerikansk strategi

Etter invasjonen utvidet USA hjelpeoperasjonen de hadde etablert i 1979. President Carter signerte en ny ”finding” om behovet for militær hjelp bare noen dager etter invasjonen.³⁷⁷ Allerede den 26. desember skrev Brzezinski en rapport til Carter som kan ha lagt grunnlaget

³⁷² Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

³⁷³ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042) Hekmatyar skulle helt til slutten av krigen i Afghanistan benekte at han mottok hjelp fra USA, og nektet blant annet å møte Reagan senere på 1980-tallet. Cooley, s. 62

³⁷⁴ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042) Det fantes både et pakistansk og et afghansk Jameeat-i-Islami, i Pakistan var det et av de viktigste og største politiske partiene.

³⁷⁵ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/10/25 (01063)

³⁷⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/10/25 (01063)

³⁷⁷ Nobel Symposium 95, Stansfield Turner, s. 145

for opptrappingen av hjelpeoperasjonen. Brzezinski konstaterte at: "In world politics nothing succeeds like success, whatever the moral aspects."³⁷⁸ Sovjetunionen måtte stoppes i spranget så de ikke trodde dette var noe de kunne fortsette med.³⁷⁹ Det var det Brzezinski kalte "countercampaigns on interventionism."³⁸⁰ Tapet av Iran hadde tatt bort beskyttelsen mot Sovjetunionens ambisjoner om å nå Indiahavet, derfor var det essensielt at den afghanske motstanden fortsatte.³⁸¹ Afghanistan var med ett blitt frontlinjen mot sovjetisk ekspansjonisme. Galster antyder at motivasjonen her var drevet av at USA verken var beredt på eller interessert i en krig over Pakistan, og dermed så etter en billigere og enklere metode.³⁸²

Strategisk sett fryktet Carter normalisering av situasjonen i Afghanistan like mye som faren for ekspansjon. Normalisering ville som vi har sett innebære en endring av maktbalansen i området. I tillegg var det ikke utelukket at Sovjetunionen med Afghanistan under kontroll om noen år fant ut at de ville ekspandere igjen. Han forteller at:

In a highly secret move, we also assessed the feasibility of arranging for Soviet-made weapons (which would appear to have come from Afghan military forces) to be delivered to the freedom fighters in Afghanistan – and of giving them what encouragement we could to resist subjugation by the Soviet invaders.³⁸³

Han skriver også at: "[...] the freedom fighters put up surprisingly fierce and effective resistance. If the Afghans could continue their courageous struggle, the Soviet leaders would have to settle for a long, drawn-out, and costly war."³⁸⁴ Det kan umiddelbart se ut til at Carter, i likhet med CIA som jeg refererer til senere, mente motstanden var selvdreven og ustopkelig i kampen mot kommunistene. Han gir ikke uttrykk for at en kostbar krig for Sovjetunionen også betydde en kostbar krig for afghanerne. Dette kom igjen i talene senere på året der han stadig refererte til sovjetiske tap når afghanernes tap var langt mer omfattende.³⁸⁵ Vi ser også at Carter gjennom beslutningen om å hjelpe valgte ikke bare å opprettholde en konflikt, men også tilføre den energi, noe han brukte å anklage Sovjetunionen for å gjøre.³⁸⁶ Galster hevder

³⁷⁸ Westad, s. 331

³⁷⁹ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

³⁸⁰ Brzezinski, s. 188

³⁸¹ Westad, s. 330, 331

³⁸² Galster, s. 7

³⁸³ Carter, s. 475

³⁸⁴ Carter, s. 472

³⁸⁵ PPP, 1980, Book 1, Feb. 19, s. 347

³⁸⁶ Carter, s. 150

det finnes få dokumenter som viser kritikk mot operasjonen hjelp, og at det var så dårlig stemning i administrasjonen at ingen protesterte.³⁸⁷

Å forsyne motstanden med sovjetiskproduserte våpen var ment å bidra til hemmelighold ved det som ble kalt "plausible deniability." Muligheten til å nekte for at USA forsynte våpen skulle gjøre det vanskeligere for Sovjetunionen å påvise at USA og andre støttet motstanden. Kanskje ønsket USA å beskytte Pakistan, hovedkanalen for den amerikanske støtten, men det var ingen hemmelighet at Pakistan hjalp motstanden. De fleste analytikerne var også enige om at den amerikanske hjelpen, uavhengig av om den var hemmelig eller ikke, bidro til å øke spenningen i området, ettersom det var tilførselen av våpen den afghanske hæren gikk til angrep på da den flere ganger krysset den Pakistanske grensen med kamphelikoptre i 1980. USA fryktet kanskje en invasjon i Pakistan på grunn av den amerikanske hjelpen, men det er usannsynlig at Sovjetunionen ville bruke amerikanske våpen som grunnlag for en invasjon.

USA ville muligens skjule amerikansk innblanding fordi de var oppmerksom på at støtten til motstanden ikke var etisk korrekt. Som vi har sett var motstandens muligheter til å overvinne invasjonsstyrkene nærmest ikke-eksisterende i 1980, noe etterretningen var klar over, og da ble hjelpen et bidrag til kollektivt selvmord. Vi skal se at Carter konsekvent gjennom hele 1980 unnlot å innrømme at USA ga hjelp til motstanden og ved flere anledninger løy for å skjule det.

Turner mener at det var en viss skepsis til hemmelige operasjoner i CIA, også i forhold til Afghanistan, på grunn av all kritikken CIA hadde mottatt på midten av 1970-tallet for sin innblanding i andre nasjoners saker.³⁸⁸ Likevel var det ikke vanskelig å få dem med på operasjonen. Turner hadde personlige motforestillinger: "[...] in my conscience, I felt that our supplying weapons to the rebels would be asking them to commit suicide. And although that might still have benefited the United States – by slowing down the Soviet consolidation of their position in Afghanistan – I asked myself whether it was morally justifiable to encourage people to commit suicide when the primary benefit would be to U.S. foreign policy."³⁸⁹

Tvilen som Turner hadde ble ikke alltid delt av analytikerne i CIA: "they persuaded me that the rebels were going to fight regardless of what weapons they had. Such was their nature."³⁹⁰ Dette på tross av at Turner innrømmer at det var få som hadde noen tro på motstanden i begynnelsen: "none of us at that time on the intelligence side, I believe, thought

³⁸⁷ Galster, s. 7-8

³⁸⁸ Nobel Symposium 95, Stansfield Turner, s. 102

³⁸⁹ Nobel Symposium 95, Stansfield Turner, s. 144

³⁹⁰ Nobel Symposium 95, Stansfield Turner, s. 144

the chances of success on the rebel part were very high.”³⁹¹ Turner var heller ikke overbevist da han forlot stillingen sin i begynnelsen av 1981.³⁹² Hans tvil er dekkende for det etiske dilemmaet som bør ha vært klart for president Carter også.

Hvis Carter var klar over dilemmaet tyder det på at han enten mente det samme som CIA, hvilket er vanskelig å kombinere med hans tidligere holdninger. Eller så forsto han konsekvensene av hjelpen men valgte å overse dem på grunn av behovet USA hadde for å støtte motstanden. Uttalelsene hans i 1980 og i ettertid vitner ikke om at han hadde problemer med støtten til motstanden som sådan. Spørsmålet er da om han mente det var greit at krigen gikk ut over afghanerne så lenge USA fikk det de ønsket, om han mente det ikke var greit men ville skjule hjelpen for omverdenen, eller om han mente det var det riktige å gjøre fordi han virkelig tenkte at afghanerne trengte hjelp. Det siste alternativet innebærer i så fall mye naivitet og mangel på informasjon.

Her vil jeg trekke inn at Carter syntes å skille mellom det han kalte “war by surrogates”³⁹³ som han kritiserte Sovjetunionen for, og USAs støtte til motstanden i Afghanistan. Hvis Carter overså at USA førte en krig per stedfortreder er det mulig at han ikke mente at USA bidro til å intensivere konflikten. Det kan også være at han mente at USA ikke hadde et ansvarsforhold til situasjonen når de ga hjelp. Det betyr at han mente at hjelpen var en moralsk plikt og at Sovjetunionen ene og alene var ansvarlig for all skade som skjedde i Afghanistan, og at USA ikke kunne påta seg noe ansvar selv om de ga våpen.

Spørsmålet er om Carter kunne unngå å forstå at det var en krig per stedfortreder. Han sa selv at motstanden måtte oppholde Sovjetunionen for å unngå normalisering. Det er dermed vanskelig å tro at han ikke skjønnte hva hjelpen innebar, selv om han aldri snakker om det. Jeg mener derfor at Carter var klar over de negative konsekvensene ved hjelpen, og at han feilinformerte det amerikanske folk for å skjule at han var involvert i en tvilsom operasjon for å sikre amerikanske interesser. Denne operasjonen var for ham nødvendig for å stoppe Sovjetunionens fremgang.

USA var ikke alene i hjelpeoperasjonen. Viseutenriksminister Warren Christopher møtte sine kolleger i Storbritannia, Frankrike, Italia og Vest-Tyskland, og hjelp til opprørerne kom til å være et tema ifølge en kilde i administrasjonen.³⁹⁴ Det var mange bekreftede og ubekreftede meldinger om amerikansk hjelp til motstanden, noe Garthoff mener var bevisste lekkasjer for å vise handlekraft og høste gevinst uten å måtte svare på ubehagelige

³⁹¹ Nobel Symposium 95, Stansfield Turner, s. 144

³⁹² Nobel Symposium 95, Stansfield Turner, s. 147

³⁹³ PPP, 1980, Book 2, Jun. 13, s. 1105

³⁹⁴ The Washington Post, 31.12.79

spørsmål.³⁹⁵ For å anskaffe sovjetiskproduserte våpnene gikk USA til Egypt, det internasjonale våpenmarkedet og flere sovjetiske klientstater.³⁹⁶ Egypt hadde en egen våpenindustri som produserte sovjetiske våpen og ammunisjon.³⁹⁷ De kunne produsere våpen fritt til eksport, og hadde også et stort arsenal. Gjennom avtalene som USA etablerte med Egypt i begynnelsen av 1980 skulle arsenalet byttes ut med amerikanskproduserte våpen, og det som var igjen kunne sendes til Afghanistan.³⁹⁸ I følge Turner var den første våpenlasten i Pakistan allerede den 10. januar, hovedsakelig bestående av .303 Lee-Enfield-rifler.³⁹⁹ Beløpet som ble brukt av CIA i 1980 for å kjøpe våpen til motstanden har blitt antatt til å være ca. 30 millioner dollar, siden doblet av Saudi-Arabia.⁴⁰⁰

Den 16. januar erklærte Carter at USA hadde forsøkt å forhandle over Afghanistan, men at Sovjetunionen hadde vært tilbakeholden.⁴⁰¹ Det kan se ut som om USA så etter en diplomatisk løsning på situasjonen samtidig som de ga hjelp til motstanden. Det kan tenkes at de mente å presse Sovjetunionen militært for dermed å få dem til å nærme seg et diplomatisk kompromiss. Vance mener at Carter ønsket en tilbaketrekning, men at den måtte koste dyrt fordi det var det eneste som ville ha effekt.⁴⁰² Samtidig mener han at Carter kontant sperret forsøk på å etablere en dialog til Moskva.⁴⁰³ Cordovez og Harrison mener at Carter dermed forhindret Vance i å åpne en dialog.⁴⁰⁴ Grasselli er enig og antyder at det nasjonale sikkerhetsrådet hadde så stor innflytelse på Carter at det påvirket viljen til å samtale med Moskva.⁴⁰⁵ Likevel fantes det moderate forhandlingsforslag i USA, for eksempel foreslo Shulman en bred regjering og færre sovjetiske tropper men ble ikke hørt.⁴⁰⁶

Som vi har sett var det tegn på at USA, og særlig det nasjonale sikkerhetsrådet, hadde misoppfattet grunnlaget for invasjonen. Det var vanlig å se på invasjonen som et opportunistisk forsøk på å tilrane seg makt eller ekspandere, slik Brzezinski mente.⁴⁰⁷ For det første innebar dette at det var svært liten tillit til hva Sovjetunionen foreslo. For det andre innebar det at USA antok at det ville være enkelt for Sovjetunionen å trekke seg tilbake fordi invasjonen var opportunistisk og ikke behov. Dermed ville USA gjøre okkupasjonen kostbar

³⁹⁵ Garthoff, D&C, s. 1072

³⁹⁶ Nobel Symposium 95, Stansfield Turner, s. 145

³⁹⁷ The Washington Post, 14.02.80

³⁹⁸ Cordovez, s. 53, The Washington Post, 14.02.80

³⁹⁹ Nobel Symposium 95, Stansfield Turner, s. 145

⁴⁰⁰ Cordovez, s. 53, Gates, s. 148

⁴⁰¹ Carter SUA 81

⁴⁰² Vance, s. 389

⁴⁰³ Vance, s. 395

⁴⁰⁴ Cordovez og Harrison, s. 54

⁴⁰⁵ Grasselli, s. 137

⁴⁰⁶ Westad, s. 355

⁴⁰⁷ Grasselli, s. 127

slik at Sovjetunionen måtte trekke seg tilbake. Tatt i betraktning at Sovjetunionen i stor grad invaderte fordi de mente situasjonen i Afghanistan var kritisk for sovjetisk sikkerhet var det en helt annen sak å trekke seg ut. Dermed kan det virke som om USA og Sovjetunionen snakket forbi hverandre.

Den 22. februar ymtet Brezhnev om at Sovjetunionen ønsket en tilbaketrekning, noe Carter hadde svart på ved å hevde at USA gjerne ville gå sammen med andre land i området for å garantere et nøytralt Afghanistan.⁴⁰⁸ Brzezinski skrev den 25. februar: "I do not exclude the possibility that the Soviets may eventually want to get out of Afghanistan, but only if for a longish period of time the West remains united, the Islamic world remains outraged, and Afghani resistance persists."⁴⁰⁹ Brzezinski foreslo at USA skulle gå sammen med islamske land og skape en fredsbevarende styrke under FN for å overvåke dannelsen av et nøytralt og vennligsinnet styre i Afghanistan.⁴¹⁰ Han hevder selv at han aktivt utforsket om Sovjet var innstilt på å trekke seg ut.⁴¹¹ Men i følge ham ville Dobrynin at USA skulle diskutere og forhandle med regimet i Kabul, og var i følge Brzezinski ikke åpen for endringer under hele resten av Carters periode.⁴¹²

Om ideen til Brzezinski i det hele tatt var realistisk kan diskuteres, Garthoff konstaterer at samtlige av USAs forslag betydde en retur til situasjonen før Saur-revolusjonen.⁴¹³ Det ville i seg selv være vanskelig å akseptere for Moskva, og når vi vet hvilken tilstand Afghanistan var i etter to år med politisk rensking var det ikke særlig rom for å danne en stabil regjering. Selvfølgelig hadde de motstanden, men det var ikke seriøst å antyde at de kunne danne en regjering, og en islamsk republikk ville overhodet ikke være spiselig for Moskva. Dette visste egentlig USA, fordi etterretningen hadde konstatert at en islamsk republikk ville fremprovosere en invasjon i 1979, men det ble ignorert i 1980. Til sist var det også optimistisk av USA å innbilde seg at Sovjetunionen ville trekke seg tilbake i ydmykelse som om de ikke hadde noen rettigheter over grenseområdet sitt.

The Washington Post poengterte at ideen om å presse Sovjetunionen ut av Afghanistan ikke passet sammen med hjelpen til motstanden fordi hjelpen gjorde det vanskeligere å trekke seg tilbake.⁴¹⁴ Garthoff er også enig med at USA handlet akkurat slik de ikke burde ha handlet

⁴⁰⁸ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 107

⁴⁰⁹ Brzezinski, s. 435

⁴¹⁰ Brzezinski, s. 434

⁴¹¹ Brzezinski, s. 434

⁴¹² Brzezinski, s. 435

⁴¹³ Garthoff, D&C, s. 1074

⁴¹⁴ The Washington Post, 15.02.80

hvis de ville ha en tilbaketrekning.⁴¹⁵ Faktisk gjorde de akkurat det som var fornuftig hvis de ønsket en langvarig og destruktiv konflikt. Dermed kommer det frem at USA, selv om de tilsynelatende ønsket forhandlinger, var svært useriøse fordi de enten drev gjøn med Moskva eller rett og slett ikke forsto hvilken tilstand Afghanistan var i.

Kennan mente USA skapte mer konflikt enn fred. Han støttet ikke hjelpeoperasjonen fordi USA ikke hadde noe til felles med motstanden og fordi de ikke var en samlet og målrettet.⁴¹⁶ Han var også skeptisk til at USA opprettet forbindelser til nabolandene rundt Afghanistan og støttet motstanden fordi det ville forhindre Sovjetunionen fra å trekke seg tilbake. Sovjetunionen ville måtte bli så lenge det var nødvendig selv om de ønsket å trekke seg. Han så ingen grunn til at Sovjetunionen ikke skulle kunne gjøre dette over svært lang tid.⁴¹⁷ Tendensen til å ikke forstå hvilken effekt USAs handlinger kunne ha på Sovjetunionen og at USA ikke forsto Sovjetunionens beveggrunner for å invadere henger sammen med Carters og Brzezinskis dogmatiske forståelse av Sovjetunionens ambisjoner.

Det vi til stadighet ser er at USA forverret problemene som i utgangspunktet førte til invasjonen. De kunne ikke være helt sikre på Politbyråets intensjoner. Kennan og andres kommentarer var bare synsing i et USA hvor spenningen var svært høy. Det er tydelig at Carter så på invasjonen som en trussel mot maktbalansen, og han fryktet normalisering av Afghanistan. Men denne frykten var basert på feilaktige antagelser. Carter ignorerte at Sovjetunionen hadde invadert på grunn av sikkerhet og ønsket ikke å tilegne seg den kunnskapen som kunne belyst situasjonen. Brzezinski holdt helt fast på Sovjetunionens skumle intensjoner hele året, og hadde stor innflytelse på Carter. Men Carter hadde sitt eget ståsted som var vel så problematisk. Han ser ut til å ha ment at Sovjetunionen ikke hadde rett til å være bekymret på tross av USAs aktivitet i området.

Det hendte at Carter fikk direkte kritikk for håndteringen av situasjonen. Han svarte på kritikken ved å få frem et interessant poeng: "somehow or another the Soviets were not the culpable party, but the United States was at fault and somehow caused or contributed to the Soviet invasion of Afghanistan."⁴¹⁸ Han illustrerte galskapen ved å legge ansvar på USA og hevde at de hadde skyld i invasjonen, når det var klart at Sovjetunionen alene var ansvarlig og ikke kunne unnskyldes. Samtidig viste Carter at han ignorerte at Sovjetunionen hadde behov for sikkerhet og utfoldelse og at han ignorerte at USAs handlinger påvirket andre i verdenssamfunnet.

⁴¹⁵ Garthoff, D&C, s. 1072

⁴¹⁶ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 122

⁴¹⁷ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 90

⁴¹⁸ PPP, 1980, Feb. 13, s. 309

På samme måte benektet han Sovjetunionens rett til å være bekymret over USAs innblanding og kontakt med den afghanske motstanden ved å si: "We played no role at all, now or in the past, that would cause any concern to the Soviet Union about their own security."⁴¹⁹ Poenget var ikke at USA ikke hadde involvert seg med motstanden, men at Sovjetunionen ikke trengte å være bekymret for det. Jeg mener denne tankegangen var avgjørende for hvordan USA forholdt seg til både Afghanistan og Sovjetunionen i 1979 og 1980, og at den kan regnes som en del av ideologien som var gjeldende i administrasjonen.

Carter bestemte også at USA hadde rett til å bestemme hva Sovjetunionen kunne eller ikke kunne gjøre ved sine grenser, når Afghanistan aldri hadde vært et interesseområde. Det konstaterer også Garthoff.⁴²⁰ Carter mente for eksempel at invasjonen ikke var akseptabel og at han skulle få Sovjetunionen til å innse det, som om de bare hadde tabbet seg ut da de invaderte.⁴²¹ Carter og USA forsto rett og slett ikke Sovjetunionens krav på sikkerhet slik Garthoff ser det.⁴²² Cogan mener at USA for det første bestemte seg for å være overalt og blande seg inn i alle konflikter fordi det var en del av USAs misjon etter isolasjonismen før andre verdenskrig. For det andre mener han at Carter hadde "the Cold War Syndrome" som gikk ut på at den som ikke var offensiv gikk under.⁴²³ Derfor ble Afghanistan plutselig en del av USAs interessesfære, uten at de hadde noen interesser der.

Carter hevdet i februar at USA fortsatt holdt seg på en etisk linje: "We don't take action secretly. We let the world know what we're going to do. We don't take action to cause conflict or combat or disturb the peace. We take action that is peaceful in nature."⁴²⁴ Dette på tross av at USA hadde både en hemmelig og ikke spesielt fredfull operasjon på gang overfor motstanden. Dette og like uttalelser mener jeg viser at Carter var klar over at operasjonen i Afghanistan ikke korresponderte med den politikken han skulle ønske at han hadde ført.

Vance viste i mars at han hadde forbehold mot hjelpeoperasjonen: "Festering regional disputes fuel local arms races that drain resources from pressing human needs. They present opportunities for foreign interventions and exploitation. And they can erupt into open conflicts that bring the threat of wider wars."⁴²⁵ Vance sa opp stillingen sin kort tid etter dette. På dette tidspunktet hadde det også begynt å komme frem at det ble mindre og mindre sjanse for at Sovjetunionen skulle ekspandere, ettersom det ikke var noe som tydet på ekspansjon.

⁴¹⁹ PPP, 1980, Feb. 26, s. 387

⁴²⁰ Garthoff, D&C, s. 1077

⁴²¹ PPP, 1980, Book 1, Feb. 13, s. 309

⁴²² Garthoff, D&C, s. 1137

⁴²³ Cogan, Charles C., *Partners in Time: The CIA and Afghanistan since 1979*, World Policy journal, 10:1993: 2, New York, s. 73-82, heretter Cogan

⁴²⁴ PPP, 1980, Book 1, Feb. 15, s. 331

⁴²⁵ DSP 52

Carter var likevel svært avvisende. Moskvas antydninger om en tilbaketrekning i mars ble avvist som "probably just sheer propaganda", og analytikerne så på Sovjetunionens disposisjon av styrker og bygging av permanente fasiliteter som et tegn på at de mente å bli i Afghanistan.⁴²⁶ I april sa Carter at: "they have no inclination to withdraw their troops at this time; they've shown no evidence of that."⁴²⁷ 15. mai foreslo regimet i Kabul forhandlinger, men disse ble igjen avvist som useriøse.⁴²⁸

En journalist mente den 13. juni at Vesten burde henvende seg til Sovjetunionen for å gi dem en sjanse til å redde ansikt i Afghanistan. I pressen var det etter hvert vanlig å betrakte invasjonen som en tabbe heller enn et kynisk plott for å ta over Midtøsten.⁴²⁹ Slik Carter sa det, "it may be, if the Soviets are very discouraged about their lack of success in subjugating the Afghan people, that they might be looking for some way to resolve this issue."⁴³⁰ Det var altså fortsatt meningen å presse Sovjetunionen ut av Afghanistan ved hjelp av motstanden og et kravstort diplomati. Likevel var administrasjonen skeptiske til å fremtidige muligheter for å forhandle: "We don't know what the Soviets might do, but I can't imagine our being involved in a negotiation."⁴³¹

Da Carter ble spurt om USA og europeiske land ville støtte motstanden svarte han "That's a question a I would rather not answer."⁴³² Sommeren 1980 var lekkasjene og reportasjene om amerikansk hjelp så mangfoldige at hemmeligholdet ikke lenger kan ha hatt noen konkret nytte, bortsett fra å forsvare administrasjonen selv mot anklager om at de holdt konflikten i gang, eller selv bidro til Sovjetunionens tilstedeværelse. Å tro at USAs støtte til motstanden var skjult for sovjetisk etterretning betyr at Carter undervurderte Sovjetunionen kraftig. Peterzell hevder at muligheten til å slippe å forsvare hvorfor USA bidro til en krig der USA ikke hadde interesser var en av grunnene til hemmelighold.⁴³³

I juli gjentok Carter kravene de hadde utarbeidet for å løse krisen i Afghanistan: tilbaketrekning av sovjetiske styrker, ikke-innblanding i Afghanistan fra andre stater, et styre godtatt av det afghanske folk og et uavhengig og alliansefritt Afghanistan.⁴³⁴ En analyse fra september konstaterte at en tilbaketrekning ikke var like lett som USA fremstilte det. Tapene som sanksjonene utgjorde for Sovjetunionen var det Fukuyama kaller "sunk costs", de kunne

⁴²⁶ Hearings and Markup, 6. mars 1980, s. 13

⁴²⁷ PPP, 1980, Book 1, Apr. 13, s. 674

⁴²⁸ Cordovez og Harrison, s. 74

⁴²⁹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/06/13 (00975)

⁴³⁰ PPP, 1980, Book 2, jun. 23, s. 1203

⁴³¹ PPP, 1980, Book 2, Jun. 23, s. 1203

⁴³² PPP, 1980, Book 2, Jun. 23, s. 1199

⁴³³ Peterzell, s. 15

⁴³⁴ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/07/30 (01015)

ikke reddes. Dermed sto inntrykket av Sovjetunionen igjen, og en tilbaketrekning ville bety internasjonal ydmykelse. Okkupasjonen var ikke svært kostbar og Sovjetunionen hadde tålt slike utgifter tidligere i forhold til Angola, Etiopia og Cuba.⁴³⁵ Hvis Sovjetunionen trakk seg tilbake nå ville det antageligvis ikke være mulig å få et styre i Kabul interessert i å ivareta sovjetiske interesser, på tross av motstandens forsikring om at de ønsket dette.⁴³⁶ En islamsk eller internasjonal fredsstyrke ville heller ikke betrygge Sovjetunionen, tatt i betraktning afghanernes uavhengighet overfor ytre aktører.⁴³⁷ Til slutt ble det konstatert at Sovjetunionen ville trenge to, tre eller fire ganger så mange tropper enn det de hadde for å få fullstendig kontroll over Afghanistan.⁴³⁸

Carter var under valgkampen fokusert på at han ikke hadde brukt amerikanske styrker i krig: "I'm committed to the use of American strength for the maintenance of peace and not to inject American military forces into a situation when it's not necessary in order to protect American interests."⁴³⁹ Eizenstat kommenterte at Carters kristne grunnverdier påvirket utenrikspolitikken, særlig i forhold til bruk av makt og at han virkelig var stolt over å være den første presidenten som ikke hadde sendt soldater i krig siden 1920.⁴⁴⁰ Kombinert med at USA var i ferd med å utkjempe en krig per stedfortreder i Afghanistan er dette synet interessant. Som vi har sett kan det være at Carter ikke så at USA hadde et ansvar i Afghanistan.

Han var så opptatt av at han ikke hadde brukt amerikanske styrker i krig at det ville være toppen av dobbeltmoral å hylle seg selv for ikke å føre krig mens afghanere døde med amerikansk hjelp i Afghanistan. Han fokuserte også veldig på at han hadde brukt økonomiske og politiske tiltak fremfor militære som respons på invasjonen.⁴⁴¹ Han mente at "the best weapon is one which need never be fired in combat, and the best soldier is the one who never has to shed his blood on the field of battle."⁴⁴² I oktober kommenterte han at USA hadde lært noe i Vietnam. Det var "not to inject ourselves into the internal affairs of another country unless our own direct security was involved."⁴⁴³ Dette er mye valgkampretorikk, men det som er viktig er hva Carter egentlig formidlet. Det jeg konstaterer er at Carter forvridde

⁴³⁵ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

⁴³⁶ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

⁴³⁷ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

⁴³⁸ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/09/00 (01042)

⁴³⁹ PPP, 1980, Book 2, Sep. 23, s. 1893

⁴⁴⁰ Carter Presidency Project, Final Edited Transcript, (Redacted Version), Interview with Stuart Eizenstat, January 29-30, 1982, © 2003 The Miller Center Foundation, s. 105-106, heretter CPP3

⁴⁴¹ PPP, 1980, Book 2, Oct. 9, s. 2131

⁴⁴² PPP, 1980, Book 2, Oct. 19, s. 2337

⁴⁴³ PPP, 1980, Book 2, Oct. 31, s. 2565

virkeligheten grovt og spilte på temaene fra sin første valgkamp fordi han fortsatt ville stå frem som en fredens mann. Han visste antageligvis at han ikke talte sant, og jeg mener at han løy, ikke for å skjule sannheten for Moskva, men for å skjule den for amerikanerne. Alternativet er at han selv mente han snakket sant og at han fikk hjelpen til motstanden til å korrespondere med fredsbudskapet sitt.

Carter var triumferende da han hyllet den uventet tøffe motstanden til frihetsforkjemperne i Afghanistan i slutten av oktober.⁴⁴⁴ Han viste til at motstandskampen fungerte:

We have supported, publicly and otherwise, the freedom fighters in Afghanistan, giving them the strength of world opinion to say, "You can keep your freedom." And the Soviets have been bogged down in Afghanistan unable to impose their will on those people, and they've suffered accordingly.⁴⁴⁵

Nærmere en innrømmelse om amerikansk hjelp kom ikke Carter i 1980. Samtidig ble det konstatert at antallet interne flyktninger i Afghanistan hadde nådd 2 millioner.⁴⁴⁶

Den 22. oktober rapporterte utenriksdepartementet at Brezhnev og Karmal holdt fast ved forhandlingsforslaget fra 14. mai om bilaterale samtaler med Pakistan.⁴⁴⁷ Den 20. november uttrykket en resolusjon i generalforsamlingen i FN at de håpet på at en spesialutsending skulle oppnevnes for å få en løsning på konflikten.⁴⁴⁸ Sovjetunionen motsatte seg ideen om en spesialutsending fra FN, og dermed var det ikke mye håp om at en slik beslutning ville lede til forhandlinger.⁴⁴⁹ I desember kom likevel Moskva med et nytt forhandlingsforsøk gjennom FN. Samtidig erklærte Carter at "we have offered to join in the effort to find a political solution involving a Soviet withdrawal."⁴⁵⁰ I et memo til utenriksdepartementet den 7. januar 1981, ble det konstatert at Sovjetunionen hadde sagt seg villig til å godta en spesialutsending fra FN, antageligvis fordi Pakistan hadde godtatt en dialog mellom seg selv, Iran og representanter fra regimet i Kabul.⁴⁵¹ Forfatterne av memoet konstaterte at dette ville være en anerkjennelse av regimet hvis ikke "the Afghan nationalists" deltok. I tillegg mente de at samtalene ville dreie seg om innblanding av fremmede stater i

⁴⁴⁴ PPP, 1980, Book 2, Oct. 17, s. 2324

⁴⁴⁵ PPP, 1980, Book 2, Oct. 31, s. 2566

⁴⁴⁶ Garthoff, s. 179

⁴⁴⁷ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/10/22 (01060)

⁴⁴⁸ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/11/21 (01085)

⁴⁴⁹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/11/26 (01088)

⁴⁵⁰ PPP, 1980, Book 2, Des. 24, s. 2836

⁴⁵¹ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1981/01/07 (01097)

motstanden og ikke om tilbaketrekning av sovjetiske tropper. FNs deltagelse i slike samtaler ville være en bonus for Kabul og Moskva.⁴⁵²

USA ønsket ikke å anerkjenne regimet i Kabul og forventet at den afghanske motstanden skulle delta i eventuelle forhandlinger. Det er forståelig at USA reagerte på at Sovjetunionen ikke ønsket motstanden skulle delta. Det er ikke forståelig at USA trodde at den afghanske motstanden, slik den fremsto i 1980, kunne delta i forhandlinger om utfallet av situasjonen i Afghanistan. Det tyder i så fall på grov uforstand fra administrasjonens side, fordi de ikke så at motstanden var ute av stand til å organisere seg og at Sovjetunionen ikke kunne etterleve USAs krav om tilbaketrekning.

At USA holdt tilbake kan være et tegn på at administrasjonen mente motstanden kunne holde ut over lengre tid, og at det ikke var noe hast med å få slutt på konflikten før Sovjetunionen kom med virkelige løfter. Dette er i så fall på grensen til ren obstruksjon. Et annet alternativ er at de ikke ønsket en løsning på det tidspunktet på grunn av andre strategiske, hvilket betyr faktisk obstruksjon. Et tredje alternativ er at USA ikke hadde noe alternativ, at de ikke kunne tillate at Sovjetunionen okkuperte Afghanistan, ikke stolte på Moskva og dermed ikke kunne gå med på forhandlinger.

Det vi har sett er at hjelpen til motstanden vokste dramatisk i 1980. En årsak er at Brzezinski tilsynelatende fryktet en sovjetisk ekspansjon og at Carter fryktet en normalisering av Sovjetunionens okkupasjon av Afghanistan. Med hjelp til motstanden ville USA kunne forhindre både ekspansjon og normalisering. Idealistene fikk ikke lenger uttale seg, og ingen ytret kritikk mot hjelpen til motstanden, kanskje av frykt for å bli stengt ute for godt. Symbolsk nok gikk Vance av i april. Carters motivasjon er vanskelig å sette fingeren på fordi han uttrykker seg som om han ga hjelp til motstanden ut av moralske grunner, mens dette motivet samkjørt med hva USA visste om situasjonen og Carters svært avvikende løgner rett og slett blir for utrolig. Hvis Carter trodde at han bidro til frigjøringen av afghanerne og at hjelpen bare hadde effekt på russernes tapstall må han ha vært både blind og døv.

Hjelpen ble holdt hemmelig, kanskje for å skjule den fra Moskva, kanskje for å skjule den fra den amerikanske befolkningen fordi det bakenforliggende motivet var mindre akseptabelt for allmennheten. USA var svært kravstore overfor Moskva når det gjaldt forhandlinger. Tilbaketrekning og opprettelse av et akseptabelt afghansk styresett var bare en del av det, og USA tvilte sterkt på om Moskva ønsket å delta i forhandlinger. Samtidig var kravene så store at Sovjetunionen knapt kunne godta dem, og da USA nektet å snakke med

⁴⁵² Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1981/01/07 (01097)

Kabul men krevde at Moskva skulle snakke med motstandsbevegelsen kom de ikke særlig lengre.

Spørsmålene som sitter igjen er om hjelpeoperasjonen var nødvendig fordi den tjente et strategisk mål eller om den følte nødvendig på grunn av det altruistiske motivet. Noen ganger kan det se ut som om hele prosjektet var kynisk og velkalkulert, fordi USA konsekvent forverret konflikten uten tanke på afghanske liv. Brzezinski har sagt i ettertid at hensikten med hjelpen var ”to make the Soviets bleed for as much and as long as possible.”⁴⁵³ Men dette er etter min mening resultatet av mangel på forståelse av Sovjetunionens interesser og tankemåte, uvilje til å akseptere helt avgjørende kunnskap om situasjonen, en dogmatisk oppfattelse av Sovjetunionens angivelige ambisjoner og Carters oppfatning av at nesten hele verden var del av USAs sikkerhetssfære.

Hjelpen til motstanden var basert på et reelt behov fordi både Brzezinski og Carter var helt overbevist om hva trusselen utgjorde, men jeg mener at personlig ideologi gjorde trusselen verre og reaksjonen sterkere enn det virkeligheten tilsa. Realpolitikerne bestemte etter at idealistene falt vekk, og Carter la seg på samme linje. Det er interessant at realpolitikerne, som hevder at de baserer sine handlinger på hvordan verden faktisk er, denne gangen etter min mening gjorde alt feil fordi verden ikke var som de trodde.

Midtøsten i lys av invasjonen i Afghanistan

Grunnlaget for USAs reaksjon på invasjonen kan lettere forstås hvis vi ser på situasjonen i en større regional kontekst. Vi har sett at administrasjonen tidlig i 1979 konsentrerte seg mer om Persiabukta enn de hadde gjort tidligere. Dette området var sårbart, og var viktig for USA og den vestlige verden på grunn av oljen. Brzezinski hadde begynt å planlegge en ny doktrine for å beskytte Persiabukta og knyttet oljen tett opp til USAs sikkerhet av ideologiske grunner. Hans engasjement for disse områdene var en av de viktigste ideologiske drivkreftene i prosessen for å forandre USAs strategi, og muligens den sterkeste ideologiske drivkraften i USAs respons etter invasjonen. Det var på dette grunnlaget at han blant annet var villig, som vi skal se, til å forsvare Midtøsten med atomvåpen.

Presidenten selv var enig med at oljen var viktig: ”I wanted Brezhnev to know that if [the Soviets] did thrust toward the Persian Gulf, it would be the same as an attack on our country.”⁴⁵⁴ Brzezinski konstaterte at Carter så en bred trussel mot Midtøsten som krevde en

⁴⁵³ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

⁴⁵⁴ Carter nov. 1982, Carter, s. 58

tilsvarende bred respons.⁴⁵⁵ Carters håp om å redusere USAs avhengighet av oljen i Midtøsten hadde svunnet. Nå gikk USA i motsatt retning for å sikre kontrollen over området for fremtiden. I følge senator Glenn forsynte Persiabukta 30 % av amerikansk og 50 % av Vest-Europeisk oljetilførsel, og Sovjetunionens økende behov for olje viste at det eksisterte en trussel om sovjetisk invasjon.⁴⁵⁶

Invasjonen markerte et nytt og intenst stadium i utviklingen av Brzezinskis plan for Sørvest-Asia, og fungerte nærmest som en katalysator. Situasjonen førte til “formal U.S. recognition of the security interdependence of three, instead of two zones of central strategic importance to the United States.”⁴⁵⁷ Det militære etablissementet mente invasjonen fremhevet mangler ved den amerikanske beredskapen som nå måtte reformeres. Mangel på baser i Persiabukta hadde vært et problem i forbindelse med revolusjonen og gisseltagningen i Iran i november også.⁴⁵⁸ Da Carter i en uttalelse den 4. januar sa at USA ville ta det ansvaret de hadde i området var derfor ikke alle overbevist.⁴⁵⁹ Som svar på trusselen fra Sovjetunionen etablerte han Carter-doktrinen den 23. januar 1980, i en tale utarbeidet av Brzezinski: “Let our position be absolutely clear: An attempt by any outside force to gain control of the Persian Gulf Region will be regarded as an assault on the vital interests of the United States of America, and such an assault will be repressed by any means necessary, including military force.”⁴⁶⁰

Invasjonen førte til en holdningsendring: “where people had been dragging their feet in the past, there was now coordinated action. [...] You simply could not have had a Carter Doctrine before the invasion of Afghanistan; suddenly, it was accepted by just about everybody.”⁴⁶¹ Carter-doktrinen representerte det Brzezinski hadde bedt om 11 måneder tidligere.⁴⁶² Brzezinski hadde utviklet og basert den på Truman-doktrinen, og gjennom den fikk han oppfylt ønsket om å heve viktigheten av Midtøsten opp til samme nivå som Vest-Europa og Øst-Asia, for øvrig på bekostning av de to siste.⁴⁶³

Det var problematisk at USA ikke kunne stille opp styrke bak ordene. Noen journalister kalte doktrinen en “idle threat” fordi USA ikke hadde nok tropper til å forsvare

⁴⁵⁵ Brzezinski, s. 430

⁴⁵⁶ Hearing before the committee on Foreign Relations, s. 118

⁴⁵⁷ Brzezinski, s. 455

⁴⁵⁸ The Washington Post, 03.01.80

⁴⁵⁹ PPP, 1980, Book 1, Jan. 4, s. 24

⁴⁶⁰ Jimmy Carter, State of the Union Address 1980, January 23, 1980, Selected Speeches of Jimmy Carter, <http://jimmycarterlibrary.org/documents/speeches/su80jec.phtml>, nedlastet 28. oktober 2004, heretter Carter SUA 80

⁴⁶¹ Nobel Symposium 95, Gary Sick, s. 185

⁴⁶² Njølstad

⁴⁶³ Brzezinski, s. 442, 450

Iran hvis det ble angrepet av Sovjetunionen.⁴⁶⁴ Gary Sick var heller ikke optimistisk og konstaterte at selv om USA hadde vært en styrke å regne med kunne de aldri matche Sovjetunionen.⁴⁶⁵ Kennan, som var skeptisk til at USA involverte seg i Midtøsten, mente den amerikanske responsen på situasjonen var i ubalanse: "If what was involved here was the carrying of a big stick while speaking softly rather than the carrying of a relatively small stick while thundering all over the place, who could object?"⁴⁶⁶

Carter mente at USA kunne forsvare sine interesser, men at de aldri hadde hevdet eller planlagt å kunne overvinne en trussel mot området med letthet.⁴⁶⁷ For å veie opp for mangelen på amerikanske styrker i området innebar Carter-doktrinen en endring i hvordan USA planla å svare på utfordringer: "The fact was that mine was a carefully considered statement, which would have been backed by concrete action, not necessarily confined to any small invaded area or to tactics or terrain of the Soviets' choosing"⁴⁶⁸ Et angrep fra Sovjetunionen ville få et svar uansett og USA ville være fri til å velge hvordan og hvor de ville svare.⁴⁶⁹ Carter illustrerte dette ved si at "an invasion [of Iran] would precipitate a worldwide confrontation between us and the Soviet Union, which would not be limited to the Persian Gulf area."⁴⁷⁰

Den nye doktrinen la altså opp til en fleksibel respons fra USA der Sovjetunionen ikke ville vite hvor det neste angrepet kom. Faktum er at dette var en dramatisk annonsering. Den la opp til at lokale konflikter, særlig rundt Persiabukta, ikke lenger var lokale men en del av hele forholdet mellom USA og Sovjetunionen. På en måte bekreftet doktrinen Brzezinskis tenkemåte, fordi han hadde oppfattet Sovjetunionens innblanding i lokale konflikter som en del av et bredt angrep på USAs interesser. Nå svarte USA med en tilsvarende bred respons og åpnet for massiv konfrontasjon mellom superstatene. Det som står igjen som et svært viktig moment er at: "No one could guarantee that in such a broad conflict both sides would remain restricted to the use of conventional forces."⁴⁷¹

Carter ba om at USA måtte begynne registrering til verneplikt. Grunnen var at konvensjonelle styrker var viktige selv i atomalderen fordi de bidro til å senke konfliktnivået.⁴⁷² Dette var også et hint om mangelen på konvensjonelle styrker økte risikoen

⁴⁶⁴ Carter, s. 483

⁴⁶⁵ Nobel Symposium 95, Gary Sick, s. 149

⁴⁶⁶ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 93

⁴⁶⁷ PPP, 1980, Book 1, Jan. 30, s. 241

⁴⁶⁸ Carter, s. 483

⁴⁶⁹ Brzezinski, s. 445

⁴⁷⁰ Carter, s. 587

⁴⁷¹ Carter, s. 587

⁴⁷² PPP, 1980, Book 1, Feb. 8, s. 289

for en atomkrise. Den 1. mars ble RDJoint Task Force⁴⁷³ etablert. Styrken hadde 100 000 menn knyttet til seg våren 1981. USA organiserte også mange militære øvelser med allierte i Midtøsten.⁴⁷⁴ Styrken hadde lenge vært etterspurt, men Gary Sick konstaterer at: "the movement of Soviet forces into Afghanistan marked the real birth of the Rapid Deployment Force."⁴⁷⁵

I mai så USA fortsettelsen av en utvikling i amerikansk strategi som viste hvor høy spenningen hadde blitt mellom Sovjetunionen og dem. I midten av mai la Brzezinski frem Presidential Directive 59 (PD-59) for presidenten. PD-59 var en respons på en utvikling Brzezinski mente hadde begynt i Sovjetunionen. Den nye strategien la opp til "nuclear war fighting", altså at en atomkrig ikke lenger betydde total ødeleggelse men en forlenget konflikt der en part ville komme ut som vinner.⁴⁷⁶ Det førte til at teorien om gjensidig ødeleggelse og avskrekkingen måtte revurderes.⁴⁷⁷ Brzezinski hadde lenge fryktet at den tradisjonelle avskrekkingen var utilstrekkelig og hadde lagt opp til en reform.⁴⁷⁸ PD-59 innebar at muligheten for å overleve måtte økes gjennom bygging av anlegg som kunne tåle et direkte angrep, kommandostrukturen måtte beholdes, kommunikasjonsnettverk også.⁴⁷⁹ Den nye doktrinen ville også fungere som en paraply for RDF i fall amerikanske interesser ble truet. Styrkene ville kunne bli satt inn med påtrykk om at de skulle få handle i fred gjennom trusselen om en begrenset atomkrig.⁴⁸⁰

Den 5. september 1980 var det en diskusjon i administrasjonen om hvor viktig Iran var for USA. Muskie mente at Iran ikke var verdt en atomkrig og at USA ikke måtte legge opp til en slik kurs. Brzezinski kontret dette ved å hevde at Midtøsten var neste stopp for Sovjetunionen og spurte Muskie "if he accepted the proposition that the loss of the Persian Gulf might lead to the loss of Europe."⁴⁸¹ Dette viser at beskyttelsen av Midtøsten for Brzezinski var basert på beskyttelsen av hele den vestlige verden. Vi har sett at Brzezinski var villig til å ofre både demokrati og liv for å beskytte Persiabukta. Tilsynelatende var han også villig til å beskytte Iran med atomvåpen.⁴⁸²

⁴⁷³ Rapid Deployment Joint Task Force, eller RDF.

⁴⁷⁴ Brzezinski, s. 456

⁴⁷⁵ Nobel Symposium 95, Gary Sick, s. 150

⁴⁷⁶ Nichols

⁴⁷⁷ Brzezinski, s. 455

⁴⁷⁸ Brzezinski, s. 455

⁴⁷⁹ Brzezinski, s. 458

⁴⁸⁰ Brzezinski, s. 459

⁴⁸¹ Brzezinski, s. 452

⁴⁸² Brzezinski hadde støttet et statskupp i Iran selv om han visste det kom til å bli blodig.

USAs tiltak for å gjøre området sikrere førte frem. I oktober kunne Carter konstaterte at USA hadde to hangarskipgrupper og 150 fly i området ved Persiabukta som respons på krisen mellom Irak og Iran.⁴⁸³ De hadde også forhåndslagret utstyr til 12.000 marinesoldater og ammunisjon til 500 fly.⁴⁸⁴ I løpet av 1980 hadde USA etablert avtaler med ti stater for overflygning, samt etablert tilgang til fly- og havnebaser i Oman, Somalia, Kenya og Egypt.⁴⁸⁵ Nichols mener denne nye tenkningen viser at Sovjetunionen og USA var på kraftig kollisjonskurs og hadde vært det en stund.⁴⁸⁶

Det er to viktige konsekvenser av USAs tiltak rundt Persiabukta og i Indiahavet. Den første er at USA senket terskelen for konflikt. Grunnen til det er at de sa de kunne forsvare Persiabukta hvis de måtte. Ettersom de ikke hadde konvensjonelle styrker hadde de to alternativ igjen. Det ene var en altomfattende krig der USA svarte på et angrep ved å angripe en annen del av Sovjetunionen, det andre var en atomkrig. Atomkrig var etter hvert blitt et lettere alternativ fordi avskrekkingen ikke lenger forutså total ødeleggelse av begge parter. Meningsløsheten ved atomkrig var altså ikke lenger like gyldig. Den andre konsekvensen er at USAs tiltak ganske konsekvent hadde negativ effekt på Sovjetunionen. I følge Garthoff så Moskva på Carter-doktrinen som en offensiv mot Sovjetunionen, særlig når USA blandet seg inn i Afghanistan, og ble desto mer innstilt på å bli stående fordi de var under angrep. USA forsto ikke dette.⁴⁸⁷ Det føyer seg igjen inn i rekken av indisier på at USA fremprovoserte det de egentlig forsøkte å unngå på grunn av manglende forståelse.

Hvis terskelen på konflikt var senket og USA tvilte på sin egen vilje til å enten starte en verdensomspennende konflikt eller en atomkrig, var det fornuftig å støtte motstanden slik at Sovjetunionen ble oppholdt i Afghanistan. Det ville gi USA tid til å forsterke posisjonen sin i Persiabukta, og gjøre en konflikt mindre sannsynlig. Loyd Cutler som var rådgiver i det Hvite Hus mente USAs militære makt var for stor til å kunne brukes fornuftig i en lokal konflikt, og at: "in the case with Afghanistan there was really no way in which we could use our military priority without getting ourselves into a shooting war with Soviet forces, even if it were with conventional weapons."⁴⁸⁸ I forhold til atomvåpen var det klart for ham at "You just can't use them to deal with a situation like Afghanistan."⁴⁸⁹

⁴⁸³ PPP, 1980, Book 2, Oct. 9, s. 2126

⁴⁸⁴ PPP, 1980, Book 2, Oct. 19, s. 2337

⁴⁸⁵ Njølstad

⁴⁸⁶ Nichols

⁴⁸⁷ Garthoff, D&C, s. 1108, 1133

⁴⁸⁸ Cutler, s. 6

⁴⁸⁹ Cutler, s. 6

I løpet av året ble det som vi har sett klart at sjansen for en sovjetisk ekspansjon var liten. Carter brukte likevel den faren som et retorisk verktøy. Samtidig var USA på god vei til å opprette RDF, noe som igjen senket faren for en konflikt. Det betydde at USA strengt tatt ikke hadde behov for å støtte motstanden, fordi Carter-doktrinen i seg selv burde være nok til å forhindre et angrep mot Persiabukta. Problemet er igjen Carter og Brzezinski. Brzezinski var fortsatt skeptisk til sovjetiske ambisjoner uansett hva etterretningen sa. Han trodde også at Sovjetunionen kunne presses ut av Afghanistan fordi han aldri hadde trodd på de sikkerhetspolitiske argumentene. Carter var helt klar på at invasjonen ikke skulle godtas fordi han hadde tatt på seg rollen som oppdemmer og beskytter av hele verden bortsett fra Sovjetunionen. Han trodde også på at USA kunne presse Sovjetunionen ut. Dermed fortsatte hjelpen.

Vi har sett at oljen var viktig for USA, og at Brzezinski lenge hadde ønsket å beskytte den. Det fikk han gjennom Carter-doktrinen. Den åpnet for konflikt med Sovjetunionen, og USA var tydelig i tvil om sine egne alternativ og ga hjelp til motstanden av den grunn. Selv om USA styrket sin egen posisjon i området og det ble klart at Sovjetunionen ikke kom til å ekspandere fortsatte hjelpen fordi Brzezinski ikke stolte på Sovjetunionen, og fordi Carter ikke bare så Persiabukta og Pakistan som sine interesseområder, men også Afghanistan. Sovjetunionen skulle ut.

USA, Iran og Pakistan - muligheter og behov

USA hadde behov for å knytte nye bånd etter invasjonen på grunn av deres dårlige posisjon i området. USA håpet at effekten av invasjonen ville være at flere knyttet seg til dem.⁴⁹⁰ Carter ønsket også å involvere landene rundt Afghanistan som forsvarslinjer.⁴⁹¹ Et forsøk på å gjenopprette kontakten til Iran var basert på at Iran i følge USA nå var i fare for en sovjetisk invasjon. Iran hadde amerikanske gisler i Teheran, og tanken var at trusselen mot Iran ville myke opp regimet slik at det knyttet seg til USA og løslot gislene.⁴⁹² Iran var ingen selvsagt alliert, men Carter kom med eksplisitte tilbud til regimet flere ganger i 1980.⁴⁹³ Iran sa seg ikke villig til å ta imot amerikansk hjelp for å beskytte seg mot Sovjetunionen.⁴⁹⁴ Kennan

⁴⁹⁰ The Washington Post, 01.01.80

⁴⁹¹ PPP, 1980, Book 1, Feb. 15, s. 330, Feb. 26, s. 390

⁴⁹² The Washington Post, 01.01.80, A1

⁴⁹³ PPP, 1980, Book 1, Jan. 4, s. 24

⁴⁹⁴ PPP, 1980, Book 1, May 9, s. 873

reagerte på USAs frieri med tanke på hva Iran hadde gjort, og fikk støtte i kongressen: "Amazingly enough, we are talking about them being our friends now."⁴⁹⁵

Samtidig henvendte USA seg til Pakistan. Det var Brzezinski som fikk ansvaret for dette. Pakistan var truet av ekspansjon og var det andre alternativet USA hadde for en allianse i området. USA hadde holdt Pakistan på en armlengdes avstand med god grunn. På grunn av Pakistans atomvåpenprogram stoppet USA all bistand til landet gjennom Glenn og Symington-endringen til bistandsloven i 1977.⁴⁹⁶ Ikkespredning var et av de viktigste temaene i Carter-administrasjonen.⁴⁹⁷ Pakistanske myndigheter viste også avstand til USA ved å protestere mot en amerikansk intervensjon i Iran i januar 1979. De forbeholdt seg retten til å ha et mindre profilert forhold til USA for ikke å provosere sin egen befolkning og den muslimske verden, på tross av den kommunistiske trusselen i Afghanistan.⁴⁹⁸ Det pakistanske samfunnet var preget av antiamerikanisme inspirert av situasjonen i Iran. Pakistan hadde ikke gjort noe for å begrense oppveksten av en antivestlig holdning som kom til uttrykk da en folkemasse satte fyr på den amerikanske ambassaden i Islamabad i november 1979.⁴⁹⁹ Zias forgjenger, Bhutto, ble henrettet etter Zias militærkupp, på tross av at Carter-administrasjonens ba om benådning.⁵⁰⁰ Zia trodde ikke på demokrati i Pakistan. I januar 1980 erklærte han at Pakistan ikke hadde råd til "the luxuries of holding elections and this and that and all those things." Landets analfabetisme på 75 % gjorde det feil å ha valg fordi folk måtte fortelles hva som var rett og galt. Samtidig sparket han oppover ved å hevde at USA støttet over 20 stater uten demokratisk regime.⁵⁰¹

USAs støtte til Pakistan ble hevdet flere ganger i 1979 da situasjonen i Afghanistan tilspisset seg og Sovjetunionen anklaget Pakistan for å støtte motstanden.⁵⁰² Etter invasjonen gikk forholdet fra å være avkjølt til å bli et av de nærmeste forholdene USA hadde på 80-tallet. Okkupasjonen av Afghanistan innebar et stort press mot Pakistans grenser og de fryktet med rette at Sovjetunionen ville utnytte separatistiske grupperinger i Pakistan for å skape

⁴⁹⁵ Hearings and Markup, 6. mars 1980, s. 15, Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 92

⁴⁹⁶ The Washington Post, 31.12.79

⁴⁹⁷ Grasselli, s. 48.

⁴⁹⁸ The Washington Post, 31.12.79

⁴⁹⁹ The Washington Post, 05.01.80

⁵⁰⁰ Hearings and Markup, 6. mars 1980, s. 14

⁵⁰¹ The Washington Post, 18.01.80

⁵⁰² Cordovez, s. 58

uro.⁵⁰³ Allerede tidlig var det fare for at de afghanske flyktningene ville fremprovosere lokal uro i de nordvestlige delene av Pakistan. De skulle etter hvert telle 3,2 millioner individer.⁵⁰⁴

Pakistan hadde flere bekymringer. De fryktet India og så for seg at de ville bli knust i en knipetangsmanøver mellom India og Sovjetunionen.⁵⁰⁵ India var den avgjort største fienden, også etter invasjonen i Afghanistan.⁵⁰⁶ Sikkerhetsavtalen med USA fra 1959 vakte uro fordi den dekket et angrep fra Sovjetunionen men ikke India. Den pakistanske hæren trengte oppgradering i forhold til India, som mottok hjelp fra Sovjetunionen. I tillegg hadde Pakistan en stor utenlandsgjeld og trengte hjelp til å nedbetale den. Det betydde også at de ikke hadde råd til å kjøpe moderne våpen, og særlig ikke fra USA.⁵⁰⁷ De hadde altså mange grunner til å ønske amerikansk hjelp som ikke nødvendigvis var relatert til Sovjetunionens okkupasjon av Afghanistan. Cooley går så langt som å hevde at Pakistan trengte en krig⁵⁰⁸

Den 31. desember 1979 erklærte USA sitt engasjement til Pakistans sikkerhet, som statuert av avtalen fra 1959.⁵⁰⁹ For å få hjelp måtte Pakistan enten stoppe atomvåpenprogrammet eller USA måtte endre bistandsloven igjen.⁵¹⁰ Carter fremkyndet likevel en lovlig våpenhandel for 150 millioner.⁵¹¹ USA ville også gi Pakistan 40 millioner dollar gjennom nødhjelpsprogrammet PL-480 og tilby dem kontantsalg på militært utstyr.⁵¹² Den 6. januar uttrykket Zia skepsis til den foreslåtte hjelpen på grunn av frykten for sovjetiske reaksjoner.⁵¹³ I midten av januar la USA frem en hjelpepakke på 400 millioner dollar, 200 millioner i økonomisk hjelp og resten våpensalgskreditt. Zia karakteriserte forslaget som ”peanuts”, en latterlig liten sum i forhold til risikoen han løp. I samme intervju presterte han å si at Pakistan kunne forsvare seg selv, at de ikke kunne forsvare seg selv, og en statlig ansatt sa at Pakistan ville gå til Sovjetunionen for å bli trygge hvis de måtte. Zia ba også om beskyttelse mot India.⁵¹⁴ Brzezinski mener at Zias “peanuts”-uttalelse uheldigvis fikk frem et inntrykk av at USA ikke var villig til å følge opp løftene sine.⁵¹⁵

⁵⁰³ Weinbaum, Marvin G., Pakistan and Afghanistan, The Strategic Relationship, Asian Survey, University of California Press, Vol. XXXI, No 6. June 1991, s. 496, 498, heretter Weinbaum

⁵⁰⁴ Weinbaum, s. 499

⁵⁰⁵ Weinbaum, s. 496

⁵⁰⁶ Soviet Intentions and Options in Southwest Asia, s. 5

⁵⁰⁷ The Washington Post, 06.01.80

⁵⁰⁸ Cooley, s. 54

⁵⁰⁹ The Washington Post, 31.12.79

⁵¹⁰ Brzezinski, s. 133

⁵¹¹ The Washington Post, 31.12.79

⁵¹² Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/01/03 (00751)

⁵¹³ The Washington Post, 06.01.80

⁵¹⁴ The Washington Post, 16.01.80, 19.01.80

⁵¹⁵ Brzezinski, s. 448

Da Zia ble konfrontert om at mer hjelp var avhengig av at Pakistan lot være å tilegne seg atomvåpen, svarte han at det ikke kom på tale. Han ba også om at en fast avtale måtte etableres slik at Pakistan ikke var avhengig av kongressen hvert år. I følge ham var den pakistanske grensen vid åpen for invasjon, det hastet altså.⁵¹⁶ Diskusjonen om Pakistans atomvåpenprogram i kongressen måtte legges død.⁵¹⁷ Carter ga ikke slipp på tanken om ikkespredning og gjorde det klart at USA ikke ønsket at Pakistan skulle lykkes i denne prosessen.⁵¹⁸ Pakistan falt inn under Carter-doktrinens beskyttelse og ville bli beskyttet av denne.⁵¹⁹ Det burde ha begrenset Pakistans behov for å tilegne seg atomvåpen. At Pakistan ikke la programmet vekke viser at de var mer opptatt av forsvaret mot India enn trusselen fra Sovjetunionen.

Administrasjonen erklærte at ikke var mulig å etablere en fast avtale eller beskyttelse mot India.⁵²⁰ Brzezinski og Christopher møtte Zia i Pakistan i februar.⁵²¹ De kom ikke særlig lengre i samtale om hjelp men USA antok at Pakistan følte seg komfortabel med forsikringene USA hadde gitt gjennom forsvarsavtalen fra 1959. Zia erklærte den 7. mars at Pakistan ikke ønsket hjelp i det hele tatt og USA besluttet at de ikke skulle presse dem til å ta imot hjelp.⁵²² Det viste seg senere at det var en misforståelse, fordi Zia hadde ment å forhandle. Avvisningen av forslaget kom på et tidspunkt da budsjettet var i ferd med å bli redusert, noe som resulterte i at de ikke fikk gjennomslag for støtten for 1980 og 1981.⁵²³

USA mente Pakistan burde være i stand til å forsvare seg mot overtredelser av den pakistanske grensen, de mente også at det var en symbolverdi i at USA viste at de fulgte med.⁵²⁴ Dette var bare tankespill. Pakistans utspill mot Afghanistan og Sovjetunionen var ikke konsekvente. I januar kritiserte for eksempel Zia afghanske overtredelser mot Pakistansk territorium og sa at de ville forsvare seg. To dager senere hevdet han at Pakistan var blind på sin vestlige grense og ikke hadde kontroll over områdene som afghanske styrker angrep.⁵²⁵ Pakistan mente de kunne forsvare seg, men etterretning viste at den pakistanske hæren fortsatt var rettet mot India.⁵²⁶ Dette bekreftes også i en rapport fra CIA: "there has been no

⁵¹⁶ The Washington Post, 18.01.80

⁵¹⁷ The Washington Post, 19.01.80

⁵¹⁸ Hearings and Markup, 6. mars, 1980, s. 14

⁵¹⁹ Hearings and Markup, 6. mars, 1980, s. 23

⁵²⁰ The Washington Post, 16.01.80, 19.01.80,

⁵²¹ Brzezinski, s. 448

⁵²² The Washington Post, 07.03.80

⁵²³ Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, 1980/03/00 (00894)

⁵²⁴ Hearings and Markup, 6. mars, 1980, s. 19

⁵²⁵ The Washington Post, 18.01.80

⁵²⁶ Hearings and Markup, 6. mars, 1980, s. 18

significant reinforcement of Pakistani armed forces near the Afghan border.”⁵²⁷ Rapporten hevdet at Islamabad så andre farer enn den åpenbare faren mot grensen, ettersom de fryktet at Sovjetunionen ville opprette kontakt med separatister.⁵²⁸ Pakistan ville ikke kunne forsvare seg selv mot en sovjetisk invasjon likevel, men militær hjelp ville bidra til å gjøre ”hot pursuits” mer kostbare for Afghanistan og Sovjetunionen.⁵²⁹

Kritiske stemmer i USA kommenterte at hvis Pakistan var så desperat som de selv ga uttrykk for burde de kanskje vært villig til å godta amerikanske krav.⁵³⁰ Kennan kommenterte at hvis USA ønsket en tilbaketrekning fra Afghanistan hadde de handlet helt feil overfor Pakistan.⁵³¹ Henry Gaffney i International Security Agency mente det ville bli økt friksjon på grensen mellom Pakistan og Afghanistan og at det var viktig å holde konfliktnivået nede.⁵³² I en CIA-rapport fra mars ble det konstatert at Sovjetunionen antageligvis ville dempe presset mot Pakistan hvis Islamabad holdt USA borte.⁵³³

Pakistan var USAs eneste alternativ for å få tilgang til motstanden. I følge Tarzi krevde Pakistan å kontrollere hjelpen.⁵³⁴ ISI, pakistansk etterretning, hadde som vi har sett etablert en viss kontroll over partiene i Peshawar og ble hoveddistributør av hjelp. Pakistan hadde klare mål bak distribusjonen. Vi vet at Pakistan fryktet at afghanske nasjonalister skulle få makten i Afghanistan fordi de senere kunne ta opp igjen tanken om et Stor-Afghanistan. Pakistan var også interessert i å holde motstanden splittet fordi mange væpnede afghanere brått kunne føre til at det pakistanske Pasjtunistan erklærte seg selvstendig.

Pakistan trengte et islamsk styre i Kabul tett knyttet til de pakistanske islamistene, slik Jameat-i-islami og Hezb-i-islami var.⁵³⁵ Derfor støttet de islamistene mest. Motstanden i Afghanistan var ikke effektiv, i følge Tarzi en konsekvens av at USA ikke hadde kontroll over hvordan hjelpen ble distribuert. Siden USA ønsket en effektiv lavintensitetskrig var Pakistans distribusjon akkurat det de ikke trengte.⁵³⁶ Grunnen til at det ble slik er at Brzezinski hadde kontroll. Han hadde ikke noe problem med Pakistans fortid. Han var svært innstilt på at USA trengte allianser i området, og var villig til å gi mange konsesjoner. Mens det var tydelig at

⁵²⁷ Soviet Intentions and Options in Southwest Asia, s. 5

⁵²⁸ Soviet Intentions and Options in Southwest Asia, s. 5

⁵²⁹ Hearings and Markup, 6. mars, 1980, s. 16

⁵³⁰ Hearings and Markup, 6. mars, 1980, s. 11

⁵³¹ Hearing before the committee on Foreign Relations, 27. februar 1980, s. 110

⁵³² Hearings and Markup, 6. mars, 1980, s. 17

⁵³³ Soviet Intentions and Options in Southwest Asia, s. 5

⁵³⁴ Tarzi

⁵³⁵ Weinbaum, s. 499

⁵³⁶ Tarzi

Pakistan spilte på frykten for ekspansjon for å få mest mulig ut av USA var Brzezinski naiv og fryktet at USA skulle svike Pakistan.

Resultatet var at Brzezinski gikk på akkord med alle Pakistans feil, noe som brøt diametralsk med Carters tidligere linje. Inntrykket vi får av at Carter avvek såpass fra sine tidligere standpunkt er delvis basert på at han sa fra seg kontrollen over Sørvest-Asia til Brzezinski, som på grunn av sin egen trusselvurdering og sitt avslappede forhold til alvorlige brudd på menneskerettigheter og militærregimer godtok Pakistans utnyttelse av situasjonen. Nå skal det sies at Pakistan ikke fikk så mye økonomisk støtte dette året, uten at det hadde noe å si på konflikten. Men et annet problem er at USA gjennom støtte til Pakistan forsterket Sovjetunionens følelse av å bli omringet, og at trusselen de mente eksisterte mot Pakistan faktisk var et resultat av USAs hjelp til motstanden. Igjen viser det at USA påvirket situasjonen i negativ retning. Brzezinski har i ettertid hyllet Pakistan for at de var tøffe som torde å stå opp mot Sovjetunionen.⁵³⁷ Han har rett i at Pakistan tok på seg mye ansvar for flyktingene, men han ignorerer at de hadde en svært negativ innflytelse på krigen. I tillegg var Pakistan beskyttet av Carter-doktrinen, dermed burde det ikke være en heltedåd å stå imot Sovjetunionen med en trussel om atomkrig.

Vi har sett at USA trengte nye allianser og gikk på akkord med Carters verdier for å tilnærme seg Pakistan. Pakistan hadde egne hensikter med å gjøre situasjonen mer kritisk enn det den var, men Brzezinski hadde ikke problemer med det fordi han for det første var redd for en sovjetisk ekspansjon, for det andre fordi han var naiv i forhold til Pakistans hensikter og for det tredje fordi han generelt sett ikke hadde et problem med militærregimer. Pakistan gjorde svært lite for å beskytte seg selv og var ikke villig til å gi opp noen av sine interesser for USA. De holdt motstanden splittet, noe som bidro til at motstanden ikke hadde noen slagkraft i Afghanistan.

Det var en trussel mot Pakistan, men verken de eller Iran virket bekymret trusselen. De var beskyttet av Carter-doktrinen, men det kan virke som om at de mente USA overdrev faren, kanskje med vitende og vilje for å tekkes regimene i Teheran og Islamabad. Jeg konstaterer at det var et behov for en allianse med Pakistan, fordi det er en av to mulige måter å forklare Carters godkjennelse av forholdet. Den andre måten er å konstatere at Carter skiftet moralsk ståsted etter invasjonen, noe jeg ikke har. Da vil jeg heller påstå at Carter, som vi har sett i andre sammenhenger også, ga opp idealismen på grunn av omstendighetene, og godtok

⁵³⁷ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

at realpolitikken måtte være gjeldende. I den sammenheng kan vi trekke inn Brzezinskis store innflytelse på Carter.

Oppsummering

Den afghanske motstanden fortsatte med større intensitet etter invasjonen men var preget av organisatoriske problemer og konflikter. Det var lite samarbeid, og fremgangen man hørte om utenfor Afghanistan var bare en midlertidig tolkning av et øyeblikks suksess. Motstanden hadde små muligheter til å påvirke den sovjetiske okkupasjonen og sto for svært få av de sovjetiske tapene. De fikk mer hjelp utenfra etter invasjonen, men de som trengte hjelp var utenfor rekkevidde av hjelpens distribusjonsområde. Hjelpen som ble distribuert gikk til de politiske motstandsgruppene i Peshawar som svært sjelden var i strid. De proklamerte seg selv som talsmenn for motstanden når de verken representerte den jevne afghaners politiske synspunkt eller etniske tilhørighet. De hadde også et etisk ståsted som ofte ikke korresponderte med USAs ståsted, og hadde planer om å etablere en stat på modell av Iran med tilhørende skepsis til USA. Motstanden var altså ikke en ideell samarbeidspartner for USA.

Etter invasjonen involverte USA seg enda mer med motstanden på grunn av trusselen mot Pakistan og Persiabukta. Motstanden måtte oppholde Sovjetunionen i Afghanistan. Hjelpen ble holdt hemmelig for å skjule den fra Moskva og den amerikanske befolkningen fordi Carter ikke ville forklare den nærmere. Han erklærte skadefro at motstanden kjempet godt og kom til å koste Sovjetunionen dyrt, mens etterretningen mente motstanden hadde få sjanser men kom til å kjempe til sin død i alle fall. Samtidig åpnet USA så vidt for forhandlinger fordi de mente de kunne presse Sovjetunionen ut av Afghanistan med hjelp til motstanden. Dette viser at administrasjonen misoppfattet grunnlaget for invasjonen i utgangspunktet.

Det er vanskelig å se om Carter hadde problemer med at USA kjempet en krig per stedfortreder mens han selv hyllet sin egen innsats for fred, for han skjulte det godt. Hans motiv for å hjelpe motstanden og kreve en tilbaketrekning var basert på at Afghanistan var blitt en del av den verdensomspennende amerikanske sikkerhetssfæren. Han var også til dels arrogant fordi han ikke syntes å forstå hvorfor Sovjetunionen skulle være bekymret for sin egen sikkerhet. Dette gjenspeiles i at samtlige amerikanske tiltak gjorde Sovjetunionen mer paranoid og fremprovoserte det USA prøvde å forhindre. Brzezinski kan se ut til å være drevet av en kynisk drivkraft, men han var genuint redd for sovjetiske ambisjoner og stolte

ikke på Moskva. Dermed var det ingen sjanse for at han skulle bekymre seg for sovjetiske sikkerhetsinteresser, og han handlet deretter.

USAs interesser i Persiabukta var en stor del av grunnlaget for å frykte en sovjetisk ekspansjon. Samtidig hadde ikke USA konvensjonell kapasitet til å forsvare verken Iran eller Persiabukta. Dermed annonserte Carter Carter-doktrinen i januar, men det gjensto fortsatt en del arbeid for at USA virkelig skulle kunne følge opp de løftene de ga gjennom den. I en periode måtte derfor USA true med atomvåpen hvis Sovjetunionen fortsatte å ekspandere. Kombinert med at både USA og Sovjetunionen hadde begynt å foreta endringer i grunnlaget for avskrekkingen var terskelen for en konflikt som involverte atomvåpen senket. I tillegg la Carter-doktrinen også opp til at et angrep fra Sovjetunionen ville bli besvart uansett, hvilket betydde en altomfattende konflikt mellom superstatene. Denne trusselen bidro til at USA måtte oppholde Sovjetunionen i Afghanistan.

USA posisjon i Sørvest-Asia var redusert, derfor henvendte USA seg til Pakistan som hadde behov for amerikansk støtte, men ikke nødvendigvis til det USA tenkte at støtten skulle gå til. Samtidig måtte Carter legge fra seg sine etiske prinsipper og godta at realpolitikken hadde tatt over, for Pakistan måtte inn i den amerikanske beskyttelsessfæren. Dette var også knyttet til at USA trengte Pakistan for å hjelpe den afghanske motstanden, og som en konsekvens av at de ikke hadde noen alternativ overlot de distribusjonsoppgaven til ISI som hadde sine egne mål med hjelpen. Det viste seg at hjelpen USA kunne gi til Pakistan ikke ville beskytte mot en sovjetisk invasjon uansett, og at støtten USA ga til motstanden via Pakistan økte spenningen mellom Pakistan og Afghanistan. Dermed ser det ut til at USA skapte spenning som de samtidig forsøkte å beskytte Pakistan mot.

Et samlet inntrykk av kapitlet er at USA var presset på grunn av manglende militær tilstedeværelse i området og måtte unngå at Sovjetunionen kom seg videre fra Afghanistan. De ble presset til å inngå et kompromiss med Pakistan som aldri hadde blitt gjort hvis ikke situasjonen var kritisk. Dette førte igjen til at hjelpen til motstanden ikke alltid kom frem dit den skulle og dermed ikke fungerte slik USA ønsket at den skulle fungere. Grunnlaget for USAs oppfattelse av en trussel var basert på feilaktige tolkninger av sovjetiske intensjoner, og førte til at Carter måtte bryte med alle sine tidligere prinsipper. I tillegg tolket USA situasjonen så feil at de ikke så at tiltakene var antagonistiske og forhindret den løsningen de visstnok søkte.

Oppsummering og konklusjon

Målet med oppgaven var å finne bakgrunnen for USAs politikk overfor Afghanistan i 1979 og 1980, og hva som var grunnlaget for USAs hjelp til motstanden. Dette grunnlaget skulle også studeres i forhold til Carter, Brzezinski og Vance sitt ideologiske ståsted for å se hvordan de påvirket hverandre og politikken, og hvilken plass ideologien fikk i vurderingen av motstandens behov for hjelp. Til slutt var det et mål å finne ut hvordan situasjonen i Afghanistan, særlig i 1980, påvirket Carter til å forandre hans måte å forholde seg til verden. Jeg skal i denne avslutningen gå gjennom hvert enkelt punkt i problemstillingen og redegjøre for dem, samt trekke linjene fra mine konklusjoner litt lengre for å si noe mer generelt om perioden og om hvordan dette temaet er viktig for forståelsen av politiske og ideologiske bevegrunner.

Sikkerhetspolitikk som grunnleggende bevegrunn

Bakgrunnen for amerikansk politikk overfor Afghanistan fra 1979 til 1980 var forbundet med sikkerhetspolitiske behov. Politikken var velbegrunnet, og ikke opportunistisk. Når jeg hevder at politikken var velbegrunnet refererer jeg til at aktørene, som hovedsakelig var Carter og Brzezinski, selv mente at de hadde god grunn til å handle slik de gjorde, med enkelte unntak. Det vil igjen si at politikken ikke var tilfeldig eller ondsinnet eller blåøyd. Velbegrunnet i denne sammenhengen betyr ikke nødvendigvis at det som ble gjort var riktig, men at de som gjorde det mente de gjorde det riktige. Jeg kommer tilbake til hva dette innebærer. Selv om jeg knytter bakgrunnen for politikken til sikkerhetspolitikk, innebærer det faktum at jeg fokuserer på aktørene at det egentlig er ideologi som ligger bak. Grunnlaget for det er at sikkerhetspolitikk ikke kan eksistere uavhengig av ideologi, og som vi har sett her er individuell ideologi helt klart en drivkraft.

1979 var året som markerte Afghanistans inntreden i amerikansk politisk bevissthet. Grunnen til det er at Afghanistan frem til da hadde utgjort en mer eller mindre stabil buffer mot sovjetisk innflytelse i et område som var svært viktig for amerikansk sikkerhet, Sørvest-Asia. Forholdet til Sovjetunionen var fortsatt preget av forhandlinger og avspenning i begynnelsen av 1979, men det var flere tegn på at forholdet var i ferd med å syres. Særlig Brzezinski var skeptisk til Sovjetunionens tendens til å utnytte uro i den tredje verden til sin egen fordel, og mente det var et klart tegn på at Sovjetunionen var på offensiven. I følge ham

lot de seg drive på den ene siden av troen på at de hadde historien på sin side, på den andre siden av at USA lot dem gå frem uten å trekke grenser. Det var det han ville gjøre noe med.

I tillegg hadde det blitt klart at Sørvest-Asia var ustabilt, men at USA ikke hadde styrke nok til å forsvare det. Dermed hadde Brzezinski startet en prosess for å forandre på det, men den gikk tregt siden det ikke var noen åpenbar trussel å forholde seg til. Dette forandret seg i januar 1979 da Iran kollapset. I tillegg hadde Sovjetunionen etter hvert begynt å involvere seg litt vel mye i Afghanistan, noe Brzezinski så som et tegn på at de nå fulgte den historiske ambisjonen om en varmtvannshavn langs bredden til Indiahavet. Resten av administrasjonen var ikke innstilt på å godta Brzezinskis antagelser fordi han var for radikal og fordi de fortsatt var involvert i den viktige prosessen mot SALT II.

Det oppsto en motstandsbevegelse mot kommunistregimet i Afghanistan som viste at de hadde tenner, og Brzezinski så sitt snitt til å utnytte dette. Han presset gjennom et vedtak om å hjelpe motstanden våren 1979. Tatt i betraktning at han fryktet en unngåelig invasjon av Afghanistan var hjelpen for ham bare en måte å styrke motstanden på. Det går an å spekulere i om han var så kynisk at han hjalp motstanden for å avlede Sovjetunionen fra å gå inn i Iran, noe Brzezinski fryktet, eller at han planla å trekke Sovjetunionen inn i Afghanistan for å gi dem et helt eget Vietnam. Jeg konstaterer at det blir for spekulativt, selv om Brzezinski ser ut til å hevde at det var en grunn. Det blir særlig underlig fordi Brzezinskis største frykt var en ekspansjon mot Pakistan, og da ville det være risikofylt å trekke Sovjetunionen nærmere Indiahavet.

Hjelpen ble ikke-militær og begrenset, og jeg tror det er fordi det var motstand i administrasjonen mot en slik hjelpeoperasjon. Både fordi det var et synspunkt som hadde kommet frem før, og fordi mer uro i Afghanistan kunne føre til at forholdet mellom superstatene brøt sammen. Det kan være at Brzezinski ba om militær hjelp men ikke fikk det, det er jeg usikker på. Men jeg er sikker på at han så at det var sikkerhetspolitisk nytte i å hjelpe motstanden på grunn av den forestående invasjonen. Siden dette var vanskelig å fordøye for resten av administrasjonen tror jeg at Brzezinski var den eneste som hadde et motiv med å hjelpe, mens Vance antageligvis var skeptisk og Carter syntes det var greit, så lenge hjelpen var harmløs og ikke hadde noen avgjørende effekt på situasjonen i Afghanistan eller forholdet mellom superstatene. For øvrig beskyldte Moskva USA for å hjelpe allerede.

Dermed ble det sendt av gårde hjelp på sommeren, mens Brzezinski aktivt forsøkte å få oppmerksomhet rundt sovjetunionens innblanding i Afghanistan. Etterretningen i USA var ikke på linje med Brzezinski, og selv om de så at det var urolig i Afghanistan mente de det var liten sjanse for en invasjon på grunn av kostnadene for Sovjetunionen. Det kan for øvrig

kommenteres at Brzezinski mente Sovjetunionen ville invadere når Moskva hadde bestemt seg for ikke å gjøre det.

Brzezinski var altså drivkraften bak USAs politikk overfor Afghanistan i 1979 fordi han fryktet en invasjon og ekspansjon mot Pakistan og til dels Midtøsten. Carter på sin side hadde ingen klare motiv, men kan ha gått med på hjelpen fordi den var harmløs. Dette viser at Carter og Brzezinski hadde hver sin agenda. Vance på sin side skulle antageligvis ønske at hjelpen aldri hadde forekommet. Hjelpen som ble gitt var harmløs, men den var en hjelpende hånd. Det er et poeng å kommentere at fordi Brzezinski var så sikker på en invasjon tenkte han ikke over at amerikansk hjelp var en av de tingene som kunne fremprovosert nettopp en invasjon. Han var altså i ferd med å danne en selvoppfyllende profeti. Jeg sier ikke dermed at jeg mener hjelpen i 1979 var en grunn til invasjonen. På en måte hadde nemlig Brzezinski rett. Sovjetunionen hadde overdrevet ekstern innblanding fordi de måtte forklare at regimet i Kabul var i ferd med å kollapse. Men sannheten var at regimet selv var ansvarlig for at det var uro, og det var derfor Sovjetunionen gikk inn i desember.

Forholdet til Afghanistan var fortsatt basert på sikkerhetspolitikk i 1980, men nå var Carter med. Vance var fortsatt ikke helt på linje med de to andre, men reagerte også sterkt. En grunn til det var at klimaet i administrasjonen var trykkende, og at det ikke lenger var rom for idealister som snakket om samarbeid og forståelse. Dermed var Vance med, men endte til slutt opp med å gå av før tiden som en symbolsk markering av at administrasjonen hadde gått inn på et spor som han ikke passet i.

Nå var Sovjetunionen i Afghanistan og farlig nær amerikanske interesseområder. Men USA hadde fortsatt ikke klart å etablere den styrken de ønsket i Sørvest-Asia, selv om den nå gikk fremover med et byks, og følte seg truet. Dermed ble det viktig for Carter og Brzezinski å oppholde Sovjetunionen i Afghanistan slik at USA kunne bygge seg opp å sørge for et skikkelig vern av området. Ganske raskt etablerte Carter likevel en doktrine som advarte Sovjetunionen om en omfattende konflikt og eventuelt atomkrig hvis de forsøkte å ekspandere. Ettersom USA ikke hadde konvensjonelle styrker i området betydde det for det første at det var fare for atomkrig, og at lokale konflikter i området i tråd med Brzezinskis ønsker ikke lenger sett ble på som enkeltstående, men som en del av en bred bevegelse som ville bli besvart med en tilsvarende bred respons. Men dette betydde også at terskelen for konflikt med Sovjetunionen ble senket, og at konsekvensene ble desto mer alvorlige. Særlig når det kom fram at både Sovjetunionen og USA hadde begynt å forandre atomstrategien sin til å innebære en forlenget atomkrig. Det betyr at det eksisterte betydelig usikkerhet, slik Brzezinski viste, vedrørende USAs vilje og mulighet til å bruke atomvåpen.

Det var også viktig for USA å markere en linje som sa hit men ikke lengre, og konsekvensen av at Sovjetunionen klarte å roe ned situasjonen i Afghanistan var også betydelige. For det første ville det vise at en slik taktikk fungerte, og for det andre ville Sovjetunionen kunne ekspandere enda litt til om noen år. Dette var noe særlig Carter reagerte på. Dermed ble det viktig å gi våpen til afghanerne for å holde situasjonen ustabil samtidig som USA forsøkte å etablere en forhandlingslinje. Gjennom forhandling på den ene siden og press på den andre prøvde USA å presse Sovjetunionen ut av Afghanistan. Fordi USA behøvde en forsyningskanal til motstanden etablerte Brzezinski et forhold til Pakistan på tross av Pakistans negative historie, og overlot all distribusjon til dem fordi de ba om det, med de negative konsekvensene det fikk..

Etter hvert ble det klart at USA var i ferd med å etablere en virkelig styrkeposisjon i Sørvest-Asia, og at Sovjetunionen ikke hadde planer om å ekspandere. Likevel ble hjelpen til motstanden opprettholdt. Grunnen til det er først at Brzezinski var notorisk skeptisk til sovjetiske ambisjoner og ikke hadde tillit til etterretningens analyser, dermed var han fortsatt innstilt på at Sovjetunionen hadde planer og måtte bremses. Den andre grunnen er at Carter hadde bestemt seg for at selv om USA nå kunne forsvare Sørvest-Asia med fornuftig makt hadde Sovjetunionen ikke noe å gjøre i Afghanistan, og dermed holdt han trykket opp ved å fortsatt kreve en tilbaketrekning. Dette kan fort forveksles med kynisme, og at USA ville opprettholde konflikten bare for å tyne Sovjetunionen, men jeg legger igjen vekt på at både Carter og Brzezinski begge var overbevist om at dette var det riktige å gjøre.

Aktørenes påvirkning på hverandre og politikken

Carter sto på toppen med en sterk vilje om å utføre sin egen utenrikspolitikk, som var svært idealistisk i utgangspunktet. Han valgte en sterk utenriksminister som skulle holde ham igjen hvis han ble for radikal, og en sterk sikkerhetsrådgiver som kunne gi ham den utenrikspolitiske styrken han trengte. I 1979 var Carter fortsatt idealistisk og opprettholdt dialogen med Moskva. Det var tegn på at han hadde motbør i befolkningen og i politikken fordi flere og flere så på USA som svakt og ettergivende. Brzezinski var på akkord med dette synspunktet, noe Carter faktisk refset ham for, hvilket tydet på at Carter fortsatt i stor grad sto på egne ben. Vance hadde fortsatt en behagelig plass fordi han fulgte strømmen etter Carter som korresponderte med hans egne synspunkt. I forhold til Afghanistan var Brzezinski så pass selvstendig at Carter og Vance har hatt begrenset effekt, men det er kanskje de som hindret

hjelpen i å bli militær. Bortsett fra det er det eneste viktige at Brzezinski var så sterk at han klarte å få gjennom et tiltak på egenhånd som tydeligvis bare han så den fulle grunnen til.

I 1980 var det en radikal forandring i aktørenes påvirkning av hverandre. Det viktigste er at Vance, som var idealist og som hadde støttet etterretningens vurdering av faren for invasjon i Sovjetunionen, mistet veldig mye innflytelse. Det var ikke så mye et resultat av at han fikk kritikk, men av at realpolitikkerne fikk mye mer makt fordi deres syn på Sovjetunionen viste seg å være det rette. Dermed ble Vance kvalt under den store vekten, og fremfor å bryte helt fullstendig med administrasjonen gikk han med på realistenes linje og reagerte faktisk svært sterkt på invasjonen. Men han ga til slutt opp i april da det viste seg at overmakten ble for stor. Brzezinskis plass i administrasjonen ble mye sterkere, og han kom helt i fronten som et utfører av utenrikspolitikk. Han fikk også hele ansvaret for Sørvest-Asia. Innflytelsen han hadde på Carter var ikke så mye ideologisk som en felles oppfattelse av at Sovjetunionen var en trussel. Carter sto fortsatt på egne ben, men det begge hadde til felle var at de antok at den sovjetiske faren var svært omfattende.

Ideologi som drivkraft

Jeg konstaterer at Brzezinski var drevet av sterke ideologiske grunner i 1979. Hans ideologiske utgangspunkt var opprettholdelsen av den vestlige verden mot kaosstaten Sovjetunionen, og Sørvest-Asia var i sentrum av denne ideologien fordi dette området var avgjørende for Vestens overlevelse som sådan. Dette kombinerte Brzezinski med at Sovjetunionen var ute etter ikke å erobre verden men å skape kaos, blant annet ved å kontrollere tilgangen på olje. Han hadde også tro på at Sovjetunionen ble drevet av dype ideologiske drivkrefter, blant annet en historisk drivkraft som presset Sovjetunionen mot Indiahavet, en ambisjon som gikk i arv fra det tsariske Russland. Han var også glad i å sammenligne Sovjetunionens bevegelser med andre historiske paralleller. Dermed hadde han bestemt at Sovjetunionen ville handle før de visste det selv, og fikk bekreftelse av teorien sin ved at Sovjetunionen faktisk invaderte. Carter og Vance var som vi har sett i 1979 på samme linje som de hadde vært tidligere, fokusert på dialog og ikke beredt på å godta Brzezinskis ide om en bred sovjetisk offensiv. Dermed hadde de liten ideologisk innvirkning på politikken overfor Afghanistan.

I 1980 fikk Brzezinski bekreftet sin teori, hvilket betyr at den sto enda sterkere enn før. For ham fikk dette en helt avgjørende effekt på hvordan han vurderte den sovjetiske trusselen resten av året. Carter på sin side kom mye mer på banen dette året. Som vi skal se litt senere

forandret Carter delvis på sitt ideologiske ståsted dette året, og dette fikk meget stor innvirkning på hvordan han forholdt seg til Afghanistan. Vance fulgte ikke etter Carter på dette tidspunktet og sto plutselig for seg selv. Selv om han så en trussel i Afghanistan var han fortsatt moderat, men hadde i alle tilfelle ingen påvirkningskraft. Han deltok aktivt i begynnelsen, men tiltakene som kom frem da hadde kommet frem uansett fordi Carter sto for dem. Og i forhold til Afghanistan kjørte Brzezinski sitt eget løp med støtte fra Carter. Igjen kan jeg forstå hvorfor Vance gikk av, selv om han gikk av på grunn av Iran og ikke Afghanistan.

Carters nye kurs i 1980

1980 markerte for Carter en helt ny retning som i ettertid ser ut som et avvik eller en omvei av et slag. Carter ble dypt frustrert over invasjonen i Afghanistan, og fra å være en idealist gikk han over til en svært aggressiv og konfronterende politikk. Det kan se ut som om han oppdaget at etikk, moral og dialog ikke kunne vinne den kalde krigen slik han hadde trodd. Bruddet med Carters tidligere linje markeres av flere politiske beslutninger som ikke korresponderer med det bilde vi har av Carter verken før eller etter 1980. Et av de klareste symbolene på dette er USAs etablering av en relasjon til Pakistan som i seg selv markerte et brudd med svært mange av de prinsippene Carter hadde stått for. Så dramatisk er det at dette i seg selv er et tegn på at Carter hadde et behov for å få kontakt med Pakistan, koste hva det koste ville. Han måtte bryte med prinsippene sine, og fremgangen i de fleste hjertesakene hans ble reversert. Energipolitikk, SALT II, ikke-spredning, menneskerettigheter, dialog, fredsarbeid: alt ble erstattet med sin motsetning.

Jeg tror også at Carter var påvirket av at det var valgkamp. Gjennom Carters offentlige uttalelser kommer det fram synspunkter som er vanskelig å forstå når man vet hva som skjedde bak kulissene i USA. For eksempel opprettholdt han den retoriske trusselen om sovjetisk ekspansjon når det var tydelig at den ikke lenger var aktuell. Han snakket om den afghanske motstanden i pene ordelag og løy om at han støttet dem, delvis fordi han fryktet ubehagelige spørsmål om hva USA hadde med Afghanistan å gjøre. Han snakket også om hvilken fredens mann han var og hvor lite konflikt han hadde bidratt til når han nettopp fyrte under en konflikt. Til og med i selvbiografien sin erklærte han at motstanden ville koste Sovjetunionen dyrt, når afghanere døde i tusenvis for hver russer som døde resten av krigen.

Det som sitter igjen som en skremmende tanke er at Carter trodde på det han sa, og at han ikke klarte å se sin egen tilknytning til konflikten i Pakistan eller konsekvensene av en

slik. Det er derfor jeg har lagt vekk hele den tanken fordi den nesten er litt for vanskelig å tro. Dermed blir det lettere å forstå at Carter var i en slags knipe der han handlet etter behov, for eksempel et strategisk behov i Pakistan og en valgpolitisk behov i USA. Det er vanlig å hevde at Carter ble et offer for omstendighetene, altså gjennom bortfall av de andre idealistene i administrasjonen og Brzezinskis økende innflytelse. Dette er bare til en viss grad sant. Vances bortfall var et resultat av at han i utgangspunktet ikke var tiltenkt en så viktig rolle som for eksempel Brzezinskis, og når Vance og Carter ikke lenger var enige hadde ikke Vance noen viktig rolle lenger. Brzezinski fikk stor innflytelse på Carter, men mer, som vi skal se, som et resultat av at Carter ga Brzezinski myndighet over deler av politikken, som for eksempel etableringen av et forhold til Pakistan. Jeg mener at Carter sto veldig godt på egenhånd i 1980, og var ikke et offer for kyniske krefter i administrasjonen.

Misforståelse som opphav til konflikt

Det er viktig aspekt med USAs politikk overfor Afghanistan som henger sammen med Carter og Brzezinski sitt ideologiske ståsted i 1980. Det er tanken om at både Brzezinski og Carter var så overbevist om at deres egne antagelser om Sovjetunionen var så riktige at alle andre indisier ble lagt vekk, noe som igjen ledet til økt spenning og økt konflikt. Carter forandret sin oppfatning av Sovjetunionens rolle i verden fra 1979 til 1980. Han hadde ikke vært på linje med Brzezinski tidligere, men han ble nå innstilt på at Sovjetunionen representerte en trussel mot hele verden, og at hele verden var en del av USAs ansvar. Carter godtok ikke argumenter om at amerikanske handlinger påvirket Sovjetunionen negativt eller at Sovjetunionen hadde rett til sikkerhet på grensen sin. Alle tegn på at Sovjetunionen hadde handlet for å sikre grensen mot omfattende kaos ble ignorert og avfeid. Sovjetunionens handlinger var ikke legitime men et angrep på maktbalansen.

Carter opptrådte gjennom sin politikk overfor Afghanistan som om Afghanistan var en del av USAs interesseområde, og overlot ansvaret for Sørvest-Asia til Brzezinski. Troen på at USA hadde en plikt til å presse Sovjetunionen ut av Afghanistan, at Sovjetunionen ikke hadde invadert på grunn av sikkerhetsinteresser og Brzezinskis lemfeldige omgang med Pakistan ledet til at Carter førte en politikk overfor Afghanistan som brøt med det inntrykket man hadde av ham fra før av. Hvis vil kan vi begynne å operere med psyko-politiske begrep og antyde at Carter og Brzezinski var utenrikspolitiske sosiopater, altså at de ikke var i stand til å sette seg inn i Sovjetunionens situasjon. Denne arrogansen kan relateres til at USA konsekvent konkluderte med at de hadde større interesser i for eksempel Midtøsten enn det

Sovjetunionen hadde, og USAs operasjon i Afghanistan ble en markering av dette. Resultatet var at Carter brøt med alle prinsippene sine over Pakistan, opprettholdt en blodig konflikt og så ut til å forhindre konstruktive forhandlinger over Afghanistan.

Problemet med Carter og Brzezinskis politikk var at den ble ført på grunnlag av misoppfatninger. Brzezinski ville ha et tett forhold til Pakistan og mente USA ikke måtte skyve dem fra seg, samtidig som det var tydelig at Pakistan prøvde å utnytte den truende situasjonen. Brzezinski krevde ingenting, hvorpå USA måtte godta atomvåpenprogram, brudd på menneskerettigheter og lemfeldig distribusjon av hjelp til motstanden. Jeg mener at dette viser at Brzezinski ignorerte helt fundamental kunnskap om området, og at han hadde et ukritisk syn på hvordan USA burde etablere seg i området igjen. USA hadde all den informasjonen som var nødvendig for å unngå feiltak, og jeg tror Brzezinski med fordel kunne ha krevd mer av Pakistan og fått mer ut av hjelpen til motstanden. Grunnlaget for å godta Pakistans store feil var ikke Brzezinskis likegyldighet eller kyniske synspunkt, men hans oppfatning av krise og hans tillit til at Pakistan handlet i forhold til amerikanske interesser, slik han hadde vært villig til å godta andre militærregimers feil tidligere. Han var rett og slett naiv i forhold til Pakistans egentlige hensikter.

USAs etablering av et omfattende samarbeid med motstanden bidro, på tross av at motstanden manglet slagkraft, til å gjøre Sovjetunionen enda mer fastlåst i Afghanistan. Carter bidro dermed til at den sikkerhetsinteressen han mente Moskva ikke hadde rett på ble enda viktigere enn den hadde vært. Dette gjelder også USAs etablering av Carter-doktrinen, som uten tvil gjorde Sovjetunionen desto mer paranoid, og om de ikke hadde hatt noen grunn til å invadere Afghanistan i 1979, så hadde de helt klart gode grunner til å holde Afghanistan i 1980. USA støttet motstanden via Pakistan, men hjelpen kom ikke frem der den skulle, og fikk mindre effekt enn den skulle ha hatt. Dette var hjelp til en motstand som fra før av var sjanseløs, særlig etter at den sovjetiske hæren ble involvert. Motstanden kunne bite fra seg, men den kunne ikke forandre på status quo. Carter innbilte seg også at motstanden kunne delta i fornuftige forhandlinger, men viste igjen at de ignorerte Moskvas bekymring for hva som kom til å skje med Afghanistan hvis Sovjetunionen trakk seg ut.

USA ga våpen til en gruppe som ikke hadde mulighet verken til å vinne eller overleve, men som likevel hadde rett til å kjempe en håpløs krig mot Sovjetunionen med amerikansk hjelp. Tilnærmet alle rapporter fra Afghanistan vitnet om at konflikten gikk mer ut over afghanerne enn russerne, noe flommen av flyktninger til Pakistan tydet på. Sovjetunionen så ut til å forskanse seg enda mer. Selv om USA hadde en strategisk målsetning brukte de fortsatt afghanerne delvis for å slippe å bruke sine egne soldater mot Sovjetunionen. Det er

vanlig å mene at Brzezinski var en såkalt "bleeder" som bare var innstilt på å skade Sovjetunionen i Afghanistan, og han hadde nok slike trekk også. Men han trodde på sovjetisk ekspansjon, og han tvilte på USAs styrke i området og avskrekkingen, noe som ga ham en god grunn til å støtte motstanden.

Jeg konstaterer at Carters manglende evne til å sette seg inn i og forsøke å forstå Moskvas tankesett, kombinert med Brzezinskis lite gjennomtenkte og ukritiske etablering av en ny amerikansk posisjon i Sørvest-Asia, bidro til at Carters politikk i 1980 brøt kraftig med de idealene Carter hadde tatt med seg inn i administrasjonen. På grunn av at Carter og Brzezinski ignorerte kunnskap om Sovjetunionen, Pakistan og Afghanistan trodde de at de gjorde det som var nødvendig og riktig, men markerte massiv uforstand som forverret konflikten. Det er interessant at hvis vi ser på USAs handlinger i isolasjon, så gjorde USA alt rett for å skape en kynisk konflikt som USA kunne tjene på. Problemet er at USA ikke var så kyniske, men at det fikk den konsekvensen likevel.

Vance og hans likesinnede hadde kunnskap som kunne ha vært brukt i 1980 for å unngå den negative alliansen med Pakistan og de påfølgende konsekvensene for motstanden. De så ikke på invasjonen som så alvorlig som det nasjonale sikkerhetsrådet. Siden Vance var innstilt på å forstå Sovjetunionens motiver kunne han også ha øvd mer innflytelse på Carters beslutning om å hjelpe motstanden når det ikke var et amerikansk interesseområde. Jeg mener at problemet med å forstå, en egenskap som ble sett ned på av Brzezinski, på den amerikanske siden bidro til den økende konflikten mellom superstatene, og til forvirringen rundt situasjonen i Afghanistan. Mangelen på forståelse eller empati gjorde at Carter og Brzezinski ikke så at deres egne handlinger var antagonistiske, og de tolket dermed Sovjetunionens handlinger som provoserende når USA selv delvis var delaktig i å fremprovosere dem.

Konsekvensene av denne analysen av USAs politikk overfor Afghanistan er at Carter og Brzezinski så ut til å tenke at deres handlinger ble foretatt i et vakuum, slik at de ikke hadde noen effekt på andre. Det er også en oppfatning av at USA selvsagt hadde mest flest sikkerhetshensyn i verden, og dette gjenspeiler hvor skjevt makten var fordelt under den kalde krigen. For det ingen tvil om at USA var mektigst, likevel ser det ut til at de hadde store problemer med å virkelig innrømme dette for seg selv. På et tidspunkt kan det se ut som om avspenningen bare var et forsøk på å late som om Sovjetunionen var like sterke. Likevel tror jeg at Vance og idealistene ikke trodde Sovjetunionen var like sterke, men at de trodde at Sovjetunionen som stormakt også hadde en viss rett på respekt. Kanskje tok de feil, og kanskje hadde den kalde krigen fortsatt vart hvis de hadde fått styre. Jeg velger likevel å mene at USA på grunn av manglende respekt bidro til konflikter og deretter måtte reagere på dem.

Epilog

Konflikten i Afghanistan sluttet ikke med at Carter gikk av som president. Den tok seg faktisk opp. Reagan tok over det programmet som Carter hadde startet, og lobbyister i USA jobbet svært aktivt for å øke hjelpen etter dette. Det er for eksempel talende for USAs motiv bak hjelpen at det først i 1985 ble erklært at USA måtte gi så mye hjelp at motstanden kunne vinne over okkupantene. Sovjetunionen økte ikke antallet tropper i landet annet enn med noen tusen, og konflikten bølget frem og tilbake slik den hadde gjort hele tiden. Det var forhandlinger hele veien, mer eller mindre vellykkede, men da Gorbatsjov fikk makten i 1985 ble det klart at noe var i ferd med å skje. Sovjetunionen forberedte seg svært sakte men sikkert på å trekke seg tilbake. Det var mange årsaker til dette, men kostnadene av krigen i Afghanistan var bare en liten del av det store bildet.

Den 15. februar 1989 var tilbaketrekningen over. Konsekvensene av krigen er ubehagelige tall. Fra saur-revolusjonen til tilbaketrekningen døde kanskje så mange som 1,3 millioner afghanere, og ca. 13.500 russere. I 1988 var det 5,5 millioner afghanske flyktninger utenfor Afghanistan, og ca. to millioner interne flyktninger.⁵³⁸ Den samlede summen som USA og andre hadde brukt på motstanden var ca. tre milliarder dollar i 1992.⁵³⁹ Brzezinski konstaterte i ettertid at det ville vært en tragedie om Sovjetunionen hadde fått overkjøre Afghanistan.⁵⁴⁰ Tapstallene i seg selv vitner om hva som var en tragedie. Og USA var ikke fri for ansvar.

Da alle hadde trodd at regimet som Sovjetunionen hadde holdt kunstig oppe, skulle kollapse under vekten av den massive motstanden, overlevde det. Ikke bare i en kort stund, men i flere år, helt frem til 1992. Motstanden som USA hadde støttet og hyllet som frihetskjemper i ti år rev Afghanistan i stykker og gikk løs på hverandre av mangel på noe annet å kjempe mot. Så kaotisk var det at det var tendenser til lettelse i Afghanistan da Taliban krøp inn på scenen i 1994 og gjenopprettet lov og orden, på godt og vondt. Pakistan sto bak islamistene under okkupasjonen av Afghanistan og sto også bak Taliban da de dukket opp, bare for å kunne ha innflytelse over nabolandet sitt.

Det skulle også vise seg at soldatene fra krigen i Afghanistan brukte det de hadde lært, og ble reisende i krig. De dro fra konflikt til konflikt og ble etter hvert et frustrasjonsmoment for USA, som begynte å se at islamske ekstremister ikke bare fantes i Iran eller dypt involvert i en konflikt i Afghanistan. Jeg trekker inn et notat som Brzezinski sendte til Carter i februar

⁵³⁸ Bradsher 99, s. 178-179, 251

⁵³⁹ Bradsher 99, s. 216

⁵⁴⁰ Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97)

1979, antageligvis som en respons på hendelsene i Iran. Han skrev at: "Islamic revivalist movements are not sweeping the Middle East and are not likely to be the wave of the future."⁵⁴¹ Likevel tok det under et år før USA var involvert med nettopp denne typen islamister i Afghanistan.

Brzezinski var ikke blind for at det innebar en fare: "the resurgence of fundamentalist Islam throughout the region, culminating in the fall of the Shah and the convulsions of Khomeini's Iran, created a continuing danger to our interests in a region on which the well-being of the West as a whole very much depends."⁵⁴² Da er det ironisk at USA, etter å ha blitt utsatt for et vanvittig terrorangrep den 11. september 2001, gikk til angrep på Afghanistan og plutselig sto overfor noen av sine tidligere allierte, frihetskjemperne. Det er under to år siden at USA aktivt forsøkte å ta livet av Hekmatyar, en av mennene som Pakistan støttet mest under den sovjetiske okkupasjonen. Og vi vet hvem som ga mest hjelp til Pakistan for videre distribusjon.

USAs politikk er fortsatt preget av de samme tendensene som preget USA under Carter. Utenrikspolitikken er fortsatt ikke alltid like gjennomtenkt, og er ikke blitt mer ansvarlig i løpet av årene. Carter på sin side er ute av politikken, og ofrer store deler av livet sitt på fredsarbeid flere steder i verden. Jeg lurer på hva han tenkte når han så at konflikten i Afghanistan varte og rakk, at den bare ble verre og at resultatet til slutt var en brutal borgerkrig. Tenkte han at han hadde vært med på å bidra til dette? Eller tenkte han som han antydte i 1980, at Sovjetunionen kunne takke seg selv? Da måtte vel afghanerne bare takke seg selv også, siden de presterte å fortsette krigen etter at okkupasjonen var ferdig. Eller er det mer komplisert enn som så?

Etter mange år endte likevel historien lykkelig, i alle fall noen lunde. Afghanistan er så smått på vei mot en demokratisering, med god hjelp fra USA og Europa. Det er langt å gå og mye å bygge opp, men det er håp om at afghanerne, som egentlig har vært mest interessert i å være for seg selv gjennom historien, skal kunne leve i fred i fremtiden. For amerikansk utenrikspolitikk sin del, og for USAs forståelse av seg selv i verden, er det også en lang vei å gå. Med makt kommer ansvar, og USA er av de mektigste, slik de har vært siden andre verdenskrig. De føler seg fortsatt under angrep, denne gangen fra en ukonvensjonell fiende, men kanskje er det igjen tid for at USA utforsker muligheten for at nøkkelen ligger i de lokale konfliktene. Da blir det nødvendig med en god del forståelse.

⁵⁴¹ Brzezinski, Zbigniew, s. 564

⁵⁴² Brzezinski, Zbigniew, s. 533

Kilde- og Litteraturliste

Primærkilder:

Selvbiografier:

Brzezinski, Zbigniew – *Power and Principle, Memoirs of the National Security Adviser 1977-1981*, Farrar, Straus, Giroux, New York, 1983

Carter, Jimmy – *Keeping Faith: Memoirs of a President*, Collins, St. James Place, London, 1982

Vance, Cyrus – *Hard Choices: Critical Years in America's Foreign Policy*, Simon and Schuster, New York, 1983

Dokumentsamlinger:

Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973-1990, The National Security Archive, Chadwyck-Healey, Inc. Alexandria, Va. 1990

Microficher fra CIS, Kongressens arkiv, funnet ved Library of Congress, Washington DC.:
CIS no. 80-S201-30: Hearings before the Committee on Armed Services, United States Senate, 96th congress, second session on S. 2294, Part 5, Research and Development, testimony no. 7, 26. mars, 1980

CIS no. 80-S381-39: Hearing before the committee on Foreign Relations, United States Senate, testimony no. 5, 27. februar 1980

Referat fra konferanse:

Nobel Symposium 95, *The Intervention in Afghanistan and the Fall of Détente*, The Norwegian Nobel Institute, Oslo 1996

Aviser:

The Washington Post 1979-1980

Intervju:

Carter Presidency Project, Final Edited Transcript, *Interview with Jimmy Carter, November 29, 1982, Plains, Georgia*, © 2003 The Miller Center Foundation

Carter Presidency Project, Final Edited Transcript, *Interview with Zbigniew Brzezinski, with Madeleine Albright, Leslie G. Denend, William Odom, February 18, 1982*, © 2003 The Miller Center Foundation

Carter Presidency Project, Final Edited Transcript, (Redacted Version), Interview with Stuart Eizenstat, January 29-30, 1982, © 2003 The Miller Center Foundation

Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski-(13/6/97),
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews-17/brzezinski2.html>, lastet ned 04.02.2004

Lloyd Cutler, Exit Interview, on March 2, 1981, Lloyd Cutlers office, 1666 K Street in Washington D.C., <http://jimmycarterlibrary.org/library/exitInt/exitcutl.pdf>, lastet ned 04.02.2004

Taler:

Carter, Jimmy: *The Crisis of Confidence*, July 15, 1979, The Program in Presidential Rhetoric, presented by the Department of Communication at Texas A & M University, <http://www.tamu.edu/comm/pres/speeches/jccrisis.html>, nedlastet 06. januar, 2005.

Carter, Jimmy: *State of the Union Address 1981*, January 16, 1981, Selected Speeches of Jimmy Carter, <http://jimmycarterlibrary.org/documents/speeches/su81jec.phtml>, nedlastet 28. oktober 2004.

Carter, Jimmy: *State of the Union Address 1980*, January 23, 1980, Selected Speeches of Jimmy Carter, <http://jimmycarterlibrary.org/documents/speeches/su80jec.phtml>, nedlastet 28. oktober 2004.

Samlede og trykte dokumenter:

Public Papers of the Presidents of the United States, Jimmy Carter, 1979-1980, Office of the Federal Register, National Archive and Record Services, General Services Administration, Washington D.C., U.S. Government Print Office, 1978-1982

Department of State, samling av utenriksministerens offentlige uttalelser:

Department of State Press, *Interview with The Honorable Cyrus Vance, Secretary of State*, on the NBC-TV "Today" show with Tom Brokaw and Richard Valeriani, NYC, NY, January 11, 1980 (January 15, 1980, No. 10), NARA

Department of State Press, *Statement by Honorable Cyrus R. Vance, Secretary of State*, Before the Senate Appropriations Committee, Washington D.C. February 1, (1980, February 4, 1980, No. 30), NARA

Department of State Press, *Statement by The Honorable Cyrus R. Vance, Secretary of State*, Before the Chicago Council on Foreign Relations, Chicago, Illinois, March 3, 1980, (March 4, 1980, No. 52), NARA

Upubliserte dokumenter:

Ved National Security Agency, George Washington University, Washington D.C.:
Hearings and Markup before the Subcommittee on Asian and Pacific Affairs of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, 96th Congress, 2nd. session, 06.03.80, NSA Record Number 45777/45778, 1980, Mappe: 1980, boks med uordnede dokumenter vedrørende USAs politikk i Afghanistan ved NSA, tilgjengelig hos forfatter.*

Soviet Intentions and Options in Southwest Asia: Near-Term Prospects, Interagency Intelligence Memorandum, 13. March 1980, Director of Central Intelligence, Mappe: 1980, boks med uordnede dokumenter vedrørende USAs politikk i Afghanistan ved NSA, tilgjengelig hos forfatter.*

* Disse dokumentene var ikke ordnet med arkivnummer, men kassene er tilgjengelig på NSA. Jeg har også kopier av dem.

Sekundærkilder:

Litteratur:

Bradsher, Henry S. – *Afghanistan and the Soviet Union*, Duke Press Policy Studies, Durham N.C. 1983

Bradsher, Henry S. – *Afghan Communism and Soviet intervention*, Oxford University Press, 1999

Cooley, John K. – *Unholy Wars: Afghanistan, America and International Terrorism*. New edition, Pluto Press, London, 2000

Cordovez, Diego og Harrison, Selig – *Out of Afghanistan: The Inside Story of the Soviet Withdrawal*, Oxford, Oxford University Press, 1995

Garthoff, Raymond L. – *Détente and confrontation, American-Soviet relations from Nixon to Reagan, revised edition*, The Brookings Institution, Washington D.C. 1994

Garthoff, Raymond L. – *The great transition, American-Soviet relations and the end of the Cold War*, The Brookings Institution, Washington D.C. 1994

Gates, Robert M. – *From the Shadows: The Ultimate Insiders Story of Five Presidents and how they won the Cold War*, New York, Simon and Schuster, 1996

Grare, Frédéric – *Le Pakistan face au conflit afghan (1979-1985): au tournant de la guerre froide*, L'Harmattan, Paris – France, 1997

Grasselli, Gabriella – *British and American Responses to the Soviet Invasion of Afghanistan*, Dartmouth, England, 1996

Hanhimäki, Jussi (ed.) and Westad, Odd Arne, (ed.) – *The Cold War: A History in Documents and Eyewitness Accounts*, Oxford 2003

Lansford, Tom – *A Bitter Harvest: US Foreign Policy and Afghanistan*, Ashgate Publishing Ltd., England, 2003

MacEachin, Douglas – *Predicting the Soviet Invasion of Afghanistan: The Intelligence Community's Record*, Center for the Study of Intelligence, CIA, Washington, April 2002

Morris, Kenneth E. – *Jimmy Carter, American Moralist*, The University of Georgia Press, Athens, Georgia, 1996

Peterzell, Jay – *Reagan's Secret Wars*, CNSS Report No. 108, The Center for National Security Studies, Washington, DC, 1984

Westad, Odd Arne (ed.) – *The Fall of Détente: Soviet-American Relations during the Carter Years*, Nobel Symposium 95, Scandinavian University Press, Oslo 1997

Artikler:

Carter, Jimmy – *Human Rights: The Real Costs of War*, Security Dialogue (c) 1992, Vol. 23(4):21-24

Cogan, Charles C. – *Partners in Time: The CIA and Afghanistan since 1979*, World Policy journal, 10:1993: 2, New York, s. 73-82

Galster, Steve – *Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War, Afghanistan: the Making of U.S. Policy, 1973-1990*, The september 11th Sourcebooks, The National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/essay2.html>, lastet ned 11.09.2002

Maass, Citha D. – *The Afghanistan conflict: external involvement*, Central Asian Survey (1999), 18(1), 65-78

Nichols, Thomas M. – *Carter and The Soviets: The Origins of the US Return to a Strategy of Confrontation*, Diplomacy & Statecraft, Vol. 13, No. 2 (juni 2002), s. 21-42

Njølstad, Olav – *Shifting Priorities: The Persian Gulf in US Strategic Planning in the Carter Years*, Cold War History, Vol. 4, No. 3 (April 2004), s. 21-55

Prados, John – *Notes on the CIA's Secret War in Afghanistan*, The Journal of American History, Vol. 89, No. 2, september 2002, Indiana/Vermont, s. 466-471

Tarzi, Shah M. – *Politics of the Afghan Resistance Movement: Cleavages, Disunity, and Fragmentation*, Asian Survey, University of California Press, Vol. XXXI, No. 6, June 1991

Weinbaum, Marvin G. – *Pakistan and Afghanistan, The Strategic Relationship*, Asian Survey, University of California Press, Vol. XXXI, No 6. June 1991, s. 496

Westad, Odd Arne – *The New International History of the Cold War: Three (Possible) Paradigms*, Bernath Lecture, Diplomatic History, Vol. 24, No. 4 (Fall 2000), s. 551-565